

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΣΧΟΛΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ
«ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ»**

(ΚΥΑ Φ.330/39/264983/Σ.4134/ΦΕΚ 3023/ΤΒ'77 Νοεμβρίου 2014)

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2017-2018

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΤΡΑΤΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΙΣΛΑΜ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ:
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΦΕΤΟΥΛΑΧ ΓΚΙΟΥΛΕΝ»**

**Χρήστος Δ. Βαμβακίδης
(Α.Μ.:1216Μ221)**

**Επιβλέπων καθηγητής
Δρ. Κωνσταντίνος Υφαντής
Αναπληρωτής Καθηγητής του Τμήματος Διεθνών Ευρωπαϊκών
και Περιφερειακών Σπουδών**

ΑΘΗΝΑ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2018

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ
«ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ»

(ΚΥΑ Φ.330/39/264983/Σ.4134/ΦΕΚ 3023/ΤΒ'7 Νοεμβρίου 2014)

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2017-2018

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΤΡΑΤΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΙΣΛΑΜ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ:
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΦΕΤΟΥΛΑΧ ΓΚΙΟΥΛΕΝ»**

Χρήστος Δ. Βαμβακίδης
(Α.Μ.:1216Μ221)

Επιβλέπων καθηγητής
Δρ. Κωνσταντίνος Υφαντής
Αναπληρωτής Καθηγητής του Τμήματος Διεθνών Ευρωπαϊκών
και Περιφερειακών Σπουδών

ΑΘΗΝΑ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2018

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Χρήστος Δ. Βαμβακίδης

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ

Η εργασία αυτή εκπονήθηκε στα πλαίσια του ΠΜΣ «Στρατηγικές Σπουδές Ασφάλειας» που διοργανώθηκε σε συνεργασία του Πάντειου Πανεπιστήμιου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών με την Σχολή Εθνικής Άμυνας, τα ακαδημαϊκά έτη 2016-2018.

Θα ήθελα να εκφράσω στις θερμές μου ευχαριστίες στον επιβλέποντα καθηγητή, κ. Κωνσταντίνο Υφαντή, Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος Διεθνών Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών του Πάντειου Πανεπιστήμιου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, για την πολύτιμη καθοδήγηση, τη βοήθεια και τις κατευθύνσεις που μου προσέφερε, χωρίς τις οποίες δεν θα ήταν δυνατή η ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω θερμά, το σύνολο των διδασκόντων στο ΠΜΣ «Στρατηγικές Σπουδές Ασφάλειας», για τις γνώσεις που μου παρέιχαν, σε ένα πρωτόγνωρο γνωστικό πεδίο.

Θα ήταν παράλειψή μου να μην απευθύνω τις ευχαριστίες μου στη Στρατιωτική Υπηρεσία, για την ευκαιρία που μου παρέιχε να παρακολουθήσω το ΠΜΣ «Στρατηγικές Σπουδές Ασφάλειας».

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την αμέριστη συμπαράσταση και την ανοχή που μου παρέιχε, για μια ακόμη φορά, στις γνωστικές αναζητήσεις μου.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΕΠΙΤΟΜΗ

Η παρούσα εργασία, ως σκοπό έχει να εξετάσει το ρόλο του Στρατού στο εσωτερικό της τουρκικής πολιτικής σκηνής, μέσα από τις συνταγματικές και συνταγματοφανείς παρεμβάσεις του στο σύγχρονο πολιτικό και πολιτειακό τουρκικό πλαίσιο, τις σχέσεις του με το πολιτικό Ισλάμ καθώς και το ποσοστό επιρροής αμφότερων στο μελλοντικό τουρκικό οικοδόμημα. Παράλληλα, θα αποτιμηθεί η επίδραση του πολιτικού Ισλάμ στα πολιτικά δρώμενα της χώρας, με ταυτόχρονη επισκόπηση της μέχρι σήμερα πορείας του, με ιδιαίτερη αναφορά στην πολιτικοκοινωνική επίδραση του κινήματος του Φετουλάχ Γκιουλέν και στην διογκούμενη αντίθεση και ρήξη του με τον ισχυρό άνδρα της Τουρκίας, τον Πρόεδρό της Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, ακολουθώντας τη μέθοδο της βιβλιογραφικής ανασκόπησης.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Τουρκία, κατέχει μια μοναδική θέση μεταξύ των σύγχρονων εθνών-κρατών, όχι μόνο λόγω της γεωπολιτικής της θέσης, αλλά και λόγω της πολιτιστικής και θρησκευτικής κληρονομιάς της. Η μοναδική θέση της Τουρκίας, ενισχύεται από το γεγονός ότι βρίσκεται στο σταυροδρόμι διαφορετικών πολιτιστικών και θρησκευτικών παραδόσεων Ανατολής και Δύσης. Αυτές οι πολλαπλές παραδόσεις έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην οικοδόμηση της πολιτικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ταυτότητας της τουρκικής κοινωνίας.

Η πολιτική σκηνή της Τουρκίας διατρέχεται από τρεις κυρίαρχες και χρονικά αλληλοεπικρατούσες τάσεις. Η παραδοσιακή, κεμαλική προσέγγιση, που κάνει λόγο για εθνικισμό και κρατισμό, αλλά και εκφράζεται αυταρχικά όταν η χώρα «παρεκκλίνει» από τον ορθό δρόμο, με το Στρατό σε ρόλο θεματοφύλακα των αξιών της. Το ρεύμα του πολιτικού Ισλάμ, το οποίο ενσωματώνει αντιδυτικές τάσεις, είναι επίσης εθνικιστικό και έχει στο επίκεντρο μια θεολογική προσέγγιση της κρατικής δομής και της κοινωνικής λειτουργίας. Τέλος, υπάρχει η «γκιουλενική» φόρμα, η οποία επιχειρεί να γεφυρώσει την κοσμικότητα με το θρησκευτικό αίσθημα, που αποστρέφεται μεν την άμεση παρέμβαση στην πολιτική, αλλά δηλώνει συνεχώς το έμμεσο παρών της σε αυτή και επικεντρώνεται στον ευσεβή βίο, σύμφωνα με τα ισλαμικά διδάγματα.

Ο Στρατός δεν είναι απλώς συστατικό μέρος του βαθέως τουρκικού κράτους, αλλά είναι υπεράνω του κράτους και των μηχανισμών διοίκησης αυτού. Είναι ένας θεσμός που επιθυμεί να παραμείνει αυτόνομος και να διατηρήσει την δυνατότητα της επιλεκτικής εμπλοκής του στην πολιτική ζωή της χώρας. Η ουσιαστική ισχύς του, πηγάζει από το ότι ο Κεμαλισμός, μέσα από ένα διευρυμένο πλαίσιο θεμελιακών μεταρρυθμίσεων, τον ανέδειξε σε μοναδικό σημείο σύνδεσης του παρελθόντος με το παρόν της νέας χώρας, με αποτέλεσμα να αποτελεί πλέον για τον μέσο πολίτη κυρίαρχο μέρος της εθνικής του συνείδησης και ταυτότητας αλλά και τον ισχυρότερο νομιμοποιητικό παράγοντα για την ιδιόμορφη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος της χώρας. Αυτή ακριβώς την ιδιότητα θέλει να εκμεταλλευτεί ο Ερντογάν, επιδιώκοντας όχι την κατάργηση και υποβάθμιση των δυνατοτήτων του Στρατού, αλλά τον πλήρη έλεγχο της λειτουργίας του και την μεταλλαγή του σε αξιόπιστο εργαλείο, από ανεξάρτητο και κυρίαρχο δρώντα της πολιτικής.

Το θρησκευτικό στοιχείο υπήρχε πάντοτε και σε σημαντικό βαθμό στην

πολιτική ζωή της Τουρκίας. Παρά την επικράτηση του κεμαλισμού, το αίτημα για αναβίωση του Ισλάμ ποτέ δεν εξέλιπε. Έτσι, ήδη από το 1940 ισλαμικά πολιτικά κινήματα εμφανίστηκαν στη χώρα, τα οποία αντιμετωπίστηκαν βίαια από το κεμαλικό καθεστώς. Πριν από την έλευση της πολυκομματικής δημοκρατίας στη δεκαετία του 1950, ο ισλαμισμός δεν είχε καμία έκφραση στο πολιτικό σύστημα, το οποίο ήταν στην αποκλειστική αρμοδιότητα του επίσημου κεμαλικού κόμματος, του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος (Cumhuriyet Halk Partisi, CHP). Τα ισλαμικά κινήματα, βρέθηκαν σε σύγκρουση και με τα κόμματα της Αριστεράς, όπως και με εκείνα της παραδοσιακής κεμαλικής «Δεξιάς», ενώ ανέδειξαν σκληρούς πυρήνες, αλλά και νομιμοφανή κόμματα, όπως το Εθνικής Τάξεως του Νετσεμεντίν Ερμπακάν, ο οποίος ίδρυσε μια σειρά ισλαμικών κομμάτων τα τελευταία 30 χρόνια, ασκώντας μεγάλη επιρροή τη δεκαετία του 1970 και για μικρό χρονικό διάστημα τη δεκαετία του 1990. Από αυτό το κόμμα και μετά από μια περίπλοκη διαδρομή διασπάσεων αλλά και απαγορεύσεων λειτουργίας από το βαθύ κεμαλικό κράτος, θα προέλθει και το σημερινό Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης του Ταγίπ Ερντογάν.

Το κίνημα του Φετουλάχ Γκιουλέν αποτελεί μια εθνικιστική κίνηση με θρησκευτικό μανδύα. Ο βασικός σκοπός του είναι να διαφυλάξει, να προωθήσει και να αναδείξει τον τουρκικό εθνικισμό, ενώ η διαφύλαξη και προώθηση του Ισλάμ αποτελεί θέμα δεύτερης προτεραιότητας. Το ιδεολογικό υπόβαθρο του κινήματος Γκιουλέν πηγάζει από την ιδεολογία του τουρκο-ισλαμισμού, δεδομένου ότι αυτό το κίνημα χρησιμοποιεί την εν λόγω ιδεολογία για ανάδειξη της κυριαρχίας των Τούρκων. Από μία άποψη, το κίνημα του Γκιουλέν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μία νέα έκδοση της πολιτικής του τουρκο-ισλαμισμού, την οποία μερικοί Τούρκοι αναλυτές αποκαλούν ως οθωμανο-τουρκική σύνθεση (Osmanlı-Türk sentezi).

Η σύγχρονη Τουρκία, αποτελεί μια κρίσιμη δοκιμασία για το ρόλο του Ισλάμ στην πολιτική ζωή και την επιρροή του στην εξωτερική πολιτική της χώρας. Αν και το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (Adalet ve Kalkınma Partisi, AKP), υπό την ηγεσία του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, κυβερνά με μεγάλη ισχύ ως μια σταθερή κυβέρνηση πλειοψηφίας, η κατάσταση διαφαίνεται ότι θα παραμείνει συγκρουσιακή και στο μέλλον και όσο η πολιτική ισχύς του χαρισματικού ισλαμιστή ηγέτη Ερντογάν παραμένει σε υψηλό επίπεδο, θα συνεχιστεί η υπάρχουσα κατάσταση. Το προφίλ όμως του τούρκου Προέδρου έχει ήδη αρχίσει να βάλλεται, ειδικά από φορείς της θρησκευτικής πτέρυγας, με κύριο εκφραστή τον άλλοτε συνοδοιπόρο του Φετουλάχ Γκιουλέν και αναμένεται να περιορίσει τη δυναμική του, επιφέροντας συμβιβασμούς στην μελλοντική του πολιτική, παρά την ενδυνάμωση που του προσέφερε η συνταγματική αναθεώρηση του δημοψηφίσματος της 16^{ης} Απριλίου 2017.

Από την άλλη πλευρά, ο Στρατός, αν και αποδυναμωμένος πολιτικά, μετά το πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου 2016 και παρά τις αλλαγές στο πολιτικό σκηνικό της Τουρκίας, εξακολουθεί να συμμετέχει στη διαμόρφωση του σύγχρονου πολιτικού συστήματος της χώρας, με όλες του τις αδυναμίες, τα κενά και τις αρνητικές πρωτοτυπίες. Είναι αυτός που έχει κερδίσει μια εξέχουσα θέση στο σύγχρονο πολιτικό σκηνικό της Τουρκίας, μέσα από μια μακρά σειρά παρεμβάσεων, πραξικοπημάτων και πιέσεων, σε αυτό που σήμερα ονομάζουμε Τουρκική Δημοκρατία και το οποίο ως πολιτικό σύστημα διαφέρει πολύ από το φιλελεύθερο δημοκρατικό σύστημα των χωρών του δυτικού κόσμου.

Ο φιλόλογος καθηγητής πανεπιστημίου, συγγραφέας και πρώην μέλος του στρατού, İskender Pala, συνοψίζει με τον πιο απλό και κατανοητό τρόπο το δίλημμα μπροστά στο οποίο βρίσκεται ολόκληρη η τουρκική κοινωνία: *«Αν κάποια μέρα βρεθείς μεσοπέλαγα με δυο βιβλία σε κάθε σου χέρι, το Κοράνι και το Μέγα Ρητορικό του Ατατούρκ και πρέπει να κολυμπήσεις μόνο με ένα χέρι, ποιο βιβλίο θα προτιμήσεις να πετάξεις;»*

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ.....	iv
ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ.....	vi
ΕΠΙΤΟΜΗ.....	viii
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	x
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	xiv
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ.....	5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄ ΣΤΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

1. Η Θέση του Στρατού στο Οθωμανική Πολιτική Σκηνή.....	7
2. Η πρώτη περίοδος της Τουρκικής Δημοκρατίας και η διατήρηση της πολιτικής ισχύος του Στρατού	8
3. Στρατός και εκπαίδευση.....	10
4. Στρατός και οικονομία.....	11
5. Ο Τουρκικός Στρατός υπό το Ευρωπαϊκό πρίσμα.....	12
6. Οι Παρεμβάσεις του Στρατού στην Πολιτική Ζωή της Τουρκίας.....	13

7. Ρόλος και η Θέση του Στρατού στην Τουρκία σήμερα.....	19
8. Το πραξικόπημα της 15 ^{ης} Ιουλίου 2016 και οι μεσομακροπρόθεσμες επιπτώσεις στις Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις.....	21

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄ ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΙΣΛΑΜ

1. Ορισμός του Πολιτικού Ισλάμ.....	27
2. Πολιτικό Ισλάμ και μετάβαση από την Οθωμανική Αυτοκρατορία στη Νέα Τουρκία.....	30
3. Ιστορική διαδρομή του σύγχρονου τουρκικού πολιτικού Ισλάμ.....	31
4. Το Πολιτικό Ισλάμ στην σύγχρονη Τουρκία.....	39

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄ ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΟΥ ΙΜΑΜΗ ΦΕΤΟΥΛΛΑΧ ΓΚΙΟΥΛΕΝ

1. Θρησκευτικά τάγματα και τουρκική πολιτική σκηνή.....	43
2. Ιδεολογικό υπόβαθρο του κινήματος Γκιουλέν.....	43
3. Οργάνωση και μέσα του κινήματος Γκιουλέν.....	45
4. Το κίνημα Γκιουλέν και οι πολιτικές δυνάμεις στην Τουρκία.....	47
5. Η σχέση Φετουλάχ Γκιουλέν με τον Ταγίπ Ερντογάν. Από την σύμπλευση στη σύγκρουση.....	48

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΕΠΙΛΟΓΟΣ

1. Συμπεράσματα.....	55
2. Επίλογος.....	60

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

«Α» Τοπογραφία Τουρκικών Πολιτικών Κομμάτων.....	63
«Β» Γεωγραφική Κατανομή Εθνοτήτων στη Σύγχρονη Τουρκία.....	65
«Γ» Θρησκευολογική Σύνθεση της Σύγχρονης Τουρκίας.....	67

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	69
--------------------------	-----------

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αναντίρρητα, ο Τουρκικός Στρατός αποτελεί βασικό πυλώνα του Τουρκικού κράτους, διαδραματίζοντας κυρίαρχο ρόλο στο πολιτικό σκηνικό της χώρας από την εποχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μέχρι σήμερα.

Ιδιαίτερα με την ίδρυση του σύγχρονου τουρκικού κράτους, μετασχηματίστηκε σε θεματοφύλακα του κεμαλικού μεταρρυθμιστικού προγράμματος και του κοσμικού χαρακτήρα του κράτους, κυριαρχώντας σε κάθε έκφανση της κοινωνικοπολιτικής ζωής και καθορίζοντας την τουρκική εσωτερική ζωή και τις διεθνείς σχέσεις της Τουρκίας, καθώς και την οικονομική ζωή, την κουλτούρα και την παιδεία.

Η επανάκαμψη του πολιτικού Ισλάμ στην Τουρκία και η άνοδος στην εξουσία του φιλοϊσλαμικού κόμματος ΑΚΡ (Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης) του Ταγίπ Ερντογάν, σηματοδότησε την έναρξη μιας διεκυστίνδας μεταξύ ισλαμιστών και υποστηρικτών του κοσμικού κράτους, για την επικράτηση στο τουρκικό πολιτικοκοινωνικό γίγνεσθαι. Ωστόσο, η δραστηριοποίηση του κινήματος Χιζμέτ του ιμάμη Φετουλάχ Γκιουλέν, προκαλεί την εμφάνιση τριγμών και έντονων αντιπαραθέσεων στο εσωτερικό του ισλαμικού μετώπου.

Ουσιαστικά και στην παρούσα φάση, η τουρκική κρατική και κοινωνική δομή κλυδωνίζονται από τη διαμάχη τριών πόλων που επιδιώκουν τη νομή της εξουσίας, παρασύροντας το σύνολο της κοινωνίας στη δίνη της αντιπαραθέσης και ταυτόχρονα επηρεάζοντας τη διεθνή συμπεριφορά της χώρας.

Η τελική επικράτηση δεν είναι δυνατό να προβλεφθεί ενώ είναι αβέβαιο και το αν τελικά θα υπάρξει.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Τουρκία κατέχει μια μοναδική θέση μεταξύ των σύγχρονων εθνών-κρατών, όχι μόνο λόγω της γεωπολιτικής της θέσης, αλλά και λόγω της πολιτιστικής και θρησκευτικής κληρονομιάς της. Η μοναδική θέση της Τουρκίας, ενισχύεται από το γεγονός ότι βρίσκεται στο σταυροδρόμι διαφορετικών πολιτιστικών και θρησκευτικών παραδόσεων Ανατολής και Δύσης. Αυτές οι πολλαπλές παραδόσεις έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην οικοδόμηση της πολιτικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ταυτότητας της τουρκικής κοινωνίας.

Η σύγχρονη Τουρκία ιδρύθηκε πάνω στα ερείπια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και κληρονόμησε μια αυτοκρατορική κληρονομιά, που εγκαινίασε σύγχρονες μεταρρυθμίσεις κατά τη διάρκεια του δέκατου όγδοου αιώνα σε πολιτικό, νομικό, διοικητικό, εκπαιδευτικό και πολιτιστικό επίπεδο. Οι ιδρυτές της Δημοκρατίας της Τουρκίας οργάνωσαν και προώθησαν αυτές τις μεταρρυθμίσεις και την επιτάχυνση της διαδικασίας εκσυγχρονισμού της τουρκικής κοινωνίας. Ο Κεμάλ Ατατούρκ, ήταν εκείνος που δημιούργησε τη Δημοκρατία της Τουρκίας και εισήγαγε σαρωτικές μεταρρυθμίσεις σε πολλούς τομείς, δίνοντας τέλος στην απαρχαιωμένη Οθωμανική αυτοκρατορία και στοχεύοντας στην πρόοδο και την ευημερία. Ουσιαστικά, ο Κεμάλ έθεσε τις βάσεις του εκσυγχρονισμού της χώρας, μετατρέποντας τον τουρκικό λαό από θρησκευτική κοινότητα σε έθνος. Παρά το γεγονός ότι ορισμένες από τις μεταρρυθμίσεις που προήγαγε προκάλεσαν πολιτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές διαμάχες και ρήξεις, το κοινωνικό μωσαϊκό διατήρησε εκείνα τα στοιχεία, τα μοτίβα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του που παραπέμπουν σε πολιτιστικές, πολιτικές και θρησκευτικές αναφορές, που συνθέτουν τη μοναδική ταυτότητα της Τουρκίας.

Ωστόσο, παρά τις σαρωτικές και εκτεταμένες μεταρρυθμίσεις που οδήγησαν στον εκσυγχρονισμό και την εκκοσμίκευση της Τουρκίας, οι ισλαμικές αξίες παρέμειναν βαθιά ριζωμένες στην τουρκική κοινωνία. Η μετάβαση και μετατροπή του πολιτικού συστήματος από μονοκομματικό σε πολυκομματικό αποτέλεσε κομβικό σημείο, καθώς δημιούργησε ανταγωνισμό για την ανάληψη της εξουσίας. Έτσι τα νέα κόμματα χρησιμοποίησαν το Ισλάμ ως μέσο προσέλκυσης ψήφων, επαναφέροντας στο προσκήνιο τις ισλαμικές αξίες, ενώ και το Σύνταγμα του 1961 έδωσε χώρο για τη δημιουργία θρησκευτικών ομάδων και οργανώσεων. Συνέπεια όλων αυτών, αποτέλεσε η δημιουργία του πρώτου ισλαμικού κόμματος.

Ο στρατός, ο οποίος επενέβει αποφασιστικά στα πολιτικά δρώμενα

μετά το τέλος της μονοκομματικής περιόδου, συνέβαλε επίσης στην ενίσχυση του πολιτικού Ισλάμ. Η παγκόσμια αναβίωση της θρησκείας ως απάντηση στην επιδείνωση των κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών συνθηκών, ενισχύθηκε κατά το τελευταίο μέρος του εικοστού αιώνα. Η αναβίωση του Ισλάμ στην Τουρκία επιταχύνθηκε μετά τη δεκαετία του 1980, λόγω της αποτυχίας της προσπάθειας της κοσμικής ελίτ να αντικαταστήσει τη θρησκεία με ένα εντελώς σύγχρονο σύστημα κοσμικών αξιών. Εκκοσμίκευση και εκδυτικισμός δεν μπόρεσαν να εκτελέσουν την μεταφυσική λειτουργία της θρησκείας. Ορισμένα χαρακτηριστικά, όπως η ιδιωτική θρησκευτική εκπαίδευση, η ανάπτυξη της ισλαμικής μόδας και οι ενδυμασίες, η παραγωγή θρησκευτικής μουσικής και η κυκλοφορία των ισλαμικών περιοδικών, έχουν δώσει στο Ισλάμ μια νέα ώθηση και το έκαναν ευρέως γνωστό στη σύγχρονη τουρκική κοινωνία. Χαρακτηριστικά, παρόλο που το Σύνταγμα του 1982 όρισε την Τουρκία ως κοσμικό κράτος, ο ρόλος της θρησκείας ενισχύθηκε στα σχολεία.

Συγκεντρωτικά λοιπόν, οι κοινωνικές αλλαγές, όπως η μετανάστευση από τις αγροτικές στις αστικές περιοχές, οι γρήγορες δημογραφικές αλλαγές, ο πολυκομματισμός και οι οικονομικές και βιομηχανικές μεταβολές, έχουν όλα μαζί επηρεάσει την αναβίωση του Ισλάμ στην Τουρκία. Η ισχυρότερη ανάκαμψη του πολιτικού Ισλάμ, πραγματοποιήθηκε στις αρχές του 1990, όπου για πρώτη φορά μετά από την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας, στην εξουσία βρίσκεται ένα ισλαμικό κόμμα.

ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

Ως προϋποθέσεις για την παρούσα εργασία ελήφθησαν οι παρακάτω:

α. Δεν θα επέλθει αλλαγή κυβέρνησης στην Τουρκία και θα συνεχιστεί η κυριαρχία του κυβερνώντος κόμματος, μολονότι θα υποστεί κάποιες απώλειες από την συνεχιζόμενη αποκάλυψη σκανδάλων διαφθοράς.

β. Οι Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις, παρ' όλα αυτά, θα συνεχίσουν να εφαρμόζουν μια ήπια και κατευναστική προσέγγιση έναντι της πολιτικής του κυβερνώντος κόμματος ΑΚΡ και του Προέδρου της χώρας Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, μετά τα πλήγματα που υπέστησαν με τις δίκες Εργκενεκόν και Βαριοπούλα, αλλά και το αποτυχημένο πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου 2016, χωρίς να προσπαθήσουν να επανακάμψουν στην κυριαρχία του τουρκικού πολιτικού γίνεσθαι.

γ. Με δεδομένες τις αλλαγές που συντελούνται στην περιοχή, το περιβάλλον χαρακτηρίζεται ασταθές και ευμετάβλητο, όμως θεωρείται ότι οι συνέπειες των αλλαγών αυτών δεν θα επιφέρουν μεγάλη κρίση στο Ισλάμ και ανατροπή του βασικού ισλαμικού στοιχείου.

δ. Το διεθνές περιβάλλον, θα συνεχίσει να λειτουργεί με τους κύριους δρώντες (ΗΠΑ, Ρωσία, Κίνα, Ε.Ε., Ισραήλ κλπ) χωρίς σημαντικές διαφοροποιήσεις στην εξωτερική τους πολιτική, με τις περιοχές ενδιαφέροντος του ισλαμικού κόσμου να παραμένουν γεωπολιτικά υψίστης σημασίας και την Ελλάδα, μία χώρα μη αναθεωρητική που αποβλέπει στην ειρηνική συνύπαρξη.

ε. Δεν επήλθε αλλαγή στις ισορροπίες της τουρκικής πολιτικής σκηνής, από το δημοψήφισμα της 16^{ης} Απριλίου 2017 για την συνταγματική αναθεώρηση, ως προς την κυριαρχία του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν στα τουρκικά πολιτικά δρώμενα, παρά μόνο ενίσχυσή του κατόπιν της θετικής ανταπόκρισης του Τουρκικού λαού.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

ΣΤΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ο στρατός είναι μία από τις βασικές συνιστώσες του σύγχρονου τουρκικού κράτους. Πολλοί μιλούν για την καθοριστική του επιρροή στην πολιτική και την κυρίαρχη ιδεολογία, για την επίδρασή του στην εσωτερική ζωή και τις διεθνείς σχέσεις της Τουρκίας, καθώς και στην οικονομική ζωή, την κουλτούρα και την παιδεία.

1. Η Θέση του Στρατού στο Οθωμανική Πολιτική Σκηνή

Η ιστορική μνήμη της τουρκικής κοινής γνώμης έχει επηρεασθεί από το Οθωμανικό παρελθόν και πιο συγκεκριμένα από το σημαντικό ρόλο που το στράτευμα έπαιζε πάντοτε στις πολιτικές εξελίξεις της Αυτοκρατορίας. Ο μέσος Τούρκος πολίτης δείχνει ότι εμπιστεύεται τις Τουρκικές ένοπλες δυνάμεις ως νομιμοποιημένη πολιτική εξουσία και νομιμοποιητική Κεμαλική δύναμη και ότι αποδέχεται τον ειδικό ρόλο που αυτές κατέχουν, στη διαμόρφωση της κλίμακας ισχύος του τουρκικού πολιτικού και πολιτειακού γίνεσθαι. (Λίτσας 2007)

Η κυριαρχία του Στρατού στην πολιτικοκοινωνική ζωή της Τουρκίας, δεν είναι πρωτόγνωρη κατάσταση. Το 1381, ο Μουράτ ο Ι δημιουργεί το πρώτο επίλεκτο σώμα Στρατού, δίνοντας τους το όνομα “Γενίτσαροι” (yeniceri), που σημαίνει νέος στρατιώτης. Η πολιτική επιρροή των Γενίτσαρων σύντομα αυξήθηκε και από ένα στρατιωτικό σώμα επίλεκτων πολεμιστών, προορισμένο να νικά πολέμους για να μεγιστοποιείται η πολιτική ισχύς του Σουλτάνου, μεταμορφώθηκε σε ένα σημαντικό πολιτικό κίνημα με ισχύ ακόμα και μέσα στο παλάτι, με σημαντικό μερίδιο στην παραγωγή πλούτου και τον έλεγχο μεγάλης μερίδας της οικονομικής ζωής της Αυτοκρατορίας.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα της πολιτικής τους επιρροής αποτελούν οι περιπτώσεις του 1648, όταν μετά από μια γενικευμένη ανταρσία στο κεντρικό στρατόπεδο των Γενίτσαρων στην Κωνσταντινούπολη, καταλαμβάνουν την Πόλη και του 1807, όταν μετά από πραξικόπημα των Γενίτσαρων, ο Σελίμ ο ΙΙΙ εκθρονίστηκε και τη θέση του κατέλαβε ο Μουσταφά ο ΙV, επιλογή των Γενίτσαρων, ο οποίος είχε υποσχεθεί σημαντικά πολιτικά και οικονομικά προνόμια στους υποστηρικτές του. (Goodwin 2006)

Ο κύκλος του τάγματος των Γενίτσαρων, που επιβίωσαν και απέκτησαν δύναμη και πλούτο για σχεδόν πέντε αιώνες, έκλεισε από τον

Σουλτάνο Μαχμούτ τον ΙΙ, ο οποίος με ειδικό φερμάνι κήρυξε ιερό πόλεμο εναντίον των Γενίτσαρων και στα μέσα του Ιουνίου του 1826 μεγάλες δυνάμεις Ιππικού (Σπαχήδες) και Πυροβολικού, περικύκλωσαν το στρατόπεδο των Γενίτσαρων στην Κωνσταντινούπολη και κατάφεραν να εξουδετερώσουν την αντίσταση τους, τερματίζοντας και την περίοδο της αδιαμφισβήτητης ισχύος της Υψηλής Πύλης στις Διεθνείς Σχέσεις του τότε γνωστού κόσμου. Οι Γενίτσαροι έπαψαν να υφίστανται ως πόλος στρατιωτικό-πολιτικής και οικονομικής ισχύος, αλλά η μακρά παρουσία τους και ο σημαντικός τους ρόλος για αιώνες στο στρατηγικό σχεδιασμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, προσέδωσε ιδιαίτερη αίγλη στο Στρατό και νομιμοποίησε στη συνείδηση της κοινής γνώμης την παρεμβατική λειτουργία και νοοτροπία του στρατεύματος στην πολιτική ζωή της Αυτοκρατορίας. (Goodwin 2006)

Οι αρχές της δεκαετίας του 1830 μέχρι και το τέλος του Ι Παγκοσμίου Πολέμου, επέφεραν σημαντικές ανακατατάξεις στο εσωτερικό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η πολιτική στάση της υποτέλειας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας προς τις Μεγάλες Δυνάμεις της Ευρώπης, τα σημαντικά οικονομικοκοινωνικά προβλήματα που δημιουργήθηκαν στο εσωτερικό της Αυτοκρατορίας λόγω της αδυναμίας της Υψηλής Πύλης να εκσυγχρονίσει τις διοικητικές της υπηρεσίες και να θέσει σε εφαρμογή ένα δικαιότερο φορολογικό σύστημα, αλλά και τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα, τόσο στα Βαλκάνια όσο και στην περιοχή του Μαγκρέμπ και η αδυναμία της κεντρικής διοίκησης να τα αντιμετωπίσει επιτυχώς, δημιούργησε ένα νέο κίνημα αμφισβήτησης στο εσωτερικό του Οθωμανικού Στρατεύματος προς το Παλάτι. Το κίνημα αυτό γεννήθηκε μέσα στις Οθωμανικές Στρατιωτικές Ακαδημίες και το 1908 εκφράστηκε με τη Συνταγματική Επανάσταση. Στην ιστορία έμεινε γνωστό ως το κίνημα των Νεότουρκων. (Turfan 1999) Ο Σουλτάνος, στις 23 Ιουλίου του ίδιου έτους, επανέφερε το Σύνταγμα σε ισχύ, προσφέροντας ουσιαστικά τη διακυβέρνηση της χώρας στα χέρια των Στρατιωτικών. Οι ηγέτες του κινήματος, θεωρούσαν το Σουλτάνο και το αυτοκρατορικό σύστημα ανίκανο να προστατεύσει τα Οθωμανικά συμφέροντα και για το λόγο αυτό πέτυχαν τη συμμετοχή τους στη διοίκηση της Αυτοκρατορίας, μέσω του αιτήματος της φιλελευθεροποίησης του πολιτικού συστήματος της. (Kent 1996)

2. Η πρώτη περίοδος της Τουρκικής Δημοκρατίας και η διατήρηση της πολιτικής ισχύος του Στρατού

Στις 29 Οκτωβρίου του 1923 ανακηρύχθηκε επισήμως η Τουρκική Δημοκρατία, με πρώτο πρόεδρο τον Μουσταφά Κεμάλ και πρωθυπουργό τον Ισμέτ Ινονού. (Heper 1993, Logoglu 1997) Με την κίνηση αυτή, αναλαμβάνουν

την διακυβέρνηση της χώρας δύο παλαιά ανώτατα στελέχη του Οθωμανικού Στρατού, που διακρίθηκαν κατά τη διάρκεια της περιόδου της αντίστασης εναντίον των δυνάμεων της Entente. Το μεταρρυθμιστικό έργο της νέας κυβέρνησης, κινήθηκε στους άξονες του κοσμικού φιλελευθερισμού σε ό,τι αφορούσε στις σχέσεις πολιτείας – ιερατείου (χαλιφάτο) και του εθνικιστικού σωβινισμού.

Ο ειδικός ρόλος που έπαιξε η θρησκεία κατά τη διάρκεια του Οθωμανικής περιόδου, υποβαθμίσθηκε. (Alptekin 2006) Ο μόνος θεσμός από το παρελθόν, που ούτε ο ίδιος ο Κεμάλ Ατατούρκ δεν τόλμησε να επιφέρει σημαντικές αλλαγές, ήταν το Στράτευμα. Ο Στρατός αναδείχθηκε σε ισχυρό υπερασπιστή της νέας ιδεολογίας που ταυτοχρόνως καθόριζε και ένα σημαντικό ποιοτικό μέρος της νέας εθνικής ταυτότητας και σύμφωνα με τον ίδιο τον Κεμάλ Ατατούρκ, όταν το Οθωμανικό γραφειοκρατικό σύστημα υπάκουσε στις προσαγές των Δυτικών Δυνάμεων, ήταν αυτός που σήκωσε το βάρος της αντίστασης και μετέτρεψε την ήττα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σε νίκη του νεότευκτου Τουρκικού έθνους (Harris 1965), επωμιζόμενος κύριο μεταρρυθμιστικό ρόλο.

Οι λόγοι για την ειδική σχέση μεταξύ Στρατού και Κεμαλισμού, βρίσκονται στο ότι ο ίδιος ο Ατατούρκ γνώριζε ότι δίχως τη συγκατάθεση του Στρατού, οι μεταρρυθμίσεις του κινδύνευαν να πέσουν στο κενό. Οι πιέσεις από το παλαιό Οθωμανικό σύστημα εξουσίας, που αντιδρούσε βλέποντας τον παραγκωνισμό του, ήταν ακόμα ισχυρές και ο Κεμάλ αναζήτησε ισχυρούς συμμάχους στο εσωτερικό της χώρας, που θα μπορούσαν να εγγυηθούν την εδραίωση του νέου συστήματος. (Harris 1965) Για το λόγο αυτό ακριβώς, ο Στρατός όχι μόνο δεν έχασε κάποια από τα προνόμια τα οποία κατείχε κατά τη διάρκεια του αυτοκρατορικού παρελθόντος, αλλά αναβαθμίστηκε σε βασικό υποστηρικτή της Κεμαλικής ιδεολογίας (Παρέσογλου 1995)

Ο Στρατός αντιμετωπίζεται ως μια ιδιαίτερη περίπτωση ισχύος από τον πρώτο πρόεδρο της Τουρκικής Δημοκρατίας, ο οποίος ως διορατικός πολιτικός προτίμησε να εξασφαλίσει την υποστήριξη του, αναβαθμίζοντας τον στο ρόλο του προστάτη της Τουρκικής Δημοκρατίας και θεματοφύλακα του μεταρρυθμιστικού του έργου. Έτσι στο πρώιμο τουρκικό πολιτικό περιβάλλον, ο Στρατός δεν υιοθετεί μόνο το ρόλο του προστάτη της εθνικής κυριαρχίας και της ανεξαρτησίας της χώρας, αλλά κατ' εξαίρεση αναλαμβάνει και το ρόλο του ιδεολογικού τοποτηρητή, που στην περίπτωση της Τουρκίας σημαίνει τη διατήρηση και περαιτέρω διάδοση των μεταρρυθμίσεων του Ατατούρκ στο πολιτειακό γίγνεσθαι της χώρας. Μεταρρυθμίσεις που είναι απολύτως συνδεδεμένες με την ίδια την ύπαρξη του κοσμικού κράτους στην Τουρκία και που ο Στρατός θα υπερασπισθεί με μεγάλη θέρμη αλλά και επιτυχία, μετά το

θάνατο του ιδρυτή του Τουρκικού κράτους. (Λίτσας 2007)

3. Στρατός και εκπαίδευση

Η εκπαίδευση της νεολαίας στη Νέα Τουρκία, πέρασε από τα χέρια των ιερωμένων στον έλεγχο μιας νέας ακαδημαϊκής ελίτ, που είχε επηρεασθεί από τη Νεοτουρκική ιδεολογία και μετέτρεψε το χώρο της πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, σε χώρους νεοεθνικής /Κεμαλικής κατήχησης. (Καραμπελιάς 2009 β)

Ήδη όμως από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, η πορεία της ύστερης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας προς τον εκσυγχρονισμό, ξεκινάει με μέτρα αναδιοργάνωσης του στρατού. Οι πρώτες κοσμικές επιστημονικές σχολές, συμπεριλαμβανομένων της Ιατρικής και των Σχολών Μηχανικών, ήταν στρατιωτικές. Στις αρχές του 20ού αιώνα, η πιο πολυάριθμη και σημαντική ομάδα, ανάμεσα σε όσους υποστήριζαν τον ταχύ εκσυγχρονισμό της αυτοκρατορίας ως μοναδικό τρόπο σωτηρίας της, ήταν οι αξιωματικοί και οι σπουδαστές των στρατιωτικών σχολών. Εν τέλει, στους κόλπους της ιδρυτικής ελίτ της Τουρκικής Δημοκρατίας υπερτερούν οι στρατιωτικοί και οι προερχόμενοι από τον στρατό. Εξαιτίας αυτού του ιστορικού γεγονότος, ο στρατός θεωρήθηκε η «ατμομηχανή» του τουρκικού εκσυγχρονισμού. Επιπλέον, εκτός από την αποστολή εκσυγχρονισμού, ο στρατός είχε αναλάβει τη «σωτηρία» και την «ίδρυση» του κράτους. Η αποστολή του εκσυγχρονισμού, ταυτιζόταν πρωτίστως με την πρόοδο και τη νεωτερικότητα. (Λίτσας 2007)

Η ανάγκη προσαρμογής στις εξελίξεις και η απαίτηση για επαγγελματική και υλικοτεχνική βελτίωσή του, ανάγκασαν τον τουρκικό Στρατό, από τα χρόνια ακόμη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, να προχωρήσει σε αλλαγές στη δομή του και να δώσει ιδιαίτερη σημασία στον τομέα της στρατιωτικής εκπαίδευσης. Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στη στρατιωτική εκπαίδευση και την προπαρασκευή των αξιωματικών του στρατού. Έκφραση αυτής της προσπάθειας, ήταν η καθιέρωση ενός εκπαιδευτικού συστήματος στρατιωτικού προσανατολισμού, που ξεκινά από τη μέση εκπαίδευση με τα στρατιωτικά λύκεια και ολοκληρώνεται με τις παραγωγικές σχολές των αξιωματικών (harbiye mektebi). Τα στρατιωτικά λύκεια, είναι οι κύριες πηγές στρατολόγησης νέων, ικανών να επανδρώσουν το σώμα των αξιωματικών και ουσιαστικά αποτέλεσαν μια διέξοδο για την κοινωνικό - οικονομική προαγωγή του μουσουλμανικού πληθυσμού της οθωμανικής επικράτειας. (Καραμπελιάς 2009) Μέσα σε αυτά, καλλιεργείται στα νεαρά παιδιά, από την πρώτη μέρα ύπαρξής τους στο

στρατό, η διαφορετικότητα συγκριτικά με την υπόλοιπη νεολαία της τουρκικής κοινωνίας. Παντού δεσπόζει η στρατιωτική πειθαρχία, περιορίζονται οι αναζητήσεις και οι στρατιωτικοί κανόνες και αντιλήψεις κυριαρχούν σε όλη τους τη ζωή.

Τα στρατιωτικά λύκεια αποτελούν την κύρια πηγή μαθητών των παραγωγικών σχολών αξιωματικών και για τα τρία σώματα και την κυριότερη πύλη εισόδου στο σώμα των ενόπλων δυνάμεων. Η εκπαίδευση που παρέχεται σε αυτά, αποτελεί και το σημαντικότερο παράγοντα διαμόρφωσης του ρόλου του στρατού εντός της κοινωνίας. Μικρά παιδιά ηλικίας 13-14 ετών, αρχίζουν μεθοδικά να πλάθονται, ώστε να αποτελέσουν τον τούρκο αξιωματικό που θα πρεσβεύει σε όλη του την καριέρα τον κεμαλικό τρόπο σκέψης, επιβεβαιώνοντας τη δεσπόζουσα, σε ένα μεγάλο μέρος της τουρκικής κοινωνίας, άποψη ότι οι τούρκοι αξιωματικοί είναι αντίθετοι στην μαντήλα, στη διδασκαλία του Κορανίου, στα συντηρητικά κόμματα, ότι κρατούν αποστάσεις από τα ΜΜΕ που πρεσβεύουν συντηρητικές απόψεις και επιπλέον ότι θεωρούν το κράτος υπό την κηδεμονία τους, έχοντας το δικαίωμα να επεμβαίνουν όποτε και με όποιο τρόπο θέλουν.(Birand 1986)

Σήμερα στην Τουρκία λειτουργούν τέσσερα στρατιωτικά λύκεια. Δύο από αυτά εκπαιδεύουν υποψήφιους αξιωματικούς για τον Στρατό Ξηράς, το πιο ιστορικό από όλα, το Κουλελί της Κωνσταντινούπολης και δεύτερο το Μάλτεπε (Maltepe) της Σμύρνης. Το στρατιωτικό λύκειο Ισικλάρ (Işiklar) εδρεύει στην Προύσα και εκπαιδεύει υποψήφιους για την Πολεμική Αεροπορία και το τελευταίο βρίσκεται στη νήσο Χάλκη (Heybeliada) των Πριγκηποννήσων και υπάγεται στο Πολεμικό Ναυτικό. Η Στρατοχωροφυλακή δεν διαθέτει αποκλειστικά δικό της παραγωγικό στρατιωτικό λύκειο και καλύπτεται από τα δυο λύκεια του στρατού ξηράς.(Καραμπελιάς 2009 β)

Οι υποψήφιοι πρέπει να πληρούν αρκετές προϋποθέσεις, όπως αρχικά να είναι τούρκοι πολίτες, να έχουν πάρει ειδική έγκριση καταλληλότητας, να είναι μεταξύ 13 έως 16 ετών και να έχουν υψηλές επιδόσεις στον προηγούμενο μαθητικό τους βίο. Οι υποψήφιοι που πληρούν αυτές τις προϋποθέσεις, λαμβάνουν το δικαίωμα συμμετοχής στις ειδικές εξετάσεις για τα στρατιωτικά λύκεια με την επωνυμία ALS (Askeri Lise Sınavı).(Birand 1986)

4. Στρατός και οικονομία

Ο τουρκικός στρατός εκτός από τον πολιτικό του ρόλο, ασκεί και μια

σημαντική επιρροή στην τουρκική οικονομία. Ο οικονομικός ρόλος των στρατιωτικών ξεκίνησε το 1961, όταν δημιουργήθηκε ο Οργανισμός Αλληλοβοήθειας Στρατού (ΟΥΑΚ). Σήμερα ο Οργανισμός αυτός έχει πάρει γιγάντιες διαστάσεις και ελέγχει ένα σημαντικό κομμάτι της τουρκικής οικονομίας. Για παράδειγμα, αναφέρεται ότι ελέγχει το 49% της παραγωγής αυτοκινήτων RENAULT στην Τουρκία, τη μεγαλύτερη εταιρεία παραγωγής τσιμέντου και έχει επιβλητική παρουσία στη βιομηχανία τροφίμων και γεωργικών προϊόντων. Στην τσιμεντοβιομηχανία, ο όμιλος αυτός διαθέτει μετοχές σε έξι εργοστάσια και ελέγχει το 15% της παραγωγής τσιμέντου στην Τουρκία. Ακόμη πολύ πιο σημαντικό, ο όμιλος αυτός του στρατού ελέγχει το 51% της εταιρείας MAIS, που ασχολείται με την εμπορία αυτοκινήτων. Επιπλέον, ο όμιλος εισπράττει κατευθείαν κάποιους φόρους, όπως αυτός πάνω στη βενζίνη. Κινείται και στο χώρο των πετρελαιοειδών, σε συνεργασία με τη γαλλική εταιρεία ELF. Παράλληλα, διαθέτει δική του ασφαλιστική εταιρεία, τράπεζα και μεγάλο αριθμό πολυκαταστημάτων. Εξυπακούεται ότι ο έλεγχος που ασκεί ο στρατός πάνω στην τουρκική οικονομία, είναι επικουρικός στην άσκηση του πολιτικού του ρόλου. Είναι μια ανεξάρτητη οικονομική δύναμη και οι οικονομικές του δραστηριότητες δεν ελέγχονται καν από το κοινοβούλιο. Είναι λοιπόν κάτι παραπάνω από σαφές, ότι οι ένοπλες δυνάμεις δεν ελέγχουν απλώς την πολιτική ζωή της Τουρκίας, αλλά έχουν κατοχυρωθεί στη συνείδηση του τουρκικού λαού ως ο υπέρτατος προστάτης της δημοκρατίας. (Inσέλ- Μπαϊράμογλου 2007)

5. Ο Τουρκικός Στρατός υπό το Ευρωπαϊκό πρίσμα

Κατά τη σύνταξη των κριτηρίων ένταξης της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, διαπιστώθηκε και υπογραμμίστηκε η ειδική θέση και ο ιδιόμορφος ρόλος του Στρατού στην κλίμακα ισχύος της πολιτικής αρένας της Τουρκίας και αναγνωρίστηκε ως πολιτικό κριτήριο. (SEC 2004) Η Ευρωπαϊκή Ένωση, αναγνωρίζει ότι ο ειδικός ρόλος του Στρατού στο τουρκικό πολιτικό σύστημα, δεν επιτρέπει στη χώρα να ακολουθήσει εκείνες τις μεταρρυθμίσεις που θα καταστήσουν τη χώρα ακόλουθη με το ευρωπαϊκό αστικό δημοκρατικό κεκτημένο. Ο Στρατός δρα ως ανεξάρτητος παράγοντας πολιτικής ισχύος, δίχως να υπόκειται σε ελεγκτικούς συνταγματικούς μηχανισμούς, ενώ οι Στρατιωτικοί εκλαμβάνουν τους εαυτούς τους ως κηδεμόνες (custodians) και όχι ως υπερασπιστές (defenders) του Συντάγματος. (Faltas 2006) Ο ρόλος του Στρατού στη Τουρκία σήμερα διατηρεί την ισχυρή παρεμβατικότητα του, ενώ από την άλλη συνεχίζει να απολαμβάνει την υποστήριξη και την εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας της κοινής γνώμης, που συνεχίζει να θεωρεί το Στρατό ως τον πιο αξιόπιστο θεσμό στη χώρα. (Mango 2004)

Ωστόσο, ο Στρατός δεν είναι διατεθειμένος να απεμπολήσει δικαιώματα και προνόμια, δεχόμενος θεσμικές αλλαγές που θα περιορίσουν το υπεραυξημένο “status” του, ούτε καν να δεχθεί κριτική επ’ αυτού. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του πρώην Αρχηγού ΓΕΕΘΑ, Χιλμί Οζκόκ, ότι: “Θεσμούς όπως ο Στρατός δεν έχει κανένας το δικαίωμα να τους δικάσει ή να τους κρίνει. Το δικαίωμα αυτό το έχει μόνο η Ιστορία”. Για αυτό το λόγο άλλωστε, οι περιοριστικές, για το ρόλο του Στρατού στην πολιτική ζωή της Τουρκίας, θεσμικές αλλαγές είναι ελάχιστες και μηδενικής σημασίας, ενώ χαρακτηρίζονται από τον αυτό-ακυρωτικό τους χαρακτήρα. (Faltas 2006, Turkish Daily News 2006)

Βέβαια, τα ανώτατα στελέχη του Στρατεύματος στην Τουρκία, η πραγματική ελίτ της χώρας, είναι άτομα με ιδιαίτερως υψηλή παιδεία και με ανοικτούς ορίζοντες. Αντιλαμβάνονται λοιπόν ότι, η θέση της Τουρκίας αναβαθμίζεται και ουσιαστικά διασφαλίζεται στο σύγχρονο παγκόσμιο status quo, στην περίπτωση που τελεσφορήσει η ευρωπαϊκή προοπτική της χώρας. Το κύριο θέμα για το Στρατό λοιπόν δεν είναι η ενσωμάτωση της χώρας στις ευρωπαϊκές καλένδες, αλλά οι υποχωρήσεις που οι ίδιοι πρέπει να κάνουν για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο. (Birand 1991)

6. Οι Παρεμβάσεις του Στρατού στην Πολιτική Ζωή της Τουρκίας

Ο θάνατος του Κεμάλ Ατατούρκ το Νοέμβριο του 1938, δεν επηρέασε την ισχύ του Στρατού στις πολιτικές εξελίξεις της Τουρκίας. Ο πολιτικός κληρονόμος του Κεμάλ, ο Ισμέτ Ινονού δεν προέβη σε καμία κίνηση που θα μπορούσε να μειώσει την ισχύ του Στρατού. Αντιθέτως, την ενίσχυσε και προτίμησε να διατηρήσει τον αριθμό του Στρατού ως είχε και για να καλύψει το κόστος, έδωσε διαταγή στην Κεντρική Τράπεζα να εκδώσει μεγαλύτερο όγκο χαρτονομισμάτων, με αποτέλεσμα να εκτιναχθεί ο πληθωρισμός σε δυσθεώρητα ύψη.

Η αφοσίωση του Στρατού στον Κεμαλισμό και η παρεμβατική του δυναμική, δεν αποτυπώθηκε στις εθνικές εκλογές του 1950, καθώς το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα (CHP) κέρδισε το 39,8% του τουρκικού εκλεκτορικού σώματος και 69 έδρες στην Τουρκική εθνοσυνέλευση, ενώ το νεοϊδρυθέν Δημοκρατικό Κόμμα (Demokrat Partisi) 53,4% και 408 έδρες. (Karpat 1959) Το Δημοκρατικό Κόμμα, παρά την ευρεία νίκη του και στις επόμενες δύο συνεχόμενες εκλογικές διαδικασίες (1954 και 1957 αντιστοίχως), ανησυχούσε για τις κινήσεις του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος. Για να αντιμετωπιστεί το πολιτικό δίλημμα ισχύος που προέβαλε ο

Στρατός, ο επικεφαλής του κόμματος Μεντερές και οι επιτελείς του, επιχείρησαν να σχηματίσουν ένα μέτωπο ευρείας λαϊκής υποστήριξης, μέσω πολιτικών «ανοιγμάτων» στις λαϊκές κοινωνικές τάξεις της Τουρκίας. Το ισχυρότερο μέσο για την προσέγγιση των χαμηλών κοινωνικών στρωμάτων της Τουρκίας, ήταν η ίδια η θρησκεία και η ισχυροποίηση της θέσης του Ισλάμ στην πρώιμη αυτή μετακεμαλική περίοδο. (Uslu 2003)

Η ευθεία ρήξη όμως με το Στρατό, θα ακολουθούσε μετά από σύντομο χρονικό διάστημα. Το Δημοκρατικό Κόμμα, συναισθανόταν ότι παρ' όλη την εκλογική του απήχηση στα μέσα λαϊκά στρώματα, δεν μπορούσε να έχει τον πλήρη έλεγχο της χώρας με το Στρατό απέναντι του. Ο Μεντερές κατάλαβε ότι η κατάσταση ξέφευγε από τον έλεγχο του. Την 27^η Μαΐου 1960, μονάδες του Στρατού κατέλαβαν τα κυβερνητικά κτήρια στην Άγκυρα και την Κωνσταντινούπολη, συλλαμβάνοντας όλα τα μέλη της κυβέρνησης και τους βουλευτές του Δημοκρατικού Κόμματος, καθώς και τον Πρωθυπουργό αλλά και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, Τζελάλ Μπαγιάρ. Το πρώτο ανακοινωθέν του Στρατού έκανε λόγο για την προσπάθεια του στρατεύματος να αποτρέψει την αδελφοκτόνο σύγκρουση και να απεμπλακεί ο πολιτικός κόσμος από την αδιέξοδη κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει, λόγω της διάθεσης του Δημοκρατικού Κόμματος να αλλοιώσει τον Κεμαλικό χαρακτήρα του δημοκρατικού πολιτεύματος. Ο Στρατός δεν επιθυμούσε μια θεαματική αλλαγή των αρμοδιοτήτων του. Αντιθέτως, ο κύριος στόχος του Στρατού κινούταν στη βάση της διαφύλαξης των σημαντικών προνομίων που είχε διασφαλίσει στο εσωτερικό της τουρκικής πολιτικής ζωής, στέλνοντας παράλληλα ένα ισχυρό μήνυμα σε όλους αυτούς που είχαν κάνει το λάθος να υποτιμήσουν τον ειδικό του ρόλο και την ετοιμότητα του να επέμβει υπέρ αυτού. (Weiker 1963)

Τον Οκτώβριο του 1960, οι Στρατιωτικοί κάλεσαν γνωστούς Συνταγματολόγους της χώρας για να σχεδιάσουν ένα νέο Σύνταγμα. Ο στόχος τους ήταν να νομιμοποιήσουν τα αποτελέσματα της επέμβασης τους μέσα από ένα νέο συνταγματικό κώδικα που θα αποδυνάμωνε τις πολιτικές παρατάξεις και το ρόλο τους στο εσωτερικό της τουρκικής κοινωνίας και θα αναδείκνυε τους ίδιους ως τον ισχυρότερο παράγοντα, όχι απλώς του εγχώριου πολιτικού συστήματος, αλλά του ελεγκτικού μηχανισμού, που θα είχε την ευθύνη της εύρυθμης και ανεμπόδιστης λειτουργίας της χώρας (Weiker 1963)

Το νέο Σύνταγμα προέβλεπε τη δημιουργία ενός δεύτερου νομοθετικού σώματος, που ονομάστηκε Γερουσία, με υπεραυξημένες αρμοδιότητες αρνησικυρίας, απέναντι στην όποια νομοθετική πρωτοβουλία κατέθετε η Βουλή προς επικύρωση. Τα μέλη της Γερουσίας ήταν αιρετά, πλην ενός

αριθμού που διορίζονταν από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

Θεσμοθετήθηκε το εκλογικό σύστημα της αυξημένης απλής αναλογικής, ώστε να διασφαλισθεί ότι κανένα κόμμα δεν θα μπορούσε να συγκεντρώσει την απόλυτη πλειοψηφία στη Βουλή, ενώ τέλος αποφασίστηκε η ίδρυση του Milli Güvenlik Kurulu (Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας-ΣΕΑ-MGK), με γνωμοδοτικό ρόλο σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, εξοπλιστικών προγραμμάτων και θεμάτων ασφαλείας και καθορίστηκε η σύνθεσή του, με προεδρεύοντα τον Πρόεδρο της Δημοκρατία, αναπληρωτή του τον Πρωθυπουργό και μέλη τους Αρχηγούς του Γενικού Επιτελείου και των επιμέρους όπλων (Στρατού, Ναυτικού και Αεροπορίας) και τους αρμόδιους υπουργούς. Παράλληλα, συστήθηκε Γραμματεία με αρμοδιότητα την παρακολούθηση της υλοποίησης των αποφάσεων και την παροχή επικουρικών υπηρεσιών, γεγονός που συμβολίζει τόσο τη σημασία του ΣΕΑ όσο και την ανεξαρτησία του στο διοικητικό οργανόγραμμα της χώρας. (Τουρκικό Σύνταγμα 1961)

Το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας αποτελεί το όργανο που συμβολίζει την πολιτική και κοινωνική διάσταση του στρατού. Σε ό,τι αφορά την ιστορία του θεσμού, πρόγονός του είναι το Ανώτατο Συμβούλιο Εθνικής Άμυνας, που ιδρύθηκε το 1949 με συγκεκριμένες αρμοδιότητες στην κατάρτιση των σχεδίων επιστράτευσης και τη χάραξη πολιτικής άμυνας και προστασίας και μέλη του, εκτός του υπουργού Εθνικής Άμυνας και του Αρχηγού του Γενικού Επιτελείου, τον Πρωθυπουργό και τους υπουργούς που αυτός επιθυμεί να συμμετάσχουν. Ο σχεδιασμός και η οργάνωση της λειτουργίας του Συμβουλίου, έγιναν κατά τα πρότυπα του αντίστοιχου στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, προκειμένου να εκσυγχρονιστεί ο τουρκικός στρατός και να μπορέσει η χώρα να καταστεί μέλος του ΝΑΤΟ. (Uzgel 2002)

Η νέα οργάνωση του MGK, οδηγεί επίσημα στη μετατόπιση του κέντρου βάρους, από την άμυνα στην εθνική ασφάλεια, αφού τα μέλη του έχουν τη θεσμοθετημένη δυνατότητα να καθορίζουν τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την πραγματοποίηση των εθνικών στόχων, στο πλαίσιο της πολιτικής για την ασφάλεια. Ακόμη, το MGK ορίζει τους άξονες κατεύθυνσης του τουρκικού έθνους προς τις κεμαλικές αξίες και έχει την ευθύνη για την υλοποίηση του ατατουρκικού οράματος. Τέλος, έχει αυξημένο κύρος σε ζητήματα διεθνών σχέσεων, καθώς γνωμοδοτεί για την υπογραφή διακρατικών συμφωνιών που αφορούν θέματα εθνικής ασφάλειας. (Καραμπελιάς 2002) Έτσι, θεσμοθετήθηκε ένα διπολικό πολιτικό σύστημα, όπου τα πολιτικά πρόσωπα (σ.σ. οι υπουργοί), συνυπάρχουν στην εκτελεστική εξουσία με το ΣΕΑ. (Sakallioglu 1997)

Ο Στρατός δεν ένιωθε ότι απειλείται από το εργατικό/συνδικαλιστικό κίνημα, λόγω της χαμηλής απήχησης του δεύτερου στο εσωτερικό της Τουρκικής κοινωνίας, αλλά κυρίως λόγω της ετοιμότητας των Στρατιωτικών να παρέμβουν δυναμικά, οποτεδήποτε κρίνουν οι ίδιοι ότι κάτι τέτοιο είναι αναγκαίο. Ο Στρατός δεν συγκρούστηκε με τον τουρκικό λαό. Την εποχή εκείνη, ο Στρατός ήταν το αυθεντικό Κεμαλικό κόμμα στην πολιτική κλίμακα ισχύος της Τουρκίας και μέσα από τις συγκεκριμένες συνταγματικές ρυθμίσεις, γινόταν μια συντονισμένη προσπάθεια ώστε να ισχυροποιηθούν οι δεσμοί σύνδεσης μεταξύ της Κεμαλικής ιδεολογίας και της κοινής γνώμης και να αναδυθεί ο Στρατός, υπεράνω της πολιτειακής δυσλειτουργίας και του πολιτικού ανταγωνισμού, ως ο Κεμαλικός ιδεολογικοπολιτικός πυλώνας. Η ανάδειξη του Στρατού, στη θέση του νόμιμου εκφραστή της Κεμαλικής ιδεολογίας συνεχίζεται ακόμη και σήμερα, ανεπηρέαστη από τις εξελίξεις στην κεντρική ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή. (Zürcher 1997, Λίτσας 2007)

Μετά το Σύνταγμα του 1961, ο Στρατός έπαυε να είναι ο άτυπος θεματοφύλακας του Κεμαλισμού και αποκτούσε Συνταγματικό αλλά και νομιμοποιητικό ρόλο, σε εθιμικό επίπεδο μέσω της δημοκρατικής εκτροπής και σε θεσμικό επίπεδο μέσα από τη δημιουργία του Ανώτατου Συμβουλίου Ασφαλείας. Η επιρροή του στρατού στην πολιτική ζωή, θεσμοθετείται ουσιαστικά μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα της 27ης Μαΐου 1960 (Bozarslan 2004)

Η αμφισβήτηση του μεταπολεμικού κοινωνικοπολιτικού και οικονομικού αστικού κατεστημένου, που αναπτύχθηκε στην Ευρώπη το 1968, επηρέασε και την τουρκική κοινωνία, με αποτέλεσμα να εμφανιστούν οργανώσεις της αριστεράς και της επαναστατικής αριστεράς, που εκδήλωσαν ιδιαίτερα δυναμική δράση, προκαλώντας όμως την αντίδραση ακροδεξιών κύκλων. Οι συγκρούσεις των δύο αντιπάλων συνασπισμών, έφεραν τη χώρα στα πρόθυρα της συνταγματικής αναρχίας, που η τότε κυβέρνηση Ντεμιρέλ αδυνατούσε να αντιμετωπίσει. Το κενό εξουσίας, που είχε αρχίσει πλέον να δημιουργείται στην πολιτική δομή της χώρας, καλύφθηκε για άλλη μια φορά από το ανώτατο Κεμαλικό ιερατείο, το Στρατό.

Στις 12 Μαρτίου 1971 ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου, απαίτησε από τον Πρωθυπουργό, το σχηματισμό δυνατής και αξιόπιστης κυβέρνησης, που θα έβαζε τέλος στην αναρχία και θα προστάτευε το Κεμαλικό πνεύμα, το νόμο και την τάξη. Ο Στρατός, για άλλη μια φορά απέφυγε να έρθει αντιμέτωπος με το λαό και εκμεταλλευόμενος τα οξυμένα αντι-κομμουνιστικά αντανάκλαστικά, λόγω της πίεσης της Σοβιετικής Ένωσης κατά τη διάρκεια της πρώτης περιόδου του Ψυχρού Πολέμου στην περιοχή της Ν.Α. Ευρώπης, κατάφερε η επέμβασή του να γίνει έγινε αποδεκτή από την συντηρητική τουρκική κοινωνία

με ιδιαίτερη ανακούφιση, καθώς επιτυγχάνονταν η επιστροφή στην Κεμαλική τάξη και νομιμότητα. (Lewis 1969)

Το αποτέλεσμα της επέμβασης του Στρατού, ήταν η σημαντική τροποποίηση του Συντάγματος του 1961, ώστε οι εξουσίες του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας να συμπεριλαμβάνουν την αυτόβουλη παροχή συμβουλών προς την κυβέρνηση, ενώ δημιουργήθηκαν ειδικά Devlet Güvenlik Mahkemesi (Δικαστήρια Εθνικής Ασφάλειας), που ανέλαβαν τις δίκες πολιτικών κρατουμένων και αποτελούταν αμιγώς από Στρατοδίκες. (Zurcher 2004) Οι παραπάνω αλλαγές προσεγγίσθηκαν, από την πλειοψηφία της Τουρκικής κοινής γνώμης, ως άλλο ένα μέσο προστασίας της ιδιόμορφης Τουρκικής αστικής δημοκρατίας.

Στο διάστημα που ακολούθησε, η Τουρκική αριστερά χαρακτηρίστηκε από μια έντονη εσωστρέφεια, δίνοντας την ευκαιρία στην ακροδεξιά πτέρυγα της πολιτικής σκηνής να ενδυναμωθεί ακόμη περαιτέρω, απαιτώντας παράλληλα από τις τουρκικές κυβερνήσεις, μεγαλύτερες υποχωρήσεις στον τομέα του κοσμικού χαρακτήρα του Τουρκικού κράτους. Η ανάπτυξη και η μεσαία επιχειρηματικότητα, επλήγησαν από τις ασφυκτικές πολιτικοοικονομικές συνθήκες, ενώ ταυτόχρονα, για άλλη μια φορά, παρουσιάστηκε κενό εξουσίας στην επιβολή της εσωτερικής κοινωνικής ειρήνης. Το αποτέλεσμα ήταν, στις 12 Σεπτεμβρίου του 1980, ο τουρκικός στρατός να επέμβει για μια ακόμη φορά. (Birand 1987) Οι ηγέτες του πραξικοπήματος, με επικεφαλής τον Στρατηγό Κενάν Εβρέν, δήλωσαν ότι η αναστολή των δημοκρατικών λειτουργιών της χώρας θα ήταν σύντομη, παρουσιάζοντας πάλι την επέμβαση ως κίνηση προστασίας της Κεμαλικής λειτουργίας του κράτους και της Δημοκρατίας. Ο ρόλος του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας αναβαθμίστηκε ακόμα περισσότερο και οι αποφάσεις του, πλέον ήταν δεσμευτικές για την Κυβέρνηση. Το κράτος στρατιωτικοποιήθηκε, αφού το MGK εξελίχθηκε σε σώμα νομοθετικής εξουσίας. Θέσπισε νόμους που περιόριζαν τη δικαιοδοσία της δικαστικής εξουσίας και μετέβαλλε την αριθμητική ισορροπία στρατιωτικών – πολιτικών μελών του σε βάρος των δευτέρων. (Ινσέλ-Μπαϊράμογλου 2007)

Τελικά, μετά από δημοψήφισμα στις 7 Νοεμβρίου του 1982, τέθηκε σε ισχύ νέο Σύνταγμα, που στην πραγματικότητα ήταν ένα σύνολο νόμων και κανόνων, που αποσκοπούσε στη διατήρηση της εσωτερικής τάξης και ασφάλειας της χώρας, χωρίς να λαμβάνει υπόψη τις συνταγματικές ελευθερίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα και έχοντας βέβαια δεσμευτικό χαρακτήρα για την όποια κυβέρνηση. Στην ουσία, οι Ένοπλες Δυνάμεις της δεκαετίας του '80 εξελίσσονται στον απόλυτο ρυθμιστικό παράγοντα της χώρας. Μέσα από την –πρωτόγνωρη για τη Δύση– συνταγματική διάσταση που ενδύθηκαν,

απέκτησαν τη δυνατότητα να ορίζουν την πολιτική, οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ζωή του τόπου και των ανθρώπων του. Στην πραγματικότητα, προφασιζόμενες την αστάθεια της πολιτικής σκηνής με τις συχνά βραχύβιες κυβερνήσεις της περιόδου 1950 – 1980, παρεμβαίνουν στη δημόσια ζωή και προβάλλονται ως ο απόλυτος θεματοφύλακας της τάξης και της κοσμικότητας στη χώρα και επομένως, ο αδιαμφισβήτητος προστάτης εθνικών αξιών, άρα προστάτης του κεμαλισμού και των ιδεωδών του. (Καραμπελιάς 2002)

Η τελευταία Συνταγματική επέμβαση του Στρατού έλαβε χώρα στις 28 Φεβρουαρίου του 1997, η οποία έμεινε γνωστή στην ιστορία ως το βελούδινο πραξικόπημα. Η συστηματική φιλελευθεροποίηση του Τουρκικού πολιτικού συστήματος στη δεκαετία του '80, με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 1987, επέτρεψε στις πολιτικές δυνάμεις της άκρας δεξιάς και πιο συγκεκριμένα στις ισλαμικοπολιτικές δυνάμεις, να επανέλθουν δυναμικά στην κεντρική πολιτική σκηνή της χώρας. Το Κόμμα της Ευημερίας (Refah Partisi), του βετεράνου της πολιτικής και ενός από τα δυναμικότερα στελέχη της Ισλαμικής πτέρυγας, Νετζεμντίν Ερμπακάν, άρχισε να αναδύεται ως ρυθμιστικός παράγοντας στις πολιτικές ισορροπίες της χώρας. Η άνοδός του το 1996 σε κυβέρνηση συνασπισμού με το *Κόμμα του Ορθού Δρόμου (Doğru Yol Partisi)* της Τανσού Τσιλέρ, αντιμετώπιστηκε από τις Ένοπλες Δυνάμεις ως ευθεία απειλή προς την κοσμικότητα της Τουρκικής Δημοκρατίας. Η επανεμφάνιση του πολιτικού Ισλάμ στην πολιτική σκηνή, ενεργοποίησε αμέσως τα αντι-ισλαμικά αντανακλαστικά. Με αφορμή τις πρωτοβουλίες της κυβέρνησης για ανοικοδομήσεις τζαμιών και τις τηλεοπτικές συζητήσεις για τη γυναικεία μαντίλα, οι άνθρωποι του ΣΕΑ «επιστράτευσαν» έντυπα και ηλεκτρονικά Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, συνδικάτα, κεμαλικούς θεσμούς (π.χ. *Atatürkçü Düşünce Derneği – Ένωση Κεμαλικής Σκέψης*), καθώς και κεμαλικές μη κυβερνητικές οργανώσεις (π.χ. *Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği – Ένωση για τη Στήριξη της Σύγχρονης Ζωής*), με στόχο να πεισθεί ο πολίτης για την ύπαρξη ισλαμικού κινδύνου. Όλοι οι προαναφερθέντες φορείς ζήτησαν από την κυβέρνηση του Erbakan να παραιτηθεί και την κατηγόρησαν ότι σχεδιάζει να καταλύσει το κοσμικό κράτος. Ουσιαστικά, το στρατιωτικό κατεστημένο χρησιμοποίησε την κοινωνία των πολιτών και τους δημοσιογράφους ως εργαλεία, για να νομιμοποιηθεί από την κοινωνία, προκειμένου να αποκρούσει την ισλαμική απειλή. (Γιαλλουρίδης 2004, Kızılyürek 2006)

Αντιδρώντας στην τεταμένη ατμόσφαιρα και θέλοντας να διαφυλάξει την κοσμικότητα, το ΣΕΑ εκδίδει στις 28 Φεβρουαρίου 1997 μία σειρά από μέτρα, σχετικά με την εφαρμογή υποχρεωτικής οκταετούς εκπαίδευσης και την υπαγωγή των θρησκευτικών διδασκαλείων στη δικαιοδοσία του υπουργείου Παιδείας. Η κυβέρνηση συμφωνεί με τα μέτρα αυτά, αλλά οι κοινωνικές

αναταραχές συνεχίζονται, με αποτέλεσμα την παραίτηση του Πρωθυπουργού Ερμπακάν, τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου και την αποκατάσταση της «ατατουρκικής τάξης». Μέσα από μια σειρά μεθοδεύσεων και ασφυκτικών πιέσεων, επέβαλε ουσιαστικά έναν πολιτικό συμψηφισμό, με την οικειοθελή αποχώρηση της Τανσού Τσιλέρ από την Πρωθυπουργία και το σχηματισμό από τον Μεσούτ Γιλμάζ, ηγέτη του Κόμματος της Μητέρας Πατρίδας (Anavatan Partisi), κυβέρνησης συνασπισμού με τον Μπουλέντ Ετσεβίτ (Κόμμα Δημοκρατικής Αριστεράς) και τον Χουσαμεντίν Τσιπορούκ (Κόμμα Δημοκρατικής Τουρκίας). (Yildiz 2000)

Ο Στρατός είχε για άλλη μια φορά δείξει την πραγματική του ισχύ αλλά και την άρνηση του να ανεχθεί το οτιδήποτε θεωρούσε ότι μπορεί να επηρεάσει τον Κεμαλικό χαρακτήρα του κράτους. Οι αντιδράσεις από την κοινή γνώμη της Τουρκίας ήταν, για άλλη μια φορά, ενισχυτικές προς το Στρατό. Είναι χαρακτηριστικό ότι δεν επενέβη στην ουσία, με τον ίδιο τρόπο που είχε κάνει στο παρελθόν, αλλά άσκησε ασφυκτική πίεση μέσω του πολυεπίπεδου συστήματος εξουσίας, που στη Δύση χαρακτηρίζεται ως βαθύ Κεμαλικό κράτος, αλλά στην Τουρκία ονομάζεται και εκλαμβάνεται από την κοινή γνώμη ως το ίδιο το πολιτειακό σύστημα της χώρας. (Λίτσας 2007)

7. Ρόλος και η Θέση του Στρατού στην Τουρκία σήμερα

Η πολιτική ζωή της Τουρκία, που εξισορροπήθηκε το 1996, με την άνοδο στην εξουσία του φιλοϊσλαμικού Κόμματος της Ευημερίας σε κυβέρνηση συνασπισμού με το Κόμμα του Ορθού Δρόμου, ομαλοποιείται ακόμα περισσότερο το 2001, όταν τίθενται νέα δεδομένα στη λειτουργία του ΣΕΑ και κατά συνέπεια, στη σχέση του στρατού με την πολιτική. Ο αριθμός των στρατιωτικών μελών μειώνεται και η αριθμητική ισορροπία αποκαθίσταται μετά από 9 χρόνια. Σημαντικότερες όμως ανατροπές επέρχονται με τη ψήφιση από την Τουρκική Εθνοσυνέλευση, ενός Πακέτου Διατάξεων για την εναρμόνιση με το Κοινοτικό Κεκτημένο της ΕΕ. Αποτέλεσμα αυτού, γνωστού και ως 7ου Πακέτου, είναι η αφαίρεση από το κράτος του στρατιωτικού χαρακτήρα και η αφαίρεση από τις Ένοπλες Δυνάμεις του «προνομίου» της καθοδήγησης της κοινωνίας στη βάση των κεμαλικών αξιών. Το ΣΕΑ έπαυε να έχει δικαιοδοσία στην παρακολούθηση της πολιτικής, κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής ζωής της χώρας και περιορίζονταν στο θεματολόγιο της εθνικής ασφάλειας. (Μηνάγιας 2010)

Πρόκειται για δομική ανατροπή στο οργανόγραμμα του τουρκικού κράτους, όπου πλέον οι αποφάσεις του ΣΕΑ τίθενται υπ' όψιν της αρμόδιας για τη χάραξη της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής αιρετής πολιτικής ηγεσίας. Η ανατροπή αυτή σημειώνεται κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης

του ισλαμικού Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (*Adalet ve Kalkinma Partisi*) του Recep Tayyip Erdoğan (Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν), που το 2002, πέτυχε θεαματική εκλογική νίκη, διαφοροποιούμενο από την πολιτική σκέψη του Ερμπακάν και ουσιαστικά θεωρήθηκε ως η αντεπίθεση του εκσυγχρονισμού απέναντι στο Κεμαλικό κατεστημένο και πρωτίστως εναντίον του ίδιου του Στρατού. Κι αυτή η ανατροπή που πέτυχε η κυβέρνηση Ερντογάν χαρακτηρίζεται από μια παραδοξότητα, καθώς ο εκδυτικισμός του δημόσιου βίου της χώρας, με την αποσύνδεση των Ενόπλων Δυνάμεων από την εκτελεστική εξουσία, ξεκίνησε από το εξ ορισμού αντιδυτικό πολιτικό Ισλάμ. (Preston 2002)

Η ειδική θέση του Στρατού στο πολιτειακό σύστημα της χώρας όμως δείχνει ότι δεν έχει καμφθεί, όσο θα ήθελαν οι Ισλαμιστές. Παρά τις φιλόδοξες επιθυμίες τους να περιορίσουν το ρόλο του Στρατεύματος στην πολιτική ζωή της χώρας, αυτό δεν έχει καταστεί πλήρως δυνατό. Ωστόσο, οι συνθήκες είναι ιδιαίτερα ευοίωνες, από άποψης αριθμητικής υπεροχής σε επίπεδο κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης, για τις πολιτικές δυνάμεις που στοχεύουν στην υποβάθμιση του ρόλου του Στρατού, στη μείωση της πολιτικής επιρροής του και στην παράλληλη αναβάθμιση της δικής τους επιρροής.

Η ισορροπία που επικράτησε ανάμεσα στους στρατιωτικούς, φρουρούς του κεμαλικού και του κοσμικού κράτους και τους ισλαμιστές της κυβέρνησης, ανατράπηκε ενόψει της εκλογής νέου προέδρου της Δημοκρατίας το 2007. Η υποψηφιότητα του Αμπντουλάχ Γκιουλ στο πολιτειακό αυτό αξίωμα, πυροδότησε τις αντιδράσεις του στρατού και άνοιξε μια νέα περίοδο πολιτικής αστάθειας στην Τουρκία. Με την υποκίνηση των μηχανισμών που ελέγχονται από το στρατό, εκατοντάδες χιλιάδες Τούρκοι πολίτες διαδήλωσαν κατά της υποψηφιότητας Γκιουλ και ουσιαστικά της άλωσης του κρατικού μηχανισμού από τους ισλαμιστές. Η παρέμβαση των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων, δεν διαφέρει ουσιαστικά από αυτή του 1997, που χαρακτηρίστηκε ως μεταμοντέρνο πραξικόπημα. Η διαφορά είναι, πως αυτή τη φορά δεν ήταν δυνατό να καταργηθεί η κυβέρνηση λόγω του αυξημένου ελέγχου που ασκεί στο κοινοβούλιο. Ο μόνος τρόπος να γίνει αυτό, θα ήταν η απευθείας ανάληψη της εξουσίας από το στρατό, κάτι για το οποίο δεν φαίνεται να ήταν έτοιμοι οι στρατηγοί. (Λίτσας 2007)

Τον Μάρτιο του 2014, ο Ερντογάν, φοβούμενος την εκδήλωση κάποιου κινήματος από τον στρατό, το οποίο θα έθετε σε κίνδυνο το ηγεμονικό του όραμα, προέβη σε μια άτυπη συμμαχία με την κορυφή της πυραμίδας των ενόπλων δυνάμεων της χώρας, απελευθερώνοντας σε πρώτη φάση τους στρατιωτικούς που καταδικάστηκαν με βαρύτατες ποινές λόγω της εμπλοκής τους στην υπόθεση Εργκένεκον και Βαριοπούλα. Ακολούθως, εκχωρήθηκε το

δικαίωμα στους στρατηγούς αφενός να έχουν πιο ενεργό ρόλο στη διαχείριση του κουρδικού προβλήματος, αφετέρου να αναπτύσσουν πρωτοβουλίες σε θέματα που αφορούν στους κεντρικούς άξονες της εξωτερικής πολιτικής της χώρας. Συνεπώς, πίσω από τον Ερντογάν, ο οποίος αυτοπροβαλλόταν ως ο αποκλειστικός διαχειριστής της εξουσίας της χώρας, βρισκόταν, το αναβαθμισμένο πλέον με πολιτική ισχύ, Γενικό Επιτελείο Ενόπλων Δυνάμεων. (Pala 2014) Τελικά όμως, τον Αύγουστο του ίδιου έτους, ο Ερντογάν επικράτησε στις άμεσες προεδρικές εκλογές, με ποσοστό 52% και αναρριχήθηκε στο ύπατο αξίωμα της χώρας, το οποίο αναβάθμισε ακόμη περισσότερο, μέσα από το δημοψήφισμα της 16^{ης} Απριλίου 2017, ενισχύοντας τη διεκυστίνδα με το στρατιωτικό κατεστημένο.

8. Το πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου 2016 και οι μεσομακροπρόθεσμες επιπτώσεις στις Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις

Την 15^η Ιουλίου 2016, ένα τμήμα του τουρκικού στρατού επιχείρησε μία βίαιη προσπάθεια ανατροπής της κυβέρνησης της Τουρκίας. Όπως ανέφεραν σε σχετικό ανακοινωθέν οι κινηματίες, που αυτοαποκαλούνταν «Το Συμβούλιο της Ειρήνης στη χώρα», «Για την αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών, του νόμου δικαίου και της δημόσιας τάξης, ο τουρκικός στρατός ανέλαβε τον πλήρη έλεγχο της χώρας». (Economist 2016, Ντίνης 2017)

Η επιχείρηση του πραξικοπήματος, με κωδική ονομασία Yildirim (Κεραυνός) δεν εξασφάλισε τη συναίνεση και υποστήριξη του αρχηγού του Γενικού Επιτελείου, στρατηγού Akar, σε αντίθεση με ότι είχε γίνει το 1960, το 1971 και το 1980 όπου υπήρξε υποστήριξη από όλη την αλυσίδα της τουρκικής στρατιωτικής ηγεσίας. (Μηνάγιας 2016) Σημειώνεται ότι παρά την επικρατούσα άποψη, δεν παρατηρήθηκε μαζική συμμετοχή των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων στο κίνημα των στασιαστών αλλά αντίθετα έλαβαν μέρος ελάχιστα στρατιωτικά μέσα (για παράδειγμα, από τα 278 μαχητικά ενεπλάκησαν 6 έως 8 και από τα 7 ιπτάμενα τάνκερ μόλις ένα) . (Παούνης 2017)

Η αποτυχία του πραξικοπήματος, θα μπορούσε να αναζητηθεί στους παρακάτω λόγους: (Economist 2016, Μηνάγιας 2016, Kaya 2016)

α. Δεν πραγματοποιήθηκε εντός του πλαισίου της αλυσίδας διοικήσεως και δεν είχε τη στήριξη της στρατιωτικής ηγεσίας. Σε αυτό συνέβαλλε και η άτυπη συμμαχία με την κορυφή της πυραμίδας των ενόπλων

δυνάμεων της χώρας, που είχε κατορθώσει να συνάψει ο Ερντογάν από το 2014, στην οποία συμπεριλαμβάνονταν ανώτατοι αξιωματικοί, όπως ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου στρατηγός Akar και ο αρχηγός της Αεροπορίας.

β. Δεν έτυχε της στήριξης, όχι μόνο των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά ακόμη και από τον ιμάμη Gülen, ο οποίος γνωστοποίησε δημοσίως την αποστασιοποίησή του, τη στιγμή μάλιστα που το πραξικόπημα βρισκόταν σε εξέλιξη. Θεωρείται ότι αν το πραξικόπημα τύχαινε της υποστήριξης της φυσικής ηγεσίας των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων, ίσως η στάση που θα τηρούσαν τα Δυτικά Κέντρα Ισχύος να ήταν διαφορετική.

γ. Όλα τα πολιτικά κόμματα, η τοπική αυτοδιοίκηση και οι κοινωνικές οργανώσεις συντάχθηκαν στο πλευρό της τουρκικής κυβέρνησης, ειδικότερα μάλιστα μετά τις τηλεφωνικές παρεμβάσεις του Ερντογάν σε τηλεοπτικούς σταθμούς, μεταξύ των οποίων και μερικοί που είχαν υποστεί διώξεις από την τουρκική κυβέρνηση.

δ. Η διαμάχη και ο ανταγωνισμός που υπήρχε εντός των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων, μεταξύ αυτών που συμμάχησαν με τον Ερντογάν από τη μια πλευρά και εκείνων που αντιτάσσονταν στην ερντογανική ηγεμονία από την άλλη, δεν επέτρεψε ευρεία κινητοποίηση και συμμετοχή στελεχών.

Αναμφισβήτητα όμως, οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις δέχθηκαν πολύ σοβαρό πλήγμα σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο και οι μεσομακροπρόθεσμες επιπτώσεις, τόσο στο οργανωτικό όσο και στο στελεχιακό κομμάτι τους, είναι σημαντικές.

Το αποτυχημένο στρατιωτικό πραξικόπημα στην Τουρκία, που χαιρετίστηκε από τον Ερντογάν ως νίκη των δημοκρατικών δυνάμεων στην χώρα, οδήγησε σε ευρύτατες παρεμβάσεις στο εσωτερικό των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων (TSK) και προκάλεσε ένα άνευ προηγούμενου κύμα διώξεων και συλλήψεων, στο πλαίσιο του «Καθεστώτος Έκτακτης Ανάγκης» που εφαρμόστηκε. Οι διώξεις αφορούν φερόμενους υποστηρικτές του ιμάμη Φετουλάχ Γκιουλέν, τον οποίο η Άγκυρα θεωρεί και εγκέφαλο του πραξικοπήματος, ενώ ο ίδιος το αρνείται, αλλά επεκτείνονται και σε όλο το φάσμα της δημόσιας διοίκησης, στο φιλοκουρδικό περιβάλλον, σε δημοσιογράφους που επικρίνουν την τουρκική κυβέρνηση καθώς και σε μέλη μη κυβερνητικών οργανώσεων. (Kaya 2016, Ντίνης 2017, e-amyna.com 2017)

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, στο πραξικόπημα συμμετείχαν 8.651 στρατιωτικοί, δηλαδή ποσοστό 1,5% των τουρκικών δυνάμεων. Από αυτούς, οι 1.761 ήταν κληρωτοί στρατιώτες, οι 1.214 ήταν μαθητές στρατιωτικών σχολών και οι 5.761 ήταν αξιωματικοί και υπαξιωματικοί. Παρόλα αυτά, εκδιώχθηκαν 168 ανώτατοι αξιωματικοί που όλοι μαζί είχαν υπό τον έλεγχό τους 200.000 άνδρες, ήτοι το 1/3 περίπου της συνολικής δύναμης του τουρκικού στρατού, ενώ οι περιοχές ευθύνης τους κάλυπταν περίπου το ήμισυ της τουρκικής επικράτειας. Παράλληλα αποτάχθηκαν 16.000 σπουδαστές από τα φυτώρια των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων, δηλαδή από τις Στρατιωτικές Ακαδημίες (Harp Akademileri), από τη Στρατιωτική Ακαδημία Ιατρικής (Gülhane Askeri Tıp Akademisi), και τα Στρατιωτικά Γυμνάσια (Maltepe, Işiklar, Kuleli). (protothema.gr 2016, isozygio.wordpress.com 2017, Μαυραγάνης 2016, Τσάβαλος 2017, Ντίνης 2017, Παούνης 2017)

Η μαζική «κάθαρση» αποτέλεσε πραγματικό πλήγμα για τις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις, λόγω της απώλειας έμπειρων και καταρτισμένων στελεχών. Το πρόβλημα δεν έχει να κάνει με τους 8.500 συνωμότες αξιωματικούς του τουρκικού στρατού, δηλαδή το 1,5% της πραγματικής του δύναμης, αλλά με την απώλεια του 44% των στρατηγών και ναυάρχων, που επηρέαζαν το σύνολο της επιχειρησιακής δομής του τουρκικού στρατού και τη μείωση του επιπέδου επαγγελματικής στελέχωσης από το 45% στο 42%. Ιδιαίτερα προβληματική θεωρείται η κατάσταση στην Τουρκική Αεροπορία, (THK) σε σχέση με τους υπόλοιπους Κλάδους. Η μαζική αποπομπή 672 Ιπταμένων και ιδιαίτερα χειριστών μαχητικών αεροσκαφών από τους συνολικά 1.350 τοποθετημένους και προσκολλημένους, είχε ως αποτέλεσμα την μείωση της αναλογίας χειριστών-αεροσκαφών από 2:1 σε 0,5:1, όταν το NATO προβλέπει ως αποδεκτή αναλογία όχι χαμηλότερη του 1,25:1. Η έλλειψη εκπαιδευμένων χειριστών θα ήταν ακόμη πιο κραυγαλέα, εάν δεν συνέπιπτε με το ιστορικό χαμηλό που σημειώνει αυτή την περίοδο η οροφή των τουρκικών μαχητικών αεροσκαφών. Οι επιπτώσεις στο ηθικό, στην ικανότητα σχεδιασμού και διεξαγωγής επιχειρήσεων των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων, προς το παρόν είναι αδιαμφισβήτητες. (Krutikon 2016, Γαλανοπούλου 2016, Παούνης 2017, isozygio.wordpress.com 2017, newsbomb.gr 2017)

Η καθαίρεση έμπειρων στελεχών των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων, που είχαν αναλάβει σημαντικά επιτελικά και επιχειρησιακά καθήκοντα και η μαζική κατατόμηση στελεχών που υπηρετούσαν στο εξωτερικό, εκτιμάται πως θα δυσχεράνει τη συνεργασία της Τουρκίας με το NATO, προκαλώντας αρρυθμία στην λειτουργία των διαύλων της στρατιωτικής διπλωματίας και της

συλλογής πληροφοριών, ενώ μένουν να διαπιστωθούν οι συνέπειες στην ικανότητα της Τουρκίας να συμβάλει στην περιφερειακή ασφάλεια, στην καταπολέμηση των Κούρδων αυτονομιστών και της τρομοκρατίας του ISIS και κυρίως στην διυπηρεσιακή συνεργασία μεταξύ Ενόπλων Δυνάμεων και Αστυνομίας, της οποίας η δύναμη αυξήθηκε την εποχή του AKP και διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στο πραξικόπημα, στρέφοντας τα όπλα της κατά των πραξικοπηματιών. (Krutikov 2016, Kaya 2016, Ulgen 2016, isozygio.wordpress.com 2017)

Παράλληλα, οι θεσμικές και οργανωτικές αλλαγές που επήλθαν, είχαν κεντρικό άξονα την αποδυνάμωση των εξουσιών του -άλλοτε πανίσχυρου- τουρκικού Γενικού Επιτελείου. Οι κύριες θεσμικές μεταβολές, αφορούν την ένταξη και υπαγωγή των Διοικήσεων της Στρατοχωροφυλακής (Jandarma) και της Ακτοφυλακής (Sahil Güvenlik) στο Υπουργείο των Εσωτερικών, την μεταβίβαση επιχειρησιακών αρμοδιοτήτων από τους Αρχηγούς των Επιτελείων στον πολιτικό τους προϊστάμενο, την μεταβολή στην σύνθεση και την έντονη πολιτικοποίηση του Ανώτατου Στρατιωτικού Συμβουλίου, την κατάργηση των Στρατιωτικών Λυκείων, των υφιστάμενων Ακαδημιών Πολέμου και των παραγωγικών Σχολών των υπαξιωματικών και την αντικατάστασή τους από διακλαδικό Πανεπιστήμιο Εθνικής Άμυνας, που υπάγεται απ'ευθείας στο Υπουργείο Άμυνας, την μεταβίβαση της Στρατιωτικής Ιατρικής Ακαδημίας (GATA) και των 43 στρατιωτικών νοσοκομείων στην αρμοδιότητα του υπουργείου Υγείας κ.α. Το επίκεντρο των αλλαγών του οργανωτικού πλαισίου αφορά τη μεταστάθμευση και απομάκρυνση από τα αστικά κέντρα της Άγκυρας και της Κωνσταντινούπολης, όλων των στρατιωτικών Μονάδων και Σχηματισμών που είχαν ενεργό ρόλο στο πραξικόπημα, κυρίως ως προληπτικό μέτρο. (Kaya 2016, Παούνης 2017, isozygio.wordpress.com 2017)

Η σημαντικότερη όμως επίπτωση, ήταν ίσως το γεγονός ότι το αποτυχημένο πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου άφησε τον στρατό «ταπεινωμένο και αποδυναμωμένο». Η καταρράκωση του ηθικού και η διάχυτη καχυποψία μεταξύ των στελεχών, αποτελούν αναπόφευκτες παρενέργειες, ενώ πλήγμα υπέστη και το κύρος των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων στο εσωτερικό, του θεσμού που απολάμβανε μέχρι πρότινος την εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας της τουρκικής κοινωνίας. Σύμφωνα με την ετήσια έρευνα του Πανεπιστημίου Kadir Has, ο δείκτης εμπιστοσύνης των Τούρκων πολιτών προς τις Ένοπλες Δυνάμεις μειώθηκε από 62,4% στο 47,4% μετά το πραξικόπημα και οι στρατιωτικοί, οι εγγυητές του Κοσμικού κράτους, διασύρονται και εξευτελίζονται, από το σύστημα εξουσίας του ισλαμιστή ηγέτη και Προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας Ερντογάν και από τους σκληροπυρηνικούς οπαδούς του κυβερνώντος Ισλαμικού κόμματος (AKP).

(protothema.gr 2016, Καπούσης 2016, Γκαβέας 2016, Ulgen 2016, isozygio.wordpress.com 2017)

Η εξασθένιση του στρατού μετά το σκάνδαλο «Εργκένεκον», εντάθηκε το 2010 με την υπόθεση «Βαριοπούλα» (Balıoz) και πραγματοποιήθηκαν εκκαθαρίσεις με πολλούς από τους εκδιωχθέντες να είναι κεμαλικοί που θα μπορούσαν κάποια στιγμή να αντιταχθούν στο ΑΚΡ. Η καθυπόταξη του στρατού θα ήταν ανέφικτη δίχως τη βοήθεια του κινήματος Γκιουλέν. Μετά το πραξικόπημα, στους κόλπους του τουρκικού στρατεύματος, εξαρθρώνονται τα εναπομείναντα κεμαλικά στοιχεία με την κατηγορία ότι πρόσκεινται ιδεολογικά στον Φετουλάχ Γκιουλέν και αντικαθίστανται από τους «Ερντογανικούς» ή «μετα-κεμαλιστές» ή ακριβέστερα «νεο-Οθωμανιστές» στρατιωτικούς. Η επιδίωξη και προοπτική είναι να ομαλοποιηθεί η κατάσταση σε βάθος 5-8 ετών, να επανέλθει η συνοχή και να συγκροτηθεί ένα ιδεολογικά «νέο» στράτευμα, ισλαμικού και εθνικιστικού προσανατολισμού, που με την απόκτηση πολεμικής εμπειρίας τόσο στο μέτωπο της Συρίας, στην διάρκεια του αγώνα καταστολής του κουρδικού κινήματος, όσο και κατά τις κοινές νατοϊκές δραστηριότητες, να αποτελέσει βασικό μέσο ικανοποίησης των τουρκικών επιδιώξεων στα ανατολικά και νότια σύνορά της χώρας. (Kaya 2016, Γαλανοπούλου 2016, Παούνης 2017)

Παράλληλα, ο τουρκικός στρατός βρίσκεται αντιμέτωπος και με μια νέα εξέλιξη, καθώς με γοργούς ρυθμούς αντιδυτικά αισθήματα κυκλοφορούν και διαδίδονται εντός του στρατεύματος. Αξιωματικοί συμμερίζονται δημόσια, την άποψη της κυβέρνησης ότι έχει έρθει πλέον η ώρα να αναζητήσει η Τουρκία εναλλακτική πορεία στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής. Χαρακτηριστική είναι η άνοδος του ρεύματος της «Ευρασίας», που θέλει την Τουρκία να προχωρά άμεσα στη σύναψη στρατιωτικών συμμαχιών με χώρες όπως η Ρωσία, η Κίνα και το Ιράν. (Στέλγιας 2017)

Αναφορικά με την μεταπραξικοπηματική θέση και δυναμική του Γενικού Επιτελείου Ενόπλων Δυνάμεων στο εσωτερικό της χώρας, υπάρχει μια εκτίμηση δύο όψεων. Σύμφωνα με την πρώτη, η κρίση που υπάρχει στο εσωτερικό των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων είναι πολύ δύσκολο να εξαλειφθεί και δεν θα πρέπει να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο αυτή να αποκτήσει ακόμη πιο βαθύ υπόβαθρο, ενώ σύμφωνα με τη δεύτερη προσέγγιση, το Γενικό Επιτελείο όχι μόνο δεν θα απωλέσει την ισχύ του, αλλά εκτιμάται ότι αυτή θα αναβαθμισθεί, γιατί αφενός αντέδρασε και οδήγησε τους πραξικοπηματίες σε αποτυχία και αφετέρου διαφύλαξε την ασφάλεια της ζωής και το πολιτικό μέλλον του Ερντογάν. (Μηνάγιας 2016)

Σύμφωνα με έρευνα του Stockholm Center for Freedom (SCF), το αποτυχημένο πραξικόπημα στην Τουρκία το 2016, είναι αποτέλεσμα στρατηγικών κινήσεων του Τούρκου προέδρου Ερντογάν, ώστε να δημιουργήσει την αναγκαία πρόφαση για μαζικές διώξεις κατά κάθε αντιπάλου του. Κρίνοντας εκ του αποτελέσματος, ο Ερντογάν αφού βγήκε αλώβητος από το πραξικόπημα, εδραίωσε την κυριαρχία του και εξουδετέρωσε την κάθε είδους αντιπολίτευση, ενδυναμώνοντας την εξουσία του με την άσκηση των κυβερνητικών καθηκόντων σε κατάσταση διαρκούς έκτακτης ανάγκης. (Ντίνης 2017, Τσάβαλος 2017)

Είναι γεγονός ότι το προφίλ της πανίσχυρης στρατιωτικά Τουρκίας, δέχθηκε ένα πολύ ισχυρό πλήγμα και ο Τουρκικός Στρατός βγαίνει ηττημένος και κυρίως διχασμένος, με το ηθικό του προσωπικού να βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα. Παραμένει βεβαίως ισχυρός και σύγχρονος, αποτελώντας το δεύτερο ισχυρότερο στράτευμα του ΝΑΤΟ και εντασσόμενος στις 10 ισχυρότερες πολεμικές μηχανές παγκοσμίως, ενώ εφόσον ολοκληρωθεί απρόσκοπτα το τρέχον εξοπλιστικό πρόγραμμα, αναμένεται να ανέλθει στην κλίμακα της παγκόσμιας κατάταξης ακόμη περισσότερο. (Krutikov 2016, protothema.gr 2016, Kaya 2016, Πασούνης 2017)

Ωστόσο, μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα, ο Ερντογάν φαίνεται να βρίσκεται στο απόγειο της εξουσίας του. Ο στρατός, που ευθύνεται για πολλά πραξικοπήματα στην ιστορία της Τουρκίας, βρίσκεται σε φάση ολικής αναμόρφωσης και μετά το δημοψήφισμα του Απριλίου 2017, ο Τούρκος πρόεδρος είδε τις εξουσίες του να ενισχύονται και θεωρητικά μπορεί να παραμείνει στην εξουσία ως το 2029, όμως δημιουργούνται ερωτηματικά για την μελλοντική στάση των εναπομεινάντων κεμαλικών αξιωματικών. Αν και αρνήθηκαν να υποστηρίξουν το πραξικόπημα, δεν είναι δεδομένο ότι θα δεχθούν τον έλεγχο της ισλαμοσυντηρητικής πολιτικής εξουσίας πάνω στον στρατό. (Kaya 2016, Ντίνης 2017, Τσάβαλος 2017)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΙΣΛΑΜ

1. Ορισμός του Πολιτικού Ισλάμ

Το Ισλάμ είναι ένα πλήρως διαμορφωμένο σύστημα πεπιοθήσεων, που σχετίζονται με πνευματικές, νομικές και πολιτισμικές ιδιότητες. Η κεντρική ιδέα της θρησκείας είναι η "γνώση" και πιο συγκεκριμένα, η γνώση του Θεού μέσω της αποκάλυψης. Η τελική και τελειότερη αποκάλυψη του Θεού έγινε μέσω του προφήτη Μωάμεθ, ενώ το Κοράνι, θεωρείται από τους μουσουλμάνους ως ο κυριολεκτικός λόγος του Θεού που μεταδίδεται στον άνθρωπο με τη μεσολάβηση του Προφήτη. Η καταγραφή των λόγων και των δράσεων «χαντίθ» του Προφήτη, αποτελεί το δεύτερο κείμενο της αποκάλυψης. Το Κοράνι και οι χαντίθ αποτελούν το θεμέλιο της γνώσης και μέσα από την μελέτη τους ο άνθρωπος μπορεί να γνωρίσει το Θεό. Το Ισλάμ, μέσω των νομομαθών ιερέων και της εφαρμογής του ισλαμικού νόμου, επηρέασε τον προσδιορισμό των δομών της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο αποκλεισμός μη-μουσουλμάνων από πολιτικά και διοικητικά αξιώματα και η υπεροχή του ισλαμικού νόμου, ήταν η εγγύηση για την ηγεμονική θέση του Ισλάμ στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. (Quataert 2005)

Με τον όρο Πολιτικό Ισλάμ, εννοούμε την είσοδο του Ισλάμ στη σύγχρονη πολιτική με τη μορφή κομμάτων και ιδεολογίας και όχι την τρομοκρατία, ούτε κατ' ανάγκην τη θεοκρατία. Το «πολιτικό Ισλάμ» νοείται ως πολιτικό σύστημα και εκφράζεται μέσω πολιτικών κομμάτων. Αντιλαμβάνεται το Ισλάμ όχι μόνο ως θρησκευτικό δόγμα, αλλά ως πολιτική ιδεολογία και ως σύνολο κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς. Ανάλογα με το βαθμό αποδοχής των δημοκρατικών θεσμών ή των αλλοθρήσκων, μπορεί να είναι μετριοπαθές, όπως η σύγχρονη τουρκική εκδοχή του ή «ριζοσπαστικό» (π.χ. Ταλιμπάν, σαλαφιστές). (Λυγερός 2013)

Το ισλαμιστικό κίνημα (πολιτικό Ισλάμ, ισλαμισμός ή ισλαμικό κίνημα), δεν θα πρέπει να συγχέεται ή να ταυτίζεται με το Ισλάμ. Συνιστά μέρος της συνθετότητας του όλου Ισλάμ, είναι εκείνο το ρεύμα μέσα στη μουσουλμανική κοινότητα, το οποίο κυρίως βλέπει το Ισλάμ ως πλαίσιο για πολιτική δράση και κοινωνικο-πολιτική αλλαγή. Σύμφωνα με τους ισλαμιστές, το Ισλάμ είναι θρησκεία «οργανική» και εντός αυτού, δεν υφίσταται καμία διάκριση μεταξύ θρησκευτικού και κοινωνικού συστήματος, με αποτέλεσμα να παρέχει και πολιτική ιδεολογία, που μπορεί να κινητοποιεί και να εκφράζει τους πιστούς, ανεξάρτητα από την κοινωνική, οικονομική, φυλετική ή εθνοπολιτισμική

προέλευσή τους. Δηλαδή, το ισλαμιστικό κίνημα κηρύττει την παρεμβατικότητα του Ισλάμ, ως θρησκείας, στην καθημερινότητα του πιστού και σε όλες τις δραστηριότητές του σε νομικό, οικονομικό, πολιτισμικό, ηθικό επίπεδο, καθώς και στο επίπεδο των διεθνών σχέσεων. (Husain 1995, Tibi 2008, Γώγος 2011, Τεάζης 2013)

Ο Αλί Μπουλάτς (Ali Bulaç), ένας από τους πλέον αντιπροσωπευτικούς σύγχρονους Τούρκους ισλαμιστές διανοούμενους, διαχωρίζει σαφώς το νόημα και το περιεχόμενο του Ισλάμ από εκείνο του ισλαμιστικού κινήματος. Για τον Μπουλάτς, το πολιτικό Ισλάμ είναι «ένα είδος ανάγνωσης του Ισλάμ» και εκφράζει «το σύνολο της ιδεολογικής και πολιτικής παραγωγής που δημιούργησε με κίνημα –από τις γενικές παραμέτρους αυτής της θρησκείας– ένα τμήμα μουσουλμάνων (μορφωμένοι κύκλοι, πολιτικές τάξεις και κοινωνικοί ηγέτες), οι οποίοι εκφράζουν σε αυτή τη θρησκεία τις ανησυχίες τους και τους δεσμούς τους. Αυτό μπορούμε να το θεωρήσουμε ως ένα είδος “ανάγνωσης” του Ισλάμ μέσα στις υλικές και κοινωνικές συνθήκες του σύγχρονου κόσμου. Αυτούς μπορούμε να τους ονομάσουμε εν συντομία “ισλαμιστές” [«İslamcılar»]». (Bulaç 2004)

Η Τουρκία, είναι ένα κοσμικό δημοκρατικό κράτος μέλος του NATO και μια μακροχρόνια σύμμαχος των ΗΠΑ στην νοτιοανατολική Μεσόγειο, αλλά ταυτόχρονα μια μουσουλμανική χώρα που δεν έχει μείνει ανεπηρέαστη από τις αλλαγές που έχουν συντελεστεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες στο μουσουλμανικό κόσμο και μετέβαλαν το θρησκευτικό και πολιτικό του τοπίο. Αυτές οι αλλαγές περιλαμβάνουν, εκτός των άλλων, την αύξηση της θρησκευτικότητας και μια αιφνίδια άνοδο, μια ξαφνική έκρηξη στην πολιτική έκφραση του Ισλάμ. Η τουρκική κοινωνία και κατά συνέπεια και η πολιτική ζωή, ασφαλώς δεν έμειναν ανεπηρέαστες από τις αναδυόμενες και υπερισχύουσες τάσεις που προκαλούνται από μια ποικιλία παραγόντων, όπως είναι η εμφάνιση στη χώρα ενός θρησκευτικού πολιτικού φορέα, ενός πολιτικού κόμματος με ισλαμικές ρίζες και μιας πιο ανοιχτής συζήτησης σχετικά με τον Κεμαλισμό.

Το πολιτικό Ισλάμ στην Τουρκία δεν είναι ενιαίο και δεν εκφράζεται αποκλειστικά από ένα μόνο κόμμα. Από το 1946, με τη μετάβαση της Τουρκίας στον πολυκομματισμό, όλα τα κόμματα της κεντροδεξιάς προσπάθησαν να εκμεταλλευτούν το θρησκευτικό συναίσθημα των ψηφοφόρων, ενώ θρησκευτικές ομάδες προέβησαν σε συμμαχίες με τα κεντροδεξιά κόμματα. (Rainer 1996)

Το Ισλάμ είναι η κυρίαρχη θρησκεία στην Τουρκία. Παρόλη την έλλειψη ακριβών στοιχείων για τα ποσοστά των θρησκευτικών κοινοτήτων,

υπολογίζεται ότι οι Μουσουλμάνοι αποτελούν το 90% του πληθυσμού, από τους οποίους το 70%-80% περίπου είναι Σουνίτες. Το υπόλοιπο 20% - 30% είναι Αλεβίτες (Σιίτες). Η κύρια σχολή (τάση) στο χώρο των Σουνιτών, είναι αυτή της Χαναφί (Hanafi). Άλλες θρησκείες που συναντά κανείς στη Τουρκία, είναι ο Χριστιανισμός, ο Ιουδαϊσμός και η Μπαχάι. Το Τουρκικό σύνταγμα στο άρθρο 14, καθορίζει την κοσμικότητα του κράτους, την θρησκευτική ελευθερία των πολιτών και την ελευθερία της συνείδησης. Η άνοδος των ισλαμιστών και η θεαματική εδραίωσή τους στην πολιτική σκηνή της Τουρκίας, ήταν από τις πιο απροσδόκητες αλλαγές που έφερε ο 21ος αιώνας. (Lewis 2001)

Η Τουρκία, ακόμα και την πρώτη περίοδο της Δημοκρατίας (1923 - 1946), που έχει χαρακτηριστεί η χρυσή εποχή της κοσμικότητας, σιωπηρά ή και ανοιχτά μερικές φορές, θεώρησε το Ισλάμ στοιχείο της εθνικής ταυτότητας. Η θρησκεία χρησιμοποιήθηκε ως στοιχείο που συνέβαλε στην εμπέδωση της αφοσίωσης στο κράτος και στο έθνος. Μετά το 1980 ωστόσο, το φαινόμενο έγινε ιδιαίτερα έντονο, επειδή συνέπιπτε με την πολιτική των ΗΠΑ, που προωθούσαν ένα «μετριοπαθές Ισλάμ» ως αντίδοτο στη σοβιετική επέκταση, καθώς και με την άνοδο του πολιτικού Ισλάμ σε όλη τη Μέση Ανατολή. (Τεάζης 2013)

Ο στρατός με τη συμπεριφορά και τις επιλογές του, συνέβαλε στην ενίσχυση του πολιτικού Ισλάμ στην Τουρκία. Η άνοδος της «αριστερής» και «δεξιάς» βίας, που έφερε την Τουρκία στα πρόθυρα του εμφυλίου πολέμου στη δεκαετία του 1970, οδήγησε τελικά το στρατό να επέμβει το 1980 για να αποκαταστήσει την τάξη. Σε μια προσπάθεια να καταπολεμήσει τον κομμουνισμό και τις αριστερές ιδεολογίες, ο στρατός προσπάθησε να ενισχύσει το ρόλο του Ισλάμ ως αντίβαρο. Είναι χαρακτηριστικό, ότι υπό την κηδεμονία του στρατού, η θρησκευτική εκπαίδευση έγινε υποχρεωτικό μάθημα σε όλα τα σχολεία. (Rabasa 2008)

Αλλά η διείσδυση του Ισλάμ συνεχίστηκε σε όλους τους τομείς, ακόμα και στον ίδιο το στρατό, προπύργιο της κεμαλικής ιδεολογίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι η σημερινή τουρκική Κυβέρνηση έχει πετύχει να εισάγει μαθήματα εκμάθησης του Κορανίου στα στρατιωτικά λύκεια, γεγονός που θα ήταν αδιανόητο να το φανταστεί πριν μερικά χρόνια, ο οποιασδήποτε πεποιθήσεως τούρκος πολίτης. (Καραμπελιάς 2009)

Η ισλαμική εκπαίδευση πραγματοποιείται στις ανώτατες θεολογικές σχολές, στα κορανικά σχολεία και στα θρησκευτικά σχολεία για ιμάμηδες και ιεροκήρυκες (imam-hatip). Το 1994 υπήρχαν στην Τουρκία 18 τμήματα Θεολογίας. Οι απόφοιτοι αυτών των τμημάτων, διδάσκουν θρησκευτικά στα κοσμικά σχολεία ή διάφορα μαθήματα στα θρησκευτικά σχολεία, ενώ μεγάλο

μέρος τους βρίσκει απασχόληση στον κρατικό ή ιδιωτικό τομέα. Τα τελευταία χρόνια ο αριθμός των κορανικών σχολείων έχει αυξηθεί θεαματικά. (Καραμπελιάς 2009 β)

2. Πολιτικό Ισλάμ και μετάβαση από την Οθωμανική Αυτοκρατορία στη Νέα Τουρκία

Η σουλτανική εξουσία αποτελούσε τη βάση εφαρμογής του νόμου, με την οποία λειτουργούσαν και δίκασαν οι δικαστές στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Πάνω από τους δικαστές βρισκόταν οι μουφτήδες, μια θρησκευτική αρχή με την αρμοδιότητα να εκδίδει φετβά (διάταγμα), δηλαδή έγκυρη γνώμοδότηση για μια σειρά από θρησκευτικά και νομικά προβλήματα. Η δύναμη του μουφτή, παρέμεινε πάνω και πέρα από την κοσμική εξουσία και προερχόταν από το ρόλο του ως ερμηνευτή του Ιερού Νόμου και της εφαρμογής του προς τα εγκόσμια, συμπεριλαμβανομένης και της φετβά. (Κία 2011)

Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ωστόσο, οι μουφτήδες ήταν ουσιαστικά μέρος της κυβέρνησης. Ο επικεφαλής μουφτής οφείλει την υψηλή θέση του, εν μέρει στην ισλαμική άποψη ότι έχουν μεγαλύτερη βαρύτητα οι μουφτήδες από τους δικαστές και το σύστημα αυτό παρέμεινε στα βασικά του σημεία ανέπαφο μέχρι το τέλος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. (Κία 2011)

Οι Οθωμανοί, θεώρησαν ότι το Ισλάμ θα πρέπει να διαδραματίσει ζωτικό ρόλο στην κυβέρνηση. Έτσι, μετά το 1517, ο Οθωμανός σουλτάνος ήταν ταυτόχρονα και ο χαλίφης του μουσουλμανικού κόσμου. Ο χαλίφης παίζει τον ρόλο του πνευματικού και πολιτικού ηγέτη των μουσουλμάνων σε όλο τον κόσμο. Με τον σουλτάνο-χαλίφη στην κορυφή της κυβέρνησης, αναπτύχθηκε ένα σύστημα θρησκευτικής γραφειοκρατίας, που ρύθμιζε τις θρησκευτικές υποθέσεις της αυτοκρατορίας. Σύμφωνα με τον ισλαμικό νόμο, το πιο σημαντικό και βασικό καθήκον ενός μουσουλμάνου ηγέτη, ιδιαίτερα του χαλίφη, ήταν να διατηρήσει τον ισλαμικό νόμο, τη Σαρία, σε όλη την αυτοκρατορία. (Quataert 2005)

Η περίοδος της βασιλείας του Σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄, σηματοδότησε την ανάδειξη του Ισλάμ και της αλληλεγγύης μεταξύ των Μουσουλμάνων, η οποία εκφραζόταν σαν μια κοινή πίστη στο χαλιφάτο, ως ζωτικής σημασίας για τις προσπάθειες της αυτοκρατορίας να αντισταθεί στην ευρωπαϊκή διείσδυση και στις αυτονομιστικές φιλοδοξίες των μη τουρκικών μουσουλμανικών στοιχείων. Η πολιτική αυτή εκφράστηκε επίσημα με σεβασμό για το Ισλάμ και τους θρησκευτικούς ηγέτες του και με θρησκευτική προπαγάνδα σχετικά με τον "πανισλαμισμό", με τη μορφή προσφυγής στη

μουσουλμανική αλληλεγγύη στοιχείων και εκτός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο Αμπντούλ Χαμίτ Β΄, έδωσε στο εσωτερικό έμφαση στο Ισλάμ, σε μια προσπάθεια να ενισχύσει μέσω της πίστης, την αφοσίωση των μουσουλμάνων υπηκόων, ιδίως των μη-Τούρκων Μουσουλμάνων, όπως οι Αλβανοί και οι Άραβες. Αντιπολίτευση στο καθεστώς του Αμπντούλ Χαμίτ Β΄, ήταν το κίνημα των Νεότουρκων, μια ομάδα αποτελούμενη από διανοούμενους, μαθητές, πολιτικούς και στρατιωτικούς αξιωματούχους. Η βασιλεία του Αμπντούλ Χαμίτ Β΄ αποτέλεσε μια περίοδο μεταρρύθμισης με σημαντικά επιτεύγματα στους τομείς της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. (Shaw 1977)

Η κυριαρχία της θρησκείας στην πολιτική ζωή διακόπηκε από το κίνημα των Νεότουρκων. Οι ιδέες του Κεμάλ Ατατούρκ περί θρησκείας, προσομοίαζαν αυτές ενός πιστού, μέλους μιας θρησκευτικής οργάνωσης. Δεν υπήρξε ποτέ αντίπαλος της θρησκείας και πίστευε ότι ήταν αναγκαία για το δημόσιο βίο, αλλά δεν συμφωνούσε με το να υποκαθιστά αυτή το νόμο, τη λογική και τη νοοτροπία του λαού.

Ο αιγύπτιος Σαγίντ Κουτμπ, ο σπουδαιότερος σουνίτης θεωρητικός του ριζοσπαστικού ισλαμισμού, ο οποίος εκτελέστηκε από το καθεστώς Νάσερ το 1966, καταφερόταν με ιδιαίτερο μένος ενάντια στον Κεμάλ Ατατούρκ, «ο οποίος τερμάτισε το ισλαμικό χαλιφάτο, διαχώρισε τη θρησκεία από το κράτος». Ο Κουτμπ είχε διαγνώσει «μια προσπάθεια εξόντωσης της θρησκείας» του Ισλάμ, την οποία επεδίωκαν «ο παγκόσμιος σιωνισμός και οι σταυροφορούσες εκκλησίες καθώς και ο παγκόσμιος κομμουνισμός». Ωστόσο, θεωρούσε ότι «η αναμέτρηση αυτή δεν είναι για έλεγχο εδαφών ή οικονομικών πόρων, ή για στρατιωτική κυριαρχία». Αντίθετα, αφορούσε τον αφανισμό του Ισλάμ μέσω φιλελεύθερων και εκσυγχρονιστικών ιδεών, που άρχισε να εισάγει στον μουσουλμανικό κόσμο ο εκσυγχρονιστής Κεμάλ Ατατούρκ. Καθότι ο Κουτμπ έβλεπε αναληθείς μουσουλμάνους σαν το Κεμάλ να κατέχουν την εξουσία σε όλο τον μουσουλμανικό κόσμο, επεδίωκε αιματηρό αγώνα ενάντια σε αυτούς τους εσωτερικούς εχθρούς. (Bergan 2003, Παπασωτηρίου 2008)

3. Ιστορική διαδρομή του σύγχρονου τουρκικού πολιτικού Ισλάμ

Η δημιουργία ενός πολυκομματικού συστήματος το 1946, ήταν ένα σημαντικό σημείο καμπής για την άνοδο του πολιτικού Ισλάμ στην Τουρκία. Με την καθιέρωση αυτού του συστήματος, το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα, εκπρόσωπος του Κεμαλισμού, έχασε το μονοπώλιο της εξουσίας. Στη

συνέχεια, τα πολιτικά κόμματα έπρεπε να ανταγωνίζονται για την εξουσία και το Ισλάμ έγινε ένα σημαντικός παράγοντας επηρεασμού για την προσέλκυση ψήφων. Η αγροτική περιφέρεια, μέχρι τότε σε μεγάλο βαθμό αποκλεισμένη από την πολιτική ζωή, έγινε ένα σημαντικό πολιτικό χαρακτηριστικό και τα συμφέροντα της έπρεπε να λαμβάνονται υπόψη από όλα τα πολιτικά κόμματα. Την ίδια στιγμή, το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα, που είχε κυβερνήσει για περισσότερο από δύο δεκαετίες χωρίς αντιπάλους, αναγκάστηκε να υιοθετήσει μια πιο ανεκτική στάση απέναντι στο Ισλάμ. (Akyeşilmen 2014)

Το 1950, το Δημοκρατικό Κόμμα (DP) του Αντνάν Μεντερές, τερμάτισε το μονοπώλιο εξουσίας του Ρεπουμπλικανικού κόμματος, κερδίζοντας την κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Το Δημοκρατικό Κόμμα ήταν λιγότερο προσκολλημένο στις κεμαλικού τύπου αντιλήψεις για το κράτος και απευθύνονταν σε όλα εκείνα τα τμήματα της κοινωνίας που αισθάνονταν περιθωριοποιημένα και δυσανασχετούσαν απέναντι στις πολιτικές εκκοσμικευμένης και δυτικοποίησης. Το DP υποσχέθηκε να τερματίσει κάποιες πολύ αυστηρές κοσμικού τύπου πολιτικές, που θεσπίστηκαν από το κεμαλικό καθεστώς και επίσης να περιορίσει ορισμένες από τους πολιτιστικού τύπου περιορισμούς που είχαν επιβληθεί στους Κούρδους. (Rabasa 2008)

Μέσα σε αυτό το περισσότερο δεσμευτικό περιβάλλον, οι θρησκευτικές δυνάμεις σχημάτισαν το δικό τους ξεχωριστό πολιτικό σχηματισμό, το Κόμμα Εθνικής Τάξεως (MNP), που ήταν το πρώτο μιας σειράς θρησκευτικών κομμάτων που συστήθηκαν από τον Νετσημεντίν Ερμπακάν, που πρότεινε μια νέα οικονομική και κοινωνική οργάνωση, βασισμένη στις "εθνικές", δηλαδή ισλαμιστικές αρχές, αλλά καταργήθηκε μετά από τη στρατιωτική επέμβαση του 1971, με την αιτιολογία ότι ήταν ενάντια στον κοσμικό χαρακτήρα του κράτους. Τελικά, η εποχή Μεντερές επέκτεινε τη διαδικασία εκδημοκρατισμού και κοινωνικής δραστηριοποίησης σε θρησκευτικές και εθνοτικές ομάδες που είχαν προηγουμένως περιθωριοποιηθεί ή αποκλειστεί από την πολιτική σκηνή και προέβλεψε πολιτικό χώρο για την επανεμφάνιση και πολιτική οργάνωση θρησκευτικών ομάδων. Οι οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές που επέφερε, συνέβαλαν στην αύξηση της πολιτικής δύναμης των ισλαμικών πολιτικών ομάδων στις δεκαετίες του 1970 και 1980. (Zürcher 2004, Rabasa 2008)

Οι ιδρυτές του MNP προήλθαν από το κίνημα Θρησκευτική Άποψη (Milli Görüş), οι ηγέτες του οποίου ζητούσαν την επιστροφή στις παραδοσιακές αξίες και θεσμούς. Θεωρούσαν ιστορικό λάθος την κεμαλική προσπάθεια για αντικατάσταση του ισλαμικού-οθωμανικού κράτους και πολιτισμού με ένα δυτικό μοντέλο και πηγή όλων των δεινών στην τουρκική κοινωνία. Ο στόχος τους ήταν να δημιουργηθεί μια «εθνική (ισλαμική) τάξη»

και να θέσει ένα τέλος στη διαδικασία του εκδυτικισμού. Είδαν την ταυτότητα και το μέλλον της Τουρκίας να συνδέεται στενά με τον μουσουλμανικό κόσμο και όχι με τη Δύση. (Smith 2005, Τεάζης 2013)

Τον Οκτώβριο του 1972, ιδρύθηκε το Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας (MSP), που ήταν ένα μίγμα Ισλάμ και τουρκικού εθνικισμού. Η βασική του πρόταση για τα προβλήματα της Τουρκίας, ήταν να επιστρέψει στη διδασκαλία του Ισλάμ και «το μουσουλμανικό τρόπο ζωής». Υποστήριζε την πολιτική της εκβιομηχάνισης και ιδιαίτερα την ανάπτυξη της εγχώριας βαριάς βιομηχανίας, ώστε να δημιουργηθεί ένα ισχυρό κράτος που θα γυρίσει την πλάτη του στη Δύση και θα γίνει ο ηγέτης του Μουσουλμανικού κόσμου. Στις σχέσεις με τη Δύση, το MSP πρόκρινε τη δημιουργία μιας κοινής μουσουλμανικής αγοράς με κοινό νόμισμα το ισλαμικό δηνάριο και την ανάπτυξη μιας μουσουλμανικής αμυντικής συμμαχίας. Η δραστηριότητά του, έληξε τον Μάιο του 1971 όπως και του MNP. (Narlı 1999)

Το στρατιωτικό καθεστώς της περιόδου 1980-1983, υιοθέτησε μια νέα ιδεολογία που έδινε έμφαση στο ρόλο της θρησκείας και επιχειρούσε να ενσωματώσει το Ισλάμ στον τουρκικό εθνικισμό. Η νέα αυτή ιδεολογία ονομάστηκε τουρκο-ισλαμική σύνθεση και πρεσβεύει ότι υπάρχουν σημαντικές ομοιότητες ανάμεσα στον προϊσλαμικό τουρκικό πολιτισμό και τον ισλαμικό πολιτισμό, όπως το αίσθημα δικαιοσύνης και η έμφαση στην οικογενειακή ζωή και την ηθική. (Zürcher 2004)

Ο σημαντικότερος όμως λόγος για την άνοδο του πολιτικού Ισλάμ στην Τουρκία, ήταν μάλλον η στρατηγική που ακολούθησε ο Τουργκούτ Οζάλ, ένας από τους σημαντικότερους πολιτικούς άνδρες της σύγχρονης Τουρκίας, ο οποίος επιδίωξε να κινητοποιήσει υπέρ του τις μάζες της υπαίθρου, που παρέμεναν βαθύτατα συντηρητικές και πιστές στο θρησκευτικό δόγμα των προγόνων τους, δίχως όμως να αμφισβητεί τον κοσμικό χαρακτήρα του κράτους.

Η στρατηγική του Οζάλ, ήταν να δημιουργήσει μια «ισλαμική αναγέννηση» συνδυασμένη με τη θρησκευτική ανοχή και την επιστημονική-τεχνολογική ανάπτυξη. Η τουρκο-ισλαμική σύνθεση δεν ήταν ούτε αντι-δυτικό, ούτε αντι-ιμπεριαλιστικό δόγμα και για αυτόν ακριβώς το λόγο έτυχε μεγάλης υποστήριξης από τις ΗΠΑ. Κατά τον Οζάλ, η Δύση συμβολιζόταν μέσα από την στρατιωτική και οικονομική δύναμη, ενώ η Ανατολή μέσα από την ισλαμική αλληλεγγύη, την κοινή ιστορία και τον πολιτισμό. Συνεπώς η Τουρκία, η οποία βρισκόταν στο κέντρο, θα έπρεπε να εκμεταλλευτεί τα κύρια χαρακτηριστικά και των δύο περιοχών. (Gözen 1996)

Οι οικονομικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιούνται υπό τον πρωθυπουργό Τουργκούτ Οζάλ, στα μέσα της δεκαετίας του 1980, συνέβαλαν επίσης στην ενίσχυση του ρόλου των ισλαμικών ομάδων. Οι μεταρρυθμίσεις αποδυνάμωσαν τον έλεγχο του κράτους πάνω στην οικονομία και δημιούργησαν μια νέα κατηγορία επιχειρηματιών στις επαρχιακές πόλεις της Ανατολίας. Η οικονομική ανάκαμψη δημιούργησε μια νέα μεσαία τάξη με ισχυρές ρίζες στην ισλαμική κουλτούρα. Αυτή η ομάδα ευνοεί τις φιλελεύθερες οικονομικές πολιτικές και τη μείωση του ρόλου του κράτους στον οικονομικό και κοινωνικό τομέα και μεγαλύτερη θρησκευτική ελευθερία. Στη δεκαετία του 1990, αυτή η ομάδα υπήρξε ο βασικός υποστηρικτής του Κόμματος της Ευημερίας. (Narlı 1999) Οι μεταρρυθμίσεις που έλαβαν χώρα από το καθεστώς Οζάλ, είχαν επίσης ως αποτέλεσμα την εισροή κεφαλαίων, με το μεγαλύτερο μέρος τους προερχόμενο από τον αραβικό κόσμο. Αυτό επέτρεψε στους ισλαμιστές να οργανωθούν πολιτικά. Σύμφωνα με την πιο ανεκτική προσέγγιση του Οζάλ για τη θρησκεία, δόθηκαν στις μουσουλμανικές οργανώσεις και αδελφότητες περισσότερες ελευθερίες και η δυνατότητα να χρηματοδοτήσουν την κατασκευή ιδιωτικών σχολείων και πανεπιστημίων. Οι μεταρρυθμίσεις είχαν δημιουργήσει επίσης αρκετό πολιτικό χώρο για νέες πολιτικές ομάδες, συμπεριλαμβανομένων και των ισλαμιστών. Ισλαμιστικές ομάδες απέκτησαν πρόσβαση σε σημαντικά μέσα ενημέρωσης και εφημερίδες, τα οποία τους επέτρεψαν να προσεγγίσουν ένα πολύ ευρύτερο πολιτικό κοινό. Οι δημογραφικές αλλαγές είχαν επίσης αντίκτυπο. Οι πολιτικές εκσυγχρονισμού της βιομηχανίας που ακολουθήθηκαν από διαδοχικές τουρκικές κυβερνήσεις, οδήγησαν σε μαζική εισροή του αγροτικού πληθυσμού στις πόλεις. Ο πληθυσμός αυτός έφερε μαζί του τις παραδοσιακές συνήθειες, τις πεποιθήσεις του, τα ήθη και τα έθιμά του. (Λίτσας 2007)

Οι περισσότεροι από αυτούς ζούσαν σε ιδιόμορφα γκέτο στις παρυφές των μεγαλουπόλεων, χωρίς να ενσωματωθούν ποτέ στον αστικό πολιτισμό. Αυτοί θα αποτελούσαν εν δυνάμει ψηφοφόρους για τα Ισλαμιστικά κόμματα, που ήταν αντίθετα στην δυτικοποίηση και την παγκοσμιοποίηση. Ταυτόχρονα, η μεγάλη μετακίνηση μεταναστών, συνέβαλε σε μια εσωτερική «σύγκρουση των πολιτισμών». Από τη μία πλευρά, η κοσμική και αστική Τουρκία προσανατολισμένη στη Δύση και από την άλλη πλευρά, η αγροτική και παραδοσιακή Τουρκία προσηλωμένη στις αρχές και αξίες του Ισλάμ, προσέγγισαν η μια την άλλη, αυξάνοντας τις κοινωνικές εντάσεις. (Narlı 1999)

Ο ξαφνικός όμως θάνατος του Οζάλ, τον Απρίλιο του 1993, δημιούργησε ένα δυσαναπλήρωτο πολιτικό κενό στο επίπεδο της πολιτικής εκπροσώπησης των συντηρητικών στρωμάτων της τουρκικής κοινωνίας, που έσπευσε να καλύψει ο έμπειρος ισλαμιστής Ερμπακάν. Η ανοδική πορεία του κόμματος του, αποτυπώθηκε τόσο στις δημοτικές εκλογές του 1994, όσο και

στις εθνικές εκλογές του 1995. Η κρίση που κυριαρχούσε στο εσωτερικό των Κεμαλικών κομμάτων και οι προσωπικές αντιπάθειες μεταξύ των ηγετικών φυσιογνωμιών του κοσμικού πολιτικού κόσμου (βλ. Γιλμάζ- Τσιλέρ κ.α.), βοήθησαν τον Ερμπακάν να ανέβει στην πρωθυπουργία της χώρας στις 28 Ιουνίου του 1996, μέσω μιας πολιτικά παράταιρης συμμαχίας με την Τανσού Τσιλέρ και το κόμμα του Ορθού Δρόμου (Dorgu Yol Partisi). Πολλοί αναλυτές προσεγγίζουν τη συμπεριφορά του Ερμπακάν, από το θώκο της Πρωθυπουργίας, ως υπερφίαλη και αλαζονική, αφού ξεκίνησε μια συστηματική πρόκληση εναντίον του Στρατού και του κοσμικού χαρακτήρα του κράτους. Ο έμπειρος όμως Ερμπακάν, δεν παρασύρθηκε από τις σειρήνες της εξουσίας, αλλά από τις πιέσεις στο εσωτερικό του κόμματός του. Οι οπαδοί του Κόμματος της Ευημερίας, είδαν την άνοδο της παράταξης στην Πρωθυπουργία, ως τη δυναμική επιστροφή του Ισλάμ που θα επηρέαζε καταλυτικά τις πολιτειακές και κοινωνικές δομές του κράτους. (Λίτσας 2007)

Ο σημαντικότερος ίσως παράγοντας ανόδου, στην διακυβέρνηση της χώρας, του κόμματός της Ευημερίας, ήταν η στροφή του κόμματός στην πολιτική ατζέντα με έμφαση στα κοινωνικά ζητήματα και λιγότερο στα θρησκευτικά θέματα. Αυτό διέυρνε την απήχυσή του και πέρα από το σκληρό πυρήνα της θρησκευτικής δεξιάς. Επίσης, μια σειρά από φιλολαϊκά μέτρα επέτρεψαν στο κόμμα να αποκτήσει σημαντική επιρροή και υποστήριξη ανάμεσα στους φτωχούς των πόλεων, που παραδοσιακά είχαν ψηφίσει το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα (CHP). Το κόμμα της Ευημερίας ήταν από τα πιο οργανωμένα στην τουρκική πολιτική ζωή, με μια λεγεώνα αφοσιωμένων μουσουλμάνων, κυρίως γυναίκες, που έκαναν εθελοντική εργασία για το κόμμα και με την ύπαρξη ενός δικτύου βοήθειας και κοινωνικής πρόνοιας για τους φτωχούς. Το δίκτυο βοηθούσε τους ψηφοφόρους του να βρουν θέσεις εργασίας, να έχουν πρόσβαση στην παροχή υγειονομικής περίθαλψης και στη διανομή δωρεάν τροφίμων καθώς και σε άλλες κοινωνικές παροχές. Επίσης, ωφελήθηκε από ένα ισχυρό αντιδυτικό μέτωπο, που δημιουργήθηκε από την απόρριψη της αίτησης ένταξης της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στη Σύνοδο Κορυφής του Δεκεμβρίου του 1989, η οποία θεωρήθηκε από πολλούς Τούρκους ότι οφείλεται σε πολιτιστικές και θρησκευτικές προκαταλήψεις. Η αυξανόμενη δυσaráσκεια προς τη Δύση έδωσε χώρο στην ισχυρή αντι-Δυτική ρητορική του κόμματός της Ευημερίας. (Narli 1999)

Το πολιτικό Ισλάμ γνώρισε μια ισχυρή ανάκαμψη στις αρχές του 1990. Στις τοπικές εκλογές Μάρτιο του 1994, το Κόμμα της Ευημερίας έλαβε το 19% των ψήφων και κέρδισε τη δημαρχία σε 28 δήμους, μεταξύ των οποίων και στις δύο μεγαλύτερες πόλεις της Τουρκίας, την Κωνσταντινούπολη και την Άγκυρα. Στις εθνικές εκλογές του 1995, ήρθε πρώτο με 21,6% των ψήφων και σχημάτισε συνασπισμό με το Κόμμα Ορθού Δρόμου της Τ.Τσιλέρ, με τον

Ερμπακάν ως τον πρώτο ισλαμιστή πρωθυπουργό της Τουρκίας. Η νίκη αυτή προκάλεσε σοκ σε όλο το κοσμικό πολιτικό κατεστημένο και ιδιαίτερα, φυσικά, στο στρατιωτικό. Για πρώτη φορά από την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας το 1923, η Τουρκία διοικείται από ένα ισλαμικό κόμμα με έναν ισλαμιστή πρωθυπουργό. (Zürcher 2004)

Ωστόσο, η διακυβέρνηση του Ερμπακάν, δεν είχε ιδιαίτερες επιτυχίες στην αντιμετώπιση των αυξανόμενων εσωτερικών προβλημάτων της Τουρκίας. Ο Ερμπακάν ήταν δύσκολο να ισορροπήσει την αντισυστημική ρητορική του με τα συμφέροντα του κοσμικού κατεστημένου, το οποίο ήταν εξαιρετικά καχύποπτο απέναντι στις προθέσεις και τους στόχους του. Αντί να ακολουθήσει πολιτικές που αποσκοπούσαν στη μείωση των κοινωνικών εντάσεων, ο Ερμπακάν επέλεξε να πολώσει περισσότερο το ήδη τεταμένο κλίμα στην τουρκική κοινωνία. Από τη μία πλευρά, εξοργίζει τους σκληροπυρηνικούς ισλαμιστές υποστηρικτές του, με την αποδοχή τελωνειακής ένωσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση και διατηρεί τις υπογεγραμμένες συνθήκες με το Ισραήλ, ενώ είχε υποσχεθεί να τις ακυρώσει. Από την άλλη πλευρά, αυξάνει την ένταση του κοσμικού κατεστημένου, λέγοντας ότι οι πρυτάνεις των πανεπιστημίων θα πρέπει να φιλήσουν τα χέρια των γυναικών που σπουδάζουν και φορούν μαντίλες και απειλεί να χτίσει ένα τζαμί στην πλατεία Ταξίμ, την κεντρική μεγάλη πλατεία στην καρδιά της Κωνσταντινούπολης. Οι κινήσεις αυτές, σε συνδυασμό με την συχνά υπερβολική ρητορική του Ερμπακάν, ανησύχησαν σφόδρα το κοσμικό κατεστημένο και ιδιαίτερα τους στρατιωτικούς. (Narlı 1999, Λίτσας 2007)

Ο Ερμπακάν απέτυχε πλήρως να ελέγξει τα στελέχη της παράταξης του και να συνειδητοποιήσει ότι ο Στρατός δεν θα είχε το παραμικρό πρόβλημα να επέμβει για άλλη μια φορά, όταν οι συνθήκες το απαιτούσαν και το επέτρεπαν. (Elliot 2004) Η συγκατοίκηση της κυβέρνησης Τσιλέρ – Ερμπακάν χαρακτηρίστηκε από οικονομική κάμψη στην εθνική παραγωγή, αύξηση των ποσοστών ανεργίας στους νέους, έντονη κρατική διαφθορά και συνεχόμενες τριβές με το στράτευμα, λόγω της επιφανειακής αμφισβήτησης του Τούρκου Πρωθυπουργού προς τον κοσμικό χαρακτήρα της χώρας. (Γιαλλουρίδης 2004)

Η θεαματική εκλογική νίκη της παράταξης του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν στις εκλογές του 2002, του Adalet ve Kalkinima Partisi (Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης-ΑΚΡ), προσεγγίστηκε από πολλούς ως η αντεπίθεση του εκσυγχρονισμού απέναντι στο Κεμαλικό κατεστημένο και πρωτίστως εναντίον του ίδιου του Στρατού. (Cox 2003).

Η άνοδος στην εξουσία των γνήσιων εκπροσώπων του Κεμαλισμού

αμέσως μετά το βελούδινο πραξικόπημα του 1997 απέτυχε να δημιουργήσει τις νέες δομές οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής ομόνοιας που η τουρκική κοινή γνώμη προσδοκούσε. Η οικονομική κατάρρευση του κράτους το Νοέμβριο του 2000 και τον Οκτώβριο του 2001 δημιούργησε ακόμα μεγαλύτερες πιέσεις στα χαμηλόμισθα οικονομικά στρώματα της χώρας, με την ταυτόχρονη αύξηση του πληθωρισμού.(Rubin 2003) Η δεινή οικονομική κατάσταση δημιούργησε νέες εντάσεις και ρήξεις στο εσωτερικό της τουρκικής κοινωνίας και τελικά η αποσκίρτηση πολλών στελεχών της παράταξης που ίδρυσαν το Κόμμα της Νέας Τουρκίας (Yeni Turkyie Partisi), είχε ως αποτέλεσμα τον πολυκερματισμό της εκλογικής δύναμης του Κεμαλισμού σε πολλές παρατάξεις της Κεντροαριστεράς και του Κέντρου.(Carkoglu, 2002, Zürcher 2004)

Είναι σημαντικό ότι το ποσοστό που έλαβαν οι Ισλαμιστές στις εκλογές, δεν ήταν ποσοστό μιας συμπαγούς ιδεολογικοπολιτικής ομάδας Τούρκων πολιτών. Το κόμμα του Ερντογάν ψηφίστηκε και από μια μεγάλη μερίδα των Κούρδων πολιτών, καθώς και αριστερών τμημάτων της κοινωνίας. Οι ρίζες των καλών σχέσεων των Ισλαμιστών με το Κουρδικό στοιχείο φτάνουν στην εποχή της Πρωθυπουργίας Ερμπακάν και στην προσπάθεια του δεύτερου να έρθει σε πολιτική συνεννόηση με την πλειοψηφία των Κούρδων, που δεν συγκινούνται πολιτικά από τον εθνικομαρξιστικό ακτιβισμό του PKK και στοχεύουν στην βελτίωση των όρων διαβίωσης τους στο εσωτερικό της Τουρκικής κοινωνίας. Οι υποσχέσεις για βελτίωση των όρων λειτουργίας και συμμετοχής των Κούρδων στο εσωτερικό της χώρας και το επιχείρημα της κοινής θρησκείας (Σουνιτικό θρησκευτικό δόγμα), πριμοδότησαν σημαντικά το κόμμα του Ερμπακάν με κουρδικούς ψήφους στις εκλογές του 1995, μια υποστήριξη που διατηρήθηκε και έναντι του επόμενου ηγέτη της ευρύτερης Ισλαμικής πολιτικής ιδεολογίας, του Ερντογάν, στις εκλογές του 2002. (Duran 1998, Γιαλλουρίδης 2004)

Από την πλευρά της, η Αριστερά στήριξε το Ισλαμικό Κόμμα στις εκλογές του 2002, αν και ιδεολογικά οι απόψεις τους διαφέρουν συνολικά. Καθώς η Αριστερά δεν είχε τη δυνατότητα νόμιμης πολιτικής εκπροσώπησης στην τουρκική πολιτική σκηνή και οι πολίτες με αριστερές και ακροαριστερές πεποιθήσεις απείχαν από τις εκλογικές διαδικασίες, στις εκλογές του 2002 η αριστερή ψήφος προς τους Ισλαμιστές, πήρε τη μορφή της ψήφου διαμαρτυρίας προς το Κεμαλικό σύστημα.(Λίτσας 2007)

Οι Ισλαμιστές του Ερντογάν επιθυμούσαν και επιθυμούν διακαώς, τη σταδιακή υποβάθμιση του ρόλου του Στρατού στην πολιτική ζωή της χώρας. Στα πρώτα χρόνια της κυβέρνησης Ερντογάν, επιδίωξαν να στρέψουν την κοινή γνώμη της χώρας εναντίον του Στρατού, προβάλλοντας τον ως τον

υπεύθυνο για την απροθυμία και διστακτικότητα των Βρυξελλών να ανοίξουν τις πύλες της Ευρώπης για τη χώρα. Οι Στρατιωτικοί απάντησαν σ' αυτή την πρόκληση με μια εκστρατεία επικοινωνιακού χαρακτήρα, μέσω των παραδοσιακών Κεμαλικών εντύπων και τηλεοπτικών καναλιών της χώρας, κατηγορώντας το Ισλαμικό Κόμμα ότι είναι διατεθειμένο να αλλοιώσει τον χαρακτήρα του Τουρκικού κράτους για χάρη της ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση. (Λίτσας 2007) Οι εκρηκτικές σχέσεις μεταξύ Στρατού και Ισλαμιστών συνεχίσθηκαν ακόμα πιο έντονα στο αμέσως προσεχές διάστημα γύρω από μια σειρά ζητημάτων, από το νέο ποινικό κώδικα της χώρας και την ποινικοποίηση της μοιχείας – μια παραδοσιακά ισλαμική θέση – μέχρι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις που αφορούσαν στην αύξηση του αριθμού των ιεροδιδασκαλείων σε όλη την τουρκική περιφέρεια και το καθεστώς αυτοδιοίκησης αυτών. Το αποτέλεσμα των αντιπαραθέσεων είχε ως κατάληξη, σε όλες τις περιπτώσεις, την υποχώρηση του κυβερνώντος κόμματος υπό την πίεση του Στρατού και τη θετική ανταπόκριση της κοινής γνώμης στις πρωτοβουλίες των Στρατιωτικών. Το αποτυχημένο πραξικόπημα όμως της 15^{ης} Ιουλίου 2016, επιβεβαίωσε την κυριαρχία του Ερντογάν στην τουρκική πολιτική και κοινωνική ζωή.

Για τον Δυτικό κόσμο, μέχρι το 2002 η Τουρκία ήταν ένα παράδειγμα μουσουλμανικής χώρας με σαφή διαχωρισμό κράτους και θρησκείας, γεγονός αδιαμφισβήτητο μέχρι την άνοδο του AKP (Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης) του Ταγίπ Ερντογάν. Μετά το 2007 και τη δεύτερη νίκη του Ερντογάν καθώς και την εκλογή του συντηρητικού ισλαμιστή Αμπντουλάχ Γκιουλ στην προεδρία της Τουρκίας, μπήκε σε εφαρμογή μια επιθετική στρατηγική εναντίον του κοσμικού κράτους. Το 2008, ήταν η δίκη για την οργάνωση Εργκένεκον, στην οποία οι ισλαμιστές κατηγορήσαν διανοούμενους, δημοσιογράφους, πολιτικούς και στρατιωτικούς ότι συνωμοτούσαν εναντίον του AKP. Πολλές προσπάθειες για την ανέλκυση στην εξουσία των ισλαμιστών είχαν αποτύχει. Μόνο το AKP αφού εκσυγχρόνισε την εικόνα των ισλαμιστών, παίρνοντας στην αρχή ψήφους και από δυσαρεστημένους κεμαλικούς κατάφερε να ανέλθει στην εξουσία. Στο γεγονός αυτό βοήθησε ο εφησυχασμός ότι ο διαχωρισμός του κοσμικού κράτους από τη θρησκεία, είχε ένα παρελθόν 80 χρόνων και δεν διακυβευόταν με τίποτα. Το AKP ως κυβέρνηση είχε άριστες σχέσεις με τη Δύση, γιατί ενστερνίστηκε το μοντέλο της ελεύθερης αγοράς. Για το λόγο αυτό, όταν το AKP εφάρμοσε μια στρατηγική βαθύτερου εξισλαμισμού των δημοκρατικών θεσμών της χώρας, η Δύση θορυβήθηκε. (Λίτσας 2007) Σήμερα ο Ερντογάν έχει βλέψεις για τον ισλαμικό κόσμο και θα ήθελε να είναι ο εκφραστής και διαμεσολαβητής του με τη Δύση. Η Τουρκία χρησιμοποιεί τη νέο-οθωμανική διπλωματία της, για να καταστεί ένας περιφερικός παίκτης. Το κόμμα του AKP και ο ηγέτης του Ταγίπ Ερντογάν, έχουν εθνικιστικό

προσανατολισμό και επεκτατισμό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, η λεκτική αμφισβήτηση της Συνθήκης της Λωζάννης. Ο Ερντογάν εκπροσωπεί αυτό που θα αποκαλούσαμε τουρκο-ισλαμισμό, μια σκληρής μορφής τουρκο-ισλαμική σύνθεση. Η επικράτηση επί του πραξικοπήματος της 15^{ης} Ιουλίου 2016, ενίσχυσε τη θέση του και έδωσε νέα ώθηση στις προσπάθειές του για Συνταγματική αλλαγή και μετατροπή του πολιτεύματος σε προεδρική Δημοκρατία, με απόλυτο κυρίαρχο τον ίδιο, που τελικά επιτεύχθηκε με το δημοψήφισμα της 16^{ης} Απριλίου 2017.

4. Το Πολιτικό Ισλάμ στην σύγχρονη Τουρκία

Η εκλογική επιτυχία του AKP, αντιπροσωπεύει την κυριαρχία του πολιτικού Ισλάμ στη Μέση Ανατολή κατά τη διάρκεια των τελευταίων είκοσι πέντε ετών, ωστόσο διαφοροποιείται στο ότι πρόκειται για την επιτυχία μιας μετριοπαθούς πολιτικής από ένα ισλαμιστικό κόμμα, σε αντίθεση με την υπόλοιπη περιοχή, που εξακολουθεί να μαστίζεται από εξτρεμιστικές πολιτικές, ασυγκράτητη βία και μεγάλο έλλειμμα μετριοπάθειας. (Toledano 2011)

Οι ισλαμιστές της Τουρκίας, ανέπτυξαν μια πιο ανεκτική και πραγματιστική πολιτική σε σχέση με τους ομοϊδεάτες τους στο Αφγανιστάν ή στο Ιράν, που συνεχίζουν να αποτελούν την ακραία και βίαιη ενσωμάτωση του ριζοσπαστικού Ισλάμ. Η επιτυχία των Τούρκων ισλαμιστών, επιτεύχθηκε μόνο επειδή αποστασιοποιήθηκαν από την παραπάνω επικρατούσα τάση. Μερικοί βέβαια θεωρούν αυτή την εξέλιξη ως αντι-ισλαμική και άλλοι ισχυρίζονται ότι το AKP γίνεται όλο και πιο κοσμικό. (Cagartay 2002)

Η επιτυχία των ισλαμιστών στην Τουρκία, οφείλεται επίσης και στην επικράτηση μέσα στο ίδιο το ισλαμιστικό κίνημα της μετριοπαθούς πολιτικής και του πραγματισμού, απέναντι στην συντηρητική πολιτική του θρησκευτικού φανατισμού. Οι Ερντογάν και Γκιουλ, εγκατάλειψαν το παλιό ισλαμικό κίνημα του Ερμπακάν και ίδρυσαν ένα νέο κόμμα που είχε ως βάση του τη μετριοπαθή πολιτική, τουλάχιστον στις αρχές της πολιτικής τους πορείας. Η εξέλιξη αυτή είναι το αποτέλεσμα μιας στρατηγικής επιλογής, που αποσκοπεί στις εσωτερικές μεταρρυθμίσεις εντός ενός μετριοπαθούς πλαισίου που βρίσκεται κοντύτερα στην ρεαλιστική πολιτική και τις απαιτήσεις της. (Mardin 2005) Ωστόσο, φαίνεται ότι μετά το 2015, ο Ερντογάν ακολουθεί όλο και πιο προκλητική πολιτική και στάση απέναντι στη Δύση, εμφορούμενος από μια τάση αναβίωσης του πάλαι ποτέ Οθωμανικού κράτους.

Η διατήρηση των Τούρκων ισλαμιστών στην εξουσία επιτυγχάνεται με την εφαρμογή μιας συνειδητής πολιτικής ανοχής και μη ανταγωνισμού με τις

άλλες εγχώριες δυνάμεις, την καλά οργανωμένη γραφειοκρατία και τον ισχυρό στρατό, που λειτουργούν ταυτόχρονα και παράλληλα ως θεματοφύλακες του κοσμικού κράτους και της παράδοσης. Αυτό αποδείχθηκε κατά την αντιμετώπιση των βίαιων δραστηριοτήτων του PKK, το οποίο χρησιμοποιεί εδάφη στο βόρειο Ιράκ ως βάση για τις επιθέσεις του. Παρά την κλιμάκωση της έντασης και την πίεση από το στρατό για δυναμικές ενέργειες, η τουρκική αντίδραση, περιέλαβε περιορισμένες στρατιωτικές δράσεις, κάτι πολύ ήπιο και ασυνήθιστο για τα δεδομένα της Μέσης Ανατολής. Είναι αλήθεια, ότι ο τρόπος που η κυβέρνηση του AKP χειρίστηκε την κρίση αυτή, είχε ιδιοτελή κίνητρα, καθώς ήθελε να εμποδίσει το στρατό από το να πάρει το πάνω χέρι στην τουρκική πολιτική. (Rabasa 2008)

Ωστόσο, η μετριοπάθεια των ισλαμιστών της Τουρκίας, κλονίζεται από τον τρόπο που προσπαθεί τελευταία να λύσει το ζήτημα του παρελθόντος σε σχέση με το μέλλον, ένα από τα κυρίαρχα θέματα που απασχολούν το πολιτικό Ισλάμ στην περιοχή. Η μεγέθυνση του πολιτικού οράματος του έργου των ισλαμιστών στην ουτοπία του παρελθόντος, όταν η επιστροφή στο παρελθόν είναι αδύνατη, ενισχύει την πολιτική του εξτρεμισμού. Η εστίαση στο ιστορικό όραμα και σε εκπλήρωση ανέφικτων στόχων, είναι μια πρόσκληση σε ριζοσπαστισμό. Αντίθετα, όταν επενδύεις σε ένα όραμα για το μέλλον που είναι εφικτό και λογικό, η επιτυχία του εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την πολιτική της μετριοπάθειας. Στην εξουσία, το AKP εμφάνισε πρόσφατα ατζέντα εξισλαμισμού της τουρκικής κοινωνίας, ενώ παλαιότερα φαινόταν να επενδύει πολιτικά στην επίλυση συγκεκριμένων κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο λαός. (Sambur 2009)

Η σχέση μεταξύ του Ισλάμ και της δημοκρατίας, είναι ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα που έχει πυροδοτήσει έντονη ακαδημαϊκή και πολιτική διαμάχη για τη μεταξύ τους συμβατότητα. Έχει υποστηριχθεί ότι οι ισλαμιστές δεν αντιλαμβάνονται την έννοια της δημοκρατίας παρά μόνο ως ένα όχημα ή ένα δρόμο που οδηγεί στην εξουσία

Μία ισχυρή πτυχή της σχέσης μεταξύ Ισλάμ και δημοκρατίας, αποτελεί η πρόθεση και η ικανότητα των εκλεγμένων μελών του ισλαμικού κόμματος να τηρήσουν τις προεκλογικές τους υποσχέσεις, που μέχρι τώρα επιτυγχάνεται. Η συνέπειά τους στον τομέα αυτό ξεπερνά κατά πολύ τα καθιερωμένα κοσμικά πολιτικά κόμματα στην Τουρκία και έρχεται σε αντίθεση με την πλήρη αποτυχία των άλλων ισλαμιστικών κυβερνήσεων κομμάτων στην περιοχή, όπως στο Ιράν, το Ιράκ και τη Γάζα, τα οποία ενισχύουν το ευρέως αποδεκτό, επιχείρημα ότι οι έννοιες Ισλάμ και δημοκρατία είναι ασυμβίβαστες. Επίσης, οι αλληπάλληλες εκλογικές επιτυχίες των Τούρκων ισλαμιστών, τους ενίσχυσε με

τα απαραίτητα εφόδια για να αποφύγουν προς το παρόν, την επανεξέταση της φύσης και των πηγών της νομιμότητας που όλα τα ισλαμιστικά κινήματα αντιμετωπίζουν. (Sambur 2009).

Τέλος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ενασχόληση των ισλαμιστών με την οικονομία. Οι επιτυχημένες οικονομικές μεταρρυθμίσεις, αποτελούν υπερβολικά περίπλοκες διαδικασίες, ακόμη και για τα κοσμικά κόμματα της τουρκικής πολιτικής ζωής. Η ανικανότητα να διαχειριστούν τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης και να διαμορφώσουν ένα βιώσιμο και ρεαλιστικό οικονομικό πρόγραμμα, οδήγησε τα κοσμικά κόμματα στην απώλεια της εξουσίας από τους ισλαμιστές. Ωστόσο, διαφέρει σημαντικά η ψηφοθηρική αξιοποίηση της δυσαρέσκειας του κόσμου σχετικά με την οικονομία, από τη διαχείριση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης ενώ βρίσκεσαι στην εξουσία, όπως κατάφερε το AKP. (Smith 2005)

Μέρος της οικονομικής προσπάθειας του AKP, ήταν να σπάσει ο ασφυκτικός κλοιός για την οικονομία από το στρατιωτικο-βιομηχανικό κατεστημένο. Ο κρατικός έλεγχος στην οικονομία έχει αρχίσει να ελαττώνεται και η Τουρκία τα τελευταία χρόνια έχει σημαντικές επιτυχίες στο κομμάτι της ενσωμάτωσης πολλών από τους άλλοτε περιθωριοποιημένους ομίλους. Το ισλαμικό κυβερνών κόμμα, συνδέεται στενά με τον Σύνδεσμο Ανεξάρτητων Βιομηχάνων και Επιχειρηματιών (MÜSİAD), μια επιχειρηματική οργάνωση που εκπροσωπεί τα συμφέροντα των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων στην Κωνσταντινούπολη και το εσωτερικό της Ανατολίας. Η οργάνωση αυτή προέκυψε ως αντίβαρο στον κεμαλικό-κοσμικό Σύνδεσμο Βιομηχάνων και Επιχειρηματιών Τουρκίας (TUSİAD), ο οποίος εκπροσωπεί τα συμφέροντα των μεγάλων επιχειρήσεων στην περιοχή της Κωνσταντινούπολης και του Μαρμαρά. Η εφαρμογή από την κυβέρνηση του AKP οικονομικών μεταρρυθμίσεων και η αντιμετώπιση τρεχόντων οικονομικών ζητημάτων, δημιουργεί εκ των πραγμάτων μια πιο περίπλοκη σχέση μεταξύ του κυβερνώντος κόμματος και των δύο αυτών μεγάλων επιχειρηματικών οργανώσεων. (Βερβερίδου 2010, Τεάζης 2013)

Τα οικονομικά επιτεύγματα του κυβερνώντος ισλαμικού κόμματος είναι αξιοσημείωτα. Το AKP, τελικά διαχειρίστηκε την οικονομική κρίση που ξέσπασε στην Τουρκία στο τέλος του 20ου και στις αρχές του 21ου αιώνα, με πολύ αποτελεσματικότερο τρόπο σε σχέση με τους προκατόχους του κοσμικού κατεστημένου. Το AKP ανέλαβε την εξουσία το Νοέμβριο του 2002, την περίοδο που η οικονομία της Τουρκίας εξερχόταν από την κρίση του 1998-2002. Κατά την προηγούμενη δεκαετία διακυβέρνησης του ισλαμικού κόμματος, η τουρκική οικονομία απογειώθηκε σε βαθμό πρωτόγνωρο για τη χώρα. Το ΑΕΠ το 2013 έφτασε τα 820 δισ., ενώ το 2002, όταν εξερχόταν από

την κρίση, έφτανε μόλις τα 233 δισ. Επιτεύχθηκε δηλαδή, τη δεκαετία 2002-11, ένας μέσος ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης της τάξης του 8,8%. Το νοικοκύρεμα του δημοσίου από τον Ερντογάν, ήταν ο ένας πυλώνας της πολιτικής του ενώ ο άλλος ήταν οι ιδιωτικοποιήσεις κρατικών επιχειρήσεων. (OECD 2014)

Είναι όμως απορίας άξιο και μάλλον συνδέεται με το δημοψήφισμα της 16^{ης} Απριλίου 2017, ότι ο Ερντογάν, απομακρύνεται πλέον από την πολιτική του ρεαλισμού και επιδίδεται σε μια ισλαμιστική επίκληση του παρελθόντος, που συνοδεύεται από μια φανατική ρητορική και συντηρητικό θρησκευτικό λόγο, αγνοώντας επιδεικτικά ότι ενώ η νίκη του ΑΚΡ το 2002 οφείλονταν κυρίως στη δυσαρέσκεια προς τις προηγούμενες κυβερνήσεις, οι νίκες το 2007 και 2011 ήταν μια ψήφος εμπιστοσύνη στο ΑΚΡ και στις πολιτικές του μεταρρυθμίσεις, που υποδήλωνε ότι η οικονομία, παρά την μεγάλη σημασία της ιδεολογίας και της θρησκείας, είναι η πιο σημαντική παράμετρος στην πολιτική ζωή. (Rabasa 2008)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΟΥ ΙΜΑΜΗ ΦΕΤΟΥΛΛΑΧ ΓΚΙΟΥΛΕΝ

1. Θρησκευτικά τάγματα και τουρκική πολιτική σκηνή

Η σύγχρονη ανάπτυξη του πολιτικού Ισλάμ στην Τουρκία, επηρεάστηκε σημαντικά, αν όχι καθοριστικά, από τα θρησκευτικά τάγματα. Η αρχή της ύπαρξης και εξάπλωσης των θρησκευτικών ταγμάτων χάνεται μακριά στην ιστορία των πρώτων χρόνων επικράτησης του Ισλάμ στην Μικρά Ασία. Η βασική επιθυμία του Κεμάλ Ατατούρκ ήταν να διαλυθούν οριστικά τα θρησκευτικά τάγματα και εκφράστηκε και συνταγματικά με την απαγόρευση ύπαρξης και λειτουργίας τους. Τα θρησκευτικά τάγματα των Δερβίσηδων έκλεισαν τυπικά στις 30 Σεπτεμβρίου 1925 και τα μοναστήρια και οι τεκέδες έκλεισαν επίσημα στις 30 Νοεμβρίου του ίδιου έτους. (Yavuz, 2003)

Αυτή η σκληρή αντιμετώπιση του Κεμάλ έναντι των θρησκευτικών ταγμάτων, δεν έμεινε όμως χωρίς καμία αντίδραση. Κινούμενες αρχικά στο παρασκήνιο της πολιτικοθρησκευτικής ζωής, οι αδελφότητες αυτές σταδιακά κατόρθωσαν, αποβάλλοντας ορισμένες από αυτές τα καθαρά πνευματικά χαρακτηριστικά τους, να κάνουν μια δυναμική επανεμφάνιση στο προσκήνιο, εκμεταλλευόμενες και τις περί τον ισλαμικό άξονα εξελίξεις στον χώρο της Μέσης Ανατολής. Το αποκορύφωμα της δραστηριότητας αυτής, εντοπίζεται στο τέλος της δεκαετία του '70 και σε όλη την διάρκεια της επόμενης δεκαετίας του '80. Τα μυστικά ή μη, ισλαμικά κινήματα, απέκτησαν φανερή ή σκιώδη πολιτική και οικονομική εξουσία και αναδείχθηκαν σε διαμορφωτές της τουρκικής κοινής γνώμης, ασκώντας επιρροή στο πολιτικοοικονομικό στερέωμα της Τουρκίας. Ένα από αυτά, που διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στην ανάδυση του ισλαμικού κεφαλαίου στην Τουρκία, είναι και το κίνημα – αδελφότητα – κοινότητα του Φετουλάχ Γκιουλέν, ο οποίος αποτελεί έναν ιδιόμορφο θρησκευτικό ηγέτη, με πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές δραστηριότητες στο ενεργητικό του, εντός και εκτός της Τουρκίας. Το συγκεκριμένο κίνημα είναι βασισμένο στις ιδέες και στις αντιλήψεις που έχει ο Γκιουλέν για το μέλλον του τουρκικού έθνους και για τον ρόλο του Ισλάμ στην παγκόσμια κοινότητα. (Yavuz 2003)

2. Ιδεολογικό υπόβαθρο του κινήματος Γκιουλέν

Ο Γκιουλέν, γεννήθηκε στην πόλη Erzurum στις 10 Νοεμβρίου 1938, ημέρα του θανάτου του Ατατούρκ και είναι ο αρχηγός της μεγαλύτερης ανανεωτικής ομάδας της ισλαμικής κοινότητας των Nureci, των Φετουλαχί. Δεν

αμφισβητεί την πολιτική δομή του κράτους, διαφωνεί πολλαπλά με τον Νετσεμεντίν Ερμπακάν και φιλοδοξεί να αναρριχηθεί στη θέση του αναμφισβήτητου ηγέτη των συντηρητικών πολιτών, τους οποίους σκιαγραφεί ως ταυτόχρονα ομολογημένους μουσουλμάνους και Τούρκους εθνικιστές. (Καραμπελιάς 2009)

Το κίνημα Γκιουλέν έχει τις ρίζες του στο κίνημα Nurculuk του Said Nursi (1873-960), ο οποίος είναι γνωστός ως ο συγγραφέας του Risale-I Nur, «Το Μήνυμα του Φωτός». Ο συγγραφέας σχολιάζει το Κοράνι και υποστηρίζει ότι ο ιερός πόλεμος (jihad) του σπαθιού έλαβε τέλος και ότι τώρα διανύουμε την εποχή του ιερού πολέμου της λέξης, εννοώντας μια αιτιολογημένη προσπάθεια συμφιλίωσης της επιστήμης και του ορθολογισμού με το Ισλάμ. Ο Nursi υπερασπίστηκε τα δικαιώματα των Αρμενίων και των Ελλήνων της Τουρκίας και έστησε γέφυρες επικοινωνίας με τους επικεφαλής των χριστιανικών δογμάτων. (Rabasa 2008)

Ο σουνίτης Φετουλάχ Γκιουλέν αναβίωσε το κίνημα Nur ως το «τουρκικό ισλάμ» και κατάφερε να επηρεάσει αρκετά των τουρκικό πληθυσμό αλλά και την τουρκική πολιτική ζωή (Rabasa 2008). Επικεντρώθηκε στη δημόσια σφαίρα –σε αντίθεση με τον Nursi που τόνιζε την αναγκαιότητα της ατομικής αλλαγής- και στη δημιουργία ισλαμικών δικτύων. Το κίνημα Γκιουλέν διακηρύσσει την αρμονία μεταξύ του Ισλάμ, της Χριστιανισμού και του Ιουδαϊσμού και προάγει, μέσα από διάφορα φόρα, το διαθρησκευτικό διάλογο. Ο Γκιουλέν διακρίνεται για τις φιλοδυτικές, προοδευτικές και ανανεωτικές του απόψεις. Επίσης είναι υποστηρικτής των δημοκρατικών αρχών, του γόνιμου διαλόγου, της επιστήμης και της ελεύθερης - ανοικτής οικονομίας. Το Ισλάμ που διδάσκει ο Γκιουλέν, εκφράζει το Κοράνι κατά τρόπο που είναι συμβατός με τις συνθήκες του 21ου αιώνα. (Δούδος 2013)

Το νέο-νουρικό κίνημα του Φετουλάχ Γκιουλέν, έχει επηρεαστεί τόσο από την παράδοση του νουρικού κινήματος όσο και από το μυστικιστικό τάγμα των δερβίσιδων Καντηρί. Η ισλαμική κοινότητα του Γκιουλέν διακρίνεται από μετριοπαθή προσέγγιση του Ισλάμ και η φιλοσοφία της συνδυάζει στοιχεία από το νουρικό στοχασμό, τη νέο-εθνικιστική και νεοθωμανική σκέψη. (Yavuz, 2003)

Ο Γκιουλέν προτρέπει τους Τούρκους πολίτες να ανακαλύψουν πάλι τον πραγματικό τους εαυτό (ozge donus), ο οποίος διαμορφώνεται με την άντληση στοιχείων τόσο από την οθωμανική περίοδο όσο και από τον ισλαμισμό. Η προτροπή αυτή, οδήγησε με τη συμβολή και άλλων Τούρκων διανοητών, στη δημιουργία της «τουρκο-ισλαμικής σύνθεσης», η οποία μαζί με τη Γκιουλενική διδασκαλία, στηρίζουν την άρχουσα στρατο-γραφειοκρατική κεμαλική ελίτ,

προωθώντας ιδέες όπως η αγάπη για την πατρίδα και η υπακοή στην κρατική εξουσία, αλλά ταυτόχρονα ασκούν κριτική σε συγκεκριμένες κεμαλικές αρχές όπως ο λαϊκισμός, προκαλώντας έντονο προβληματισμό στους κεμαλιστές. (Καραμπελιάς 2009).

Τα διδάγματα αυτά βρήκαν ιδιαίτερη απήχηση σε σημαντικό μέρος της αστικής τάξης της Τουρκίας, καθώς οι Τούρκοι αστοί, που είχαν στραφεί προς τη Δύση και είχαν ασπαστεί την κεμαλική κοσμικότητα, έβλεπαν στις απόψεις του Γκιουλέν μια λύση για να συμβιβάσουν την ισλαμική τους παράδοση με τη σύγχρονη εποχή, σε ένα πνεύμα ευσέβειας και θετικού συντηρητισμού. Η επιρροή του Γκιουλέν ήταν αξιοσημείωτη όχι τόσο για το πλήθος των οπαδών του (υπολογίζονται σε 3-5 εκατομμύρια), όσο κυρίως γιατί αυτοί ήταν σε μεγάλο βαθμό αστοί και μορφωμένοι, ανάμεσά τους δικαστικοί, καθηγητές πανεπιστημίου, υψηλόβαθμοι αξιωματικοί των Ενόπλων Δυνάμεων, διανοούμενοι, γνωστοί επιχειρηματίες και καλλιτέχνες. (Sharon-Krespin 2009)

Ο ρόλος των Ισλαμικών οργανώσεων αναπτύχθηκε παράλληλα με την επάνοδο του πολιτικού Ισλάμ στην πολιτική ζωή της Τουρκίας. Το στρατιωτικό καθεστώς του Κενάν Εβρεν σε συνεργασία με τον Οζάλ, ήταν αυτοί που θα επαναφέρουν το πολιτικό Ισλάμ στο προσκήνιο, με στόχο την καταπολέμηση των κούρδων και των κομμουνιστών. Ο Οζάλ ως ισλαμιστής, ευνόησε την ανάπτυξη των ισλαμικών κινήσεων και την προώθηση της καπιταλιστικής οργάνωσης στη τουρκική οικονομία. Τη συνεννόηση αυτή ευνόησε η «Τούρκο- Ισλαμική Σύνθεση», που είχε κοινό παρανομαστή το πρότυπο του «καλού» Τούρκου. (Βερβερίδου, 2010)

3. Οργάνωση και μέσα του κινήματος Γκιουλέν

Το κίνημα του Γκιουλέν, διαθέτει οικονομική διασύνδεση σε συσσωρευμένο ισλαμικό κεφάλαιο, η αξία του οποίου εκτιμάται στα 50 δισεκατομμύρια δολάρια ενώ πολλά από τα μέλη του κατέχουν επιτελικές θέσεις στην αστυνομία, στον στρατό και στις δικαστικές αρχές της γείτονος χώρας. Υπάρχει ένα εκτεταμένο δίκτυο δραστήριων οργανισμών για την εξάπλωση των στόχων του κινήματος. Μεταξύ άλλων είναι το Πανεπιστήμιο Fatih της Κωνσταντινούπολης και ένα εκτεταμένο δίκτυο σχολείων (αριθμεί παραπάνω από 1.200 ιδιωτικά φροντιστήρια σε 120 χώρες), νοσοκομείων, φιλανθρωπικών οργανώσεων, μια μιντιακή αυτοκρατορία που περιλαμβάνει ΜΜΕ όπως η εφημερίδα Zaman και η αγγλική της έκδοση Today's Zaman, οι τηλεοπτικοί σταθμοί Samanyolu και Mehtar και το δορυφορικό αγγλόφωνο κανάλι Ebru στις ΗΠΑ, το εβδομαδιαίο περιοδικό Aksiyon, η τράπεζα Bank Asya (δηλ. Ασία δηλωτικό της εκτεταμένης παρουσίας του κινήματος στις Ασιατικές χώρες) και η ασφαλιστική εταιρεία Isik Sigorta. (Βερβερίδου 2010)

Το εκπαιδευτικό δίκτυο που έχει δημιουργήσει το κίνημα είναι εντυπωσιακό. Υπολογίζεται ότι το 75% των μαθητών των προπαρασκευαστικών σχολείων της Τουρκίας, σπουδάζουν σε σχολεία του Γκιουλέν. Το εκπαιδευτικό σύστημα του Γκιουλέν λειτουργεί προσηλυτιστικά προς τους νέους, με στόχο την ισλαμοποίηση της τουρκικής κοινωνίας. (Sharon-Krespin 2009)

Ο σκοπός της δημιουργίας των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων είναι τριπλός. Πρώτα απ' όλα, ο Γκιουλέν θέλει να καταπολεμήσει τον αναλφαβητισμό, βελτιώνοντας τις συνθήκες ζωής και αυξάνοντας τη δυνατότητα επιλογών, ενός μεγάλου τμήματος του τουρκικού λαού. Δευτερευόντως, σκοπεύει στη σύνδεση επιστήμης και Ισλάμ, που είχαν αποξενωθεί στα χρόνια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και τρίτον, με τη λειτουργία σχολείων σε ξένες χώρες, επιθυμεί τη δημιουργία καλών σχέσεων με την τουρκική διασπορά αλλά και τη δημιουργία στις χώρες αυτές, τουρκόφιλων, φιλοϊσλαμιστών αποφοίτων, που θα διεκδικήσουν ηγετικές θέσεις στο δημόσιο και ιδιωτικό πεδίο των χωρών αυτών. (Καραμπελιάς 2009)

Η Ένωση Δημοσιογράφων και Συγγραφέων (Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı- GYV), που εντάσσεται στο κίνημα Γκιουλέν, χορηγεί διάφορα φόρα, όπως την Ευρασιατική Πλατφόρμα Διαλόγου, που συγκεντρώνει αντιπροσώπους από την Τουρκία και 12 χώρες από την πρώην Σοβιετική Ένωση και την Ασία. Κεντρική θέση στους σχεδιασμούς του κινήματος κατέχει η Ευρασία, λόγω των ιστορικών και πολιτισμικών δεσμών με τους τουρκόφωνους πληθυσμούς της Κεντρικής Ασίας (όπου λειτουργεί μεγάλος αριθμός σχολείων του) αλλά και της Ρωσίας. Καθοριστικό ρόλο για την παραπάνω γεωγραφική εστίαση έχουν οι επιχειρηματίες που υποστηρίζουν το κίνημα και τα σχετικά οικονομικά συμφέροντά τους. Επίσης, οργανώνουν την Διαπολιτισμική Πλατφόρμα Διαλόγου, που έχει οργανώσει αβρααμικές συναντήσεις στην Τουρκία, τη Ρωσία, τη Γεωργία, την Γερμανία και τη Σουηδία. (Sharon-Krespin 2009)

Στον οικονομικό τομέα, ο μακροπρόθεσμος στόχος του κινήματος του Φετουλάχ Γκιουλέν είναι η δημιουργία ενός κοινού, ισχυρού ισλαμικού χρηματοπιστωτικού συστήματος, το οποίο θα συγκεντρώνει όλα τα ισλαμικά κεφαλαία από την πλειοψηφία των μουσουλμανικών χωρών, με προεξέχουσα θέση να κατέχει το κεφαλαιακό τουρκικό τραπεζικό σύστημα και γενικά η προσοδοφόρος και ολοένα πιο διευρυμένη τουρκική αγορά. (Ανιχνεύσεις 2011)

4. Το κίνημα Γκιουλέν και οι πολιτικές δυνάμεις στην Τουρκία

Οι κεμαλιστές αντιμετωπίζουν το κίνημα με καχυποψία, καθώς πιστεύουν ότι υπάρχει κρυφή ισλαμική ατζέντα. Σε ομιλίες κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, ο Γκιουλέν προτρέπει τους υποστηρικτές του να εργασθούν σιωπηρά και μεθοδικά μέχρι να έρθει η κατάλληλη ώρα, ώστε να αλλάξουν το σύστημα. Οι υποστηρικτές του διατείνονται ότι ο σκοπός του ήταν να προστατεύσει τους οπαδούς του από εις βάρος τους διακρίσεις λόγω θρησκευτικών πεποιθήσεων. Ωστόσο, είναι αξιοσημείωτη η συνύπαρξη του Γκιουλέν με το στρατό, που ανέκαθεν αποτελούσε το θεματοφύλακα των κεμαλικών ιδεωδών. Το 1960 καταδίκασε τη στρατιωτική επέμβαση στην πολιτική ζωή της χώρας αλλά το 1971 τη χειροκρότησε, δηλώνοντας ότι έσωσε τη χώρα από τον κομμουνισμό. Τη δεκαετία του '70 αλλά και κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής Χούντας του '80, αν και ήταν μόνιμα στις λίστες των αρχών ασφαλείας, δεν τον συνέλαβαν ποτέ. Το 1997, η στάση του απέναντι στο στρατιωτικό κατεστημένο ήταν τουλάχιστον δουλοπρεπής καθώς όχι μόνο δεν προσπάθησε να υπερασπιστεί τα ανθρώπινα δικαιώματα και ελευθερίες, αλλά τουναντίον εμφανίστηκε δημόσια ως υποστηρικτής της πρωτοβουλίας των ενόπλων δυνάμεων. Μόνο όταν ο στρατηγός Μπιρ στράφηκε κατά μελών της οργάνωσης αντέδρασε δυναμικά, παραπέμφθηκε σε δίκη με την κατηγορία της συνομωσίας με σκοπό την αλλαγή του κοσμικού χαρακτήρα του τουρκικού κράτους και τελικά εξαναγκάστηκε να διαφύγει στις Ηνωμένες Πολιτείες το 1999. Αν και αθωώθηκε το 2006, δεν επέστρεψε στην Τουρκία, καθώς η επιστροφή του θα δημιουργούσε πολιτικό θέμα. (Καραμπελιάς 2009)

Το κίνημα υποστήριξε τον Οζάλ αλλά και τον Ετσεβίτ στη δεκαετία του 1980 και ειδικά με τον πρώτο είχε ισχυρούς δεσμούς, αλλά ποτέ τον Ερμπακάν. Ειδικότερα, ο Γκιουλέν ανέπτυξε στενές σχέσεις με τους πρώην πρωθυπουργούς Τουργκούτ Οζάλ και Μπουλέντ Ετζεβίτ, καθώς η δραστηριοποίησή του με το άνοιγμα σχολείων, στις τουρκόφωνες πρώην σοβιετικές δημοκρατίες της κεντρικής Ασίας κατά την δεκαετία του '90, τους έβρισκε απόλυτα σύμφωνους, θεωρώντας ότι τα σχολεία αποτελούσαν εφαλτήριο αύξησης της τουρκικής οικονομικής αλλά και γεωπολιτικής επιρροής στην ευρύτερη περιοχή. Το γεγονός αυτό έδωσε την ευκαιρία στα μέλη του κινήματος Γκιουλέν να διεισδύσουν σε σημαντικές θέσεις του κράτους. Αντίθετα, ο Γκιουλέν στάθηκε, αρχικά, κριτικά απέναντι στα κόμματα του πολιτικού Ισλάμ και στα μέσα της δεκαετίας του '90 είχε τεταμένες σχέσεις

με τον Νετσεμεντίν Ερμπακάν, ηγέτη του ισλαμικού Κόμματος Ευημερίας, επικροτώντας το μεταμοντέρνο πραξικόπημα του 1997, το οποίο ανέτρεψε την κυβέρνηση του τελευταίου. (naftemporiki.gr 2014)

Μετά την απομάκρυνση του Ερμπακάν, το κίνημα μέσω των ΜΜΕ που ελέγχει, υποστήριξε τους εκσυγχρονιστές του κόμματος, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ), του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν. Σύμφωνα με ορισμένους τούρκους αναλυτές, ένα σημαντικό μέρος της εκλογικής βάσης του ΑΚΡ αποτελείται από τους υποστηρικτές του κινήματος. Κατά πολλούς, η συμβολή του στην επιτυχία του Ερντογάν ήταν καθοριστική. (Rabasa 2008)

Ο Γκιουλέν έτυχε αποδοχής από το σύνολο του πολιτικού κόσμου και τον Ιούνιο του 1995 συναντήθηκε, μόνος αυτός, με το σύνολο των πολιτικών ηγετών της χώρας ενώ ο Μπουλέντ Ετσεβίτ τον θεωρούσε ως το μόνο ικανό να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ Ισλάμ και του σύγχρονου κόσμου. (Καραμπελιάς 2009)

5. Η σχέση Φετουλάχ Γκιουλέν με τον Ταγίπ Ερντογάν. Από τη σύμπλευση στη σύγκρουση

Αν και υπάρχει στην πλειοψηφία της κοινής γνώμης η πεποίθηση ότι ο Φετουλάχ Γκιουλέν υπήρξε “πνευματικός πατέρας” και δάσκαλος του Ταγίπ Ερντογάν, η αλήθεια είναι πολύ διαφορετική. Ο Γκιουλέν ποτέ δεν έπαιξε αυτό το ρόλο. Μέντορας του Τούρκου Προέδρου υπήρξε ο Ερμπακάν, ο οποίος προσπάθησε να δημιουργήσει ρωγμές στον κοσμικό χαρακτήρα της Τουρκικής Δημοκρατίας, αμφισβητώντας την επικρατούσα κεμαλική ιδεολογία με κορυφαία πολιτική πράξη τη διατύπωση του πολιτικού και θρησκευτικού μανιφέστου Millî Görüş (Εθνική Άποψη ή Γνώμη), το οποίο προσδίδει στην έννοια «εθνικός» ένα διαφορετικό περιεχόμενο και επικαλείται τις ηθικές αξίες της ισλαμικής πίστης, την οποία αντιπαραβάλλει στο κοσμικό πνεύμα, τόσο στην Τουρκία όσο και στη Δύση, χωρίς να αρνείται την αξιοποίηση της σύγχρονης τεχνολογίας. (Δούδος 2013 β, Καρβουνόπουλος 2016)

Το κίνημα Χιζμέτ του Φετουλάχ Γκιουλέν, έχοντας διεισδύσει σε μεγάλο βαθμό στην αστυνομία και το δικαστικό σώμα, τις τελευταίες δύο δεκαετίες, δημιούργησε ουσιαστικά ένα «κράτος εν κράτει» ή μια «παράλληλη δομή», όπως συχνά αποκαλείται στην Τουρκία (iefimerida.gr 2016), υλοποιώντας ουσιαστικά την προτροπή του ιδρυτή του προς τα μέλη του κινήματος, όπως διατυπώθηκε το 1999 από τον ίδιο: «Πρέπει να κινηθείτε μέσα στις αρτηρίες του συστήματος, χωρίς να αντιληφθεί κανείς την παρουσία σας, μέχρι να

φτάσετε σε όλα τα κέντρα εξουσίας», προσθέτοντας μάλιστα ότι «θα πρέπει να περιμένετε έως ότου έχετε στα χέρια σας όλη την κρατική εξουσία, μέχρι να φέρετε στο πλευρό σας όλη τη δύναμη των συνταγματικών θεσμών της Τουρκίας». (naftemporiki.gr 2014, iefimerida.gr 2016, Χριστοδουλάκη 2016)

Η παραπάνω δήλωση οδήγησε το τουρκικό κράτος να κινητοποιηθεί εναντίον του Γκιουλέν αλλά ακριβώς το αποτέλεσμα της, η ανάπτυξη και δικτύωση του κινήματος, ήταν αυτό που οδήγησε τον Γκιουλέν και τον Ερντογάν σε μια συμβιωτική σχέση, σε μια συμμαχία ανάγκης κατά την οποία όμως οι δύο σχηματισμοί, ΑΚΡ και Χισμέτ, διατηρούσαν τις ξεχωριστές ατζέντες τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι το κεμαλικό κράτος καταδίκασε ερήμην τον Γκιουλέν για απόπειρα υπονόμευσης του κοσμικού χαρακτήρα του κράτους, ωστόσο όλες οι κατηγορίες αποσύρθηκαν επί κυβερνήσεως Ερντογάν, το 2008. (Σαββίδης 2013, naftemporiki.gr 2014, Δεμέτης 2016)

Θα πρέπει να τονιστεί ότι ποτέ δεν υπήρξε ιδεολογική ταύτιση των δύο φορέων (Χισμέτ-ΑΚΡ) και των επικεφαλής τους. Άλλωστε, ιδεολογικά το κίνημα του Γκιουλέν είναι επηρεασμένο από την παράδοση των Σούφι - οι οποίοι διατηρούσαν μία απόσταση από την σφαίρα της πολιτικής - και τα γραπτά του ισλαμιστή θεολόγου Σαϊντ Νούρσι, ο οποίος διακήρυττε μεταξύ άλλων την συμβατότητα του Ισλάμ με την επιστήμη, ενώ ο Ερντογάν και το ΑΚΡ προέρχονται από την παράδοση του Εθνικού Οράματος (Milli Gorus), που μπορεί να χαρακτηριστεί ως η τουρκική εκδοχή του αντιδυτικού πανισλαμισμού. Παρ' όλο που το ΑΚΡ ρητά εγκατέλειψε αυτή την ιδεολογία κατά την ίδρυσή του, οι περισσότεροι αναλυτές πιστεύουν ότι ο Ερντογάν αναδιπλώνεται τα τελευταία χρόνια στις παραδόσεις του Εθνικού Οράματος. (Akiyol 2014, naftemporiki.gr 2014, Ματζάκος 2016)

Οι αναφορές για την σχέση του Γκιουλέν με τον Ταγίπ Ερντογάν, άρχισαν από τις αρχές του 2002 όταν είχε αρχίσει να ανατέλλει το «άστρο» του Ερντογάν, που προαλείφονταν ήδη σαν ο νέος πολιτικός ηγέτης της Τουρκίας. (Χειλαδάκης 2013)

Μεταξύ 2002 και 2011, ο Γκιουλέν υποστήριξε την κυβέρνηση του Κόμματος της Δικαιοσύνης και της Ανάπτυξης (ΑΚΡ), επειδή οι ηγέτες του, παρά το γεγονός ότι προέρχονται από το πολιτικό Ισλάμ, παρουσιάζονταν ως «συντηρητικοί-δημοκράτες» και ο πολιτικός αυτός ορισμός ταίριαζε με το όραμα του Γκιουλέν. (Τυρογιάννης 2017)

Η μεγάλη εκλογική νίκη του ΑΚΡ το 2002 ήταν, σε μεγάλο βαθμό, αποτέλεσμα της συμμαχίας που δημιούργησε ο Ταγίπ Ερντογάν με τον Φετουλάχ Γκιουλέν. Αυτή η συμμαχία ενισχύθηκε και από την υποστήριξη των

κοσμικών-φιλελεύθερων δυνάμεων στην Τουρκία, οι οποίες ήθελαν να απαλλαγούν από την ασφυκτική διακυβέρνηση των Κεμαλιστών και του στρατού. Στην πραγματικότητα, ο στρατός και οι υποστηρικτές του ορθόδοξου Κεμαλισμού, ήταν η κοινή απειλή που επέτρεψε στον Ερντογάν να οικοδομήσει τη συμμαχία που τον έφερε στην εξουσία. Άλλωστε, χρειαζόταν τις διασυνδέσεις του Γκιουλέν στην δικαιοσύνη και την αστυνομία προκειμένου να υποσκελίσει το κεμαλικό στρατιωτικό και πολιτικό κατεστημένο. Το ίδιο σκηνικό επαναλήφθηκε στις εκλογές του 2007. Το 2011 οι κοσμικές-φιλελεύθερες δυνάμεις αποχωρούν απογοητευμένες από τη “συμμαχία”. Παρά ταύτα, το AKP, έχοντας ακόμα τη στήριξη του Κινήματος Γκιουλέν, θριαμβεύει και πάλι. (Σαββίδης 2013, naftemporiki.gr 2014, Μαύρου 2016)

Με τη βοήθεια του δικτύου των Γκιουλενιστών, στην αστυνομία και κυρίως στο δικαστικό σώμα, ο Ερντογάν αξιοποίησε τις πολύκροτες δίκες για τις υποθέσεις «Εργκενεκόν» και «Βαριοπούλα», οι οποίες έστειλαν στην φυλακή πολλούς υψηλόβαθμους στρατιωτικούς, σαρώνοντας τις ανώτατες βαθμίδες της στρατιωτικής ιεραρχίας, στην οποία το δίκτυο του Γκιουλέν απαίτησε και εισέπραξε, ως μια χειρονομία ανταπόδοσης, την τοποθέτηση μελών του. (naftemporiki.gr 2014, Βαφειάδης 2016, Μαύρου 2016)

Σύμφωνα με τον πολιτικό αναλυτή και οικονομολόγο, Ali Bayramoğlu, στις 30 Νοεμβρίου 2013 στην εφημερίδα Hürriyet, σε άρθρο του İsmett Berkan, η περίοδος 2003-2010 χαρακτηρίστηκε σαν ο «χρυσός αιώνας» των σχέσεων του Γκιουλέν με τον Ερντογάν ενώ οι ελεγχόμενες απ τον Γκιουλέν εφημερίδες Zaman και εν μέρει η Yeni Şafak, πρωτοστατούσαν υπέρ του Ερντογάν στον πόλεμο του κατά των κεμαλικών. (Χειλαδάκης 2013)

Το 2008 αποτελεί σταθμό στις σχέσεις του AKP με τον Γκιουλέν, καθώς το κόμμα απειλείται από το κεμαλικό κατεστημένο με κλείσιμο αλλά τελικά το Συνταγματικό Δικαστήριο αποφασίζει πως το AKP δεν παραβιάζει τον κοσμικό χαρακτήρα του κράτους και άρα μπορεί να συνεχίσει να λειτουργεί κανονικά ενώ ταυτόχρονα ο εισαγγελέας Ζεκερίγια Οζ, γνωστός υποστηρικτής του Γκιουλέν, ανοίγει την υπόθεση της Ergenekon δίνοντας όπλα στον Ερντογάν απέναντι στην στρατιωτική κυριαρχία. Το Χιζμέτ άφησε να εννοηθεί πως η απόφαση να μην κλείσει το AKP, οφείλονταν στην επιρροή που είχε στο δικαστικό σύστημα. (Χριστοδουλάκη 2016)

Η αποκαθήλωση του στρατού από τον ρόλο του ρυθμιστή των πολιτικών εξελίξεων, ήταν το κομβικό σημείο πάνω στο οποίο εδραιώθηκε η δύναμη του Ερντογάν ως πρωθυπουργού κατά την παραπάνω δεκαετία. Ο Ταγίπ Ερντογάν, εκμεταλλεύτηκε την επιρροή του κινήματος και χρησιμοποίησε τους δικαστικούς και τους αστυνομικούς που ανήκουν στο

κίνημα του Γκιουλέν, για να βάλει τέλος στην κηδεμονία του στρατού πάνω στην πολιτική ζωή, με αντίτιμο όμως, την περαιτέρω εξάπλωση του κινήματος στις κρατικές δομές. (Kuru 2007)

Από τη στιγμή που το παλαιό κατεστημένο ηττήθηκε τελεσίδικα, μεταξύ του 2010-11, ξεκίνησαν οι διαφωνίες μεταξύ του Ερντογάν και του Γκιουλέν, με τον πρώτο να αρχίσει να ξεδιπλώνει τη δική του ατζέντα και σιγά-σιγά να αυτονομείται. (Akiyol 2014, Λυγερός 2017) Μετά το 2010, ο Γκιουλέν άρχισε να ασκεί κριτική στις επιλογές του Ερντογάν, τόσο στις εσωτερικές υποθέσεις της χώρας (απόπειρα προσέγγισης του Ερντογάν προς το κουρδικό ΡΚΚ), όσο και τις διπλωματικές. Αμφισβήτησε κυρίως την ολοένα σφοδρότερη ρητορική του Ερντογάν εναντίον του Ισραήλ. Απομακρύνθηκε δε ακόμα περισσότερο, μετά την αυταρχική και έντονα ισλαμική στροφή στην οποία προέβη το 2011 ο Τούρκος πρωθυπουργός. Έτσι, οι σχέσεις τους εντάθηκαν, για να οδηγηθούν τελικά σε ρήξη στα τέλη του 2013, όταν εισαγγελείς άρχισαν να ερευνούν φαινόμενα διαφθοράς στην Τουρκία, εστιάζοντας σε σημαντικά στελέχη του περιβάλλοντος Ερντογάν, οπότε αυτός κατηγορήσε το κίνημα ότι έχει διαβρώσει την αστυνομία και τη Δικαιοσύνη. (Σαββίδης 2013)

Ωστόσο, η δυσπιστία μεταξύ του Ερντογάν και του Γκιουλέν υπέβοσκε ήδη από το 2004, όταν στην συνεδρίαση του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας (MGK) στις 25 Αυγούστου 2004, υπό την προεδρία του Τούρκου προέδρου Αχμέτ Σεζέρ και την συμμετοχή του Ερντογάν, αποφασίστηκε να γίνουν συστάσεις προς την κυβέρνηση του ΑΚΡ, ώστε να λάβει κατάλληλα μέτρα για να αποτρέψει την διείσδυση των Γκιουλενιστών σε κρατικές υπηρεσίες. (Μελέτης 2013, Χριστοδουλάκη 2016)

Όμως από το 2010 και μετά, άρχισε η όλο και πιο βαθιά σύγκρουση μεταξύ των δυο πόλων εξουσίας. Οι Γκιουλενιστές διαφωνούσαν τόσο με επιλογές στην εξωτερική πολιτική, την διακοπή των σχέσεων με το Ισραήλ και την ενδυνάμωση των σχέσεων με το Ιράν όσο και με την διαχείριση του κουρδικού ζητήματος. (Σιδέρης 2017) Ο Γκιουλέν επέκρινε την τουρκική κυβέρνηση ύστερα από το περιστατικό του Mavi Marmara το 2010 και την επιδείνωση των σχέσεων με το Τελ Αβίβ, αμφισβητώντας τη μεταφορά ανθρωπιστικού υλικού στη Λωρίδα της Γάζας με στολίσκο πλοίων, χωρίς να ληφθούν υπόψη οι αντιρρήσεις του Ισραήλ. Παράλληλα αποδοκιμάζει τις προσπάθειες της κυβέρνησης να καταλήξει σε συμφωνία με το παράνομο Κόμμα των Κούρδων Εργατών (ΡΚΚ), μέσω του φυλακισμένου ηγέτη του τελευταίου, Αμπντουλάχ Οτζαλάν. (Καρβουνόπουλος 2016, naftemporiki.gr 2014)

Το χρονικό της ρήξης των μέχρι τότε αναγκαστικών συμμάχων, μπορεί να οριοθετηθεί ως εξής (Χειλαδάκης 2013, Λιγουριώτης 2013, Σαββίδης 2013, Akiyol 2014, naftemporiki.gr 2014, mignatiou.com 2015, iefimerida.gr 2016, Χριστοδουλάκη 2016, Δεμέτης 2016, Βαφειάδης 2016, Μαύρου 2016, Ματζάκος 2016):

α. Τον Φεβρουάριο του 2012, ξέσπασε η περίφημη «κρίση της MIT», όταν ο επικεφαλής της MIT Χακάν Φιντάν, έμπιστος του Ερντογάν, κλήθηκε από έναν εισαγγελέα της Κωνσταντινούπολης να καταθέσει ως μέρος μιας έρευνας πάνω στο PKK. Η κλήτευση του Φιντάν από τον εισαγγελέα χωρίς να έχει ενημερωθεί ή/και ερωτηθεί πιο πριν ο Ερντογάν, θεωρήθηκε από τον τότε Τούρκο Πρωθυπουργό ως άμεση απειλή προς το πρόσωπό του.

β. Την 1η Ιουνίου 2013, οι διαδηλώσεις για το Πάρκο Γκεζί λαμβάνουν πανεθνικό χαρακτήρα και αποτελούν μορφή διαμαρτυρίας κατά της καταπίεσης και της καταπάτησης δικαιωμάτων από την κυβέρνηση του AKP. Ο Γκιουλεν άσκησε κριτική στην υπέρμετρη άσκηση βίας ενώ ο Ερντογάν υποστήριξε για πρώτη φορά δημόσια, πως πίσω από τις «αναταραχές» βρίσκεται η «παράλληλη δομή» του Φετουλάχ Γκιουλέν, η οποία θέλει να ανατρέψει την κυβέρνηση.

γ. Το Νοέμβριο του 2013, επέρχεται η τομή στην πολιτική σχέση των δύο ανδρών, όταν ο Ερντογάν προσπαθώντας να περιορίσει το κίνημα Γκιουλέν αποφάσισε το κλείσιμο των περιβόητων ισλαμικών φροντιστηρίων, προκαλώντας για άλλη μια φορά την δυσαρέσκεια του Γκιουλέν, αφού ένα μεγάλο κομμάτι των σχολών αυτών του ανήκουν και αποτελούν σημαντική πηγή εσόδων για το κίνημά του, κάτι που οδήγησε τον αυτοεξόριστο ιεροκήρυκα να προβεί σε αντίποινα, αποσκοπώντας στην αποσταθεροποίηση του ισλαμιστή πολιτικού ηγέτη, με τη συμμετοχή και των μέσων ενημέρωσης που πρόσκεινται στο κίνημά του. Ο Γκιουλέν, στο πλαίσιο της δημόσιας συζήτησης για τα φροντιστήρια, σχολίασε απευθυνόμενος στον Ερντογάν ότι «ο Σατανάς δρα από κοινού με τους τυράννους που λαμβάνουν μια απόφαση και σπέρνουν διχόνοιες», σηματοδοτώντας, σύμφωνα με την κουρδική εφημερίδα Özgür Gundem, και το ρήγμα μεταξύ τους.

δ. Στα τέλη του 2013, η σύγκρουση οριστικοποιήθηκε, όταν οι δικαστικές αρχές ξεκίνησαν έρευνα κατά στενών συνεργατών του Ερντογάν για διαφθορά, και συγκεκριμένα με την κατηγορία ότι, μαζί με τον Τουρκο-Ιρανό επιχειρηματία Zarrab (που σήμερα κρατείται στις ΗΠΑ), έσπαζαν το διεθνές εμπάργκο κατά του Ιράν, αγοράζοντας πετρέλαιο έναντι χρυσού. Η διερεύνηση της υπόθεσης τελικά διακόπηκε, με την αποπομπή των δικαστικών και αστυνομικών που ερευνούσαν την υπόθεση.

ε. Τον Ιούλιο του 2014, ξεκινά το επονομαζόμενο «κυνήγι μαγισσών», το οποίο έχει ως στόχο να εκδιώξει κάθε υποστηρικτή ή φίλο προσκείμενο στον Φετουλάχ Γκιουλέν από τον κρατικό μηχανισμό της Τουρκίας και από όλες τις εκφάνσεις της οικονομίας της χώρας και περιέλαβε καταδίωξη εισαγγελέων, μαζικές απολύσεις και δυσμενείς μεταθέσεις στελεχών που πρόσκεινται στον ιμάμη.

στ. Τον Απρίλιο του 2015, το Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας, υπό την προεδρία του Ερντογάν, αναγνώρισε επίσημα το κίνημα Γκιουλέν ως απειλή για την εθνική ασφάλεια της χώρας, και το κατέταξε στις τρομοκρατικές οργανώσεις (Fethullah Gulen Terror Organisation-FETO), έκλεισε την εφημερίδα «Ζαμάν» και άρχισε δικαστικές έρευνες για τα διάφορα ιδρύματα και εταιρείες που σχετίζονταν με τον Γκιουλέν, χαρακτηρίζοντας πλέον την οργάνωση ως "παράλληλο κράτος". Το αποκορύφωμα ήρθε στις 6 Ιανουαρίου 2016 όταν ξεκίνησε δίκη εναντίον του Γκιουλέν με την κατηγορία ότι ίδρυσε τρομοκρατική οργάνωση και ότι θέλει να ανατρέψει την τουρκική κυβέρνηση.

Το αποτυχημένο πραξικόπημα που εκδηλώθηκε στις 15 Ιουλίου 2016, οδήγησε τη ρήξη στα απόλυτα άκρα. Ο Ερντογάν θα υποδείξει ως υποκινητή του αποτυχημένου πραξικοπήματος τον Φετουλάχ Γκιουλέν και θα προσπαθήσει να πιέσει τις Ηνωμένες Πολιτείες για την έκδοσή του στην Τουρκία ενώ ο Γκιουλέν έσπευσε να καταδικάσει το πραξικόπημα και να υποστηρίξει ότι ήταν «στημένο» από τον Ερντογάν. Ως αποτέλεσμα, ο Ερντογάν σκλήρυνε ακόμη περισσότερο τη στάση του, εξαπολύοντας πογκρόμ κατά των Γκιουλενιστών, θέλοντας ίσως να ενισχύσει περαιτέρω τη θέση του, ενόψει του κρίσιμου δημοψηφίσματος της 16ης Απριλίου 2017, που τελικά επιβεβαίωσε την απολυτοποίηση της ερντογανικής εξουσίας στο τουρκικό πολιτικό γίγνεσθαι. Σε κάθε περίπτωση, το πραξικόπημα έδωσε την ευκαιρία στον Ερντογάν όχι απλά να εντείνει το κυνήγι μαγισσών, εναντίον προσώπων που είχαν συσχετιστεί, με οποιονδήποτε τρόπο, με τον Γκιουλέν, αλλά και να στραφεί εναντίον Κούρδων, αλεβιτών, συνδικαλιστών, αριστερών, ΜΜΕ και οποιασδήποτε φωνής αμφισβητούσε την παντοδυναμία του, ή εξέφραζε διαφορετική πολιτική άποψη. (Σιδέρης 2017, Τυρογιάννης 2017)

Η πολιτική ένταση, που έχει ξεπεράσει πλέον τα όρια της ανοικτής σύγκρουσης και του «πολέμου», μεταξύ του κυβερνώντος ΑΚΡ και της Ισλαμικής Κοινότητας που καθοδηγεί ο Φετουλάχ Γκιουλέν, αποτελεί αυτή τη στιγμή το πιο καυτό ζήτημα στην Τουρκία. (Akiyol 2014) Ο Φετουλάχ Γκιουλέν αναδεικνύεται ως η σοβαρότερη απειλή για την επικυριαρχία του Ταγίπ Ερντογάν στο πολιτικό σκηνικό της Τουρκίας. Ο μέχρι πρότινος σύμμαχος του

Τούρκου προέδρου σταδιακά μετατρέπεται σε πολέμιο και αμφισβητία των πολιτικών του. (Σαββίδης 2013)

Το ΑΚΡ και ο Ερντογάν, υποστηρίζουν πλέον ότι οι Γκιουλενιστές επιδιώκουν να διαδραματίσουν στην τουρκική πολιτική τον ηγεμονικό ρόλο που έπαιζε μέχρι τώρα το βαθύ κράτος. «Όταν έληξε η στρατιωτική κηδεμονία, αυτοί γέμισαν το κενό» έγραψε ο καθηγητής συνταγματικού δικαίου και μέλος της κεντρικής επιτροπής του κυβερνώντος ΑΚΡ, Οσμάν Τσαν, για να υπερθεματίσει «Διαφέρουν από τις προηγούμενες απολυταρχικές ελίτ στις αξίες που υιοθετούν και στα σύμβολα που χρησιμοποιούν, αλλά όχι στις μεθόδους. Ζούμε την επανέκδοση μιας παλιάς διαμάχης». (Μπερσέ 2014)

Σήμερα το ερώτημα που τίθεται είναι αν ο παντοδύναμος και πανίσχυρος σε επίπεδο εντυπώσεων Ερντογάν, απλώς ξεφεύγει από την ομηρεία του παράλληλου κράτους που είχε οικοδομήσει ο Γκιουλέν, για να επιστρέψει με πιο διακριτικό τρόπο στη συγκυβέρνηση με το κεμαλικό κατεστημένο – βαθύ κράτος. Όλα ευνοούν την ενίσχυση του ρόλου των ενόπλων δυνάμεων, όχι μόνο η σύγκρουση με τον Γκιουλέν, αλλά η ανάφλεξη στο Ιράκ και στη Συρία και ο κίνδυνος νέων συγκρούσεων με τους Κούρδους στη Νοτιοανατολική Τουρκία (Ακίγιοι 2014), αν και μετά την εκκαθάριση των κεμαλικών στοιχείων ελέγχονται όπως φαίνεται από τους αξιωματούχους που πρόσκεινται στον Φετουλάχ Γκιουλέν. (Δεμέτης 2016)

Η ρήξη Ερντογάν και Γκιουλέν, αναδιαμορφώνει και επαναπροσδιορίζει τις ευαίσθητες πολιτικές και κοινωνικές ισορροπίες, δημιουργώντας νέες συμμαχίες και διαλύοντας παλιές, με βάση το γνωμικό «ο εχθρός του εχθρού μου φίλος μου». Ο Ερντογάν εξετάζει, σύμφωνα με τον τουρκικό Τύπο, την επαναπροσέγγιση με το παλαιό του εχθρό, το στρατό, με την επανεξέταση των δικών αξιωματικών και στρατηγών που αφορούν τις υποθέσεις συνομωσίας για πτώση της ισλαμικής κυβέρνησης (σχέδιο «Βαριοπούλα» και την παρακρατική οργάνωση Εργκένεγκον). Από την άλλη πλευρά, το κίνημα του Γκιουλέν που συνέβαλλε τα μέγιστα στην παγίωση της παντοκρατορίας του Ερντογάν, αναζητεί και αυτό από την πλευρά του νέους εταίρους, όπως το κοσμικό Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα (CHP), που θεωρείται ότι εκφράζει το παρελθόν και το κοσμικό-στρατιωτικό κατεστημένο και παρόλο που μια τέτοια συμμαχία δεν είναι καθόλου εύκολο να υλοποιηθεί, φαίνεται ότι ο κοινός αντίπαλος/εχθρός Ερντογάν, μπορεί να την οδηγήσει σε πραγμάτωση. (Πρωτόπαπας 2014)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΕΠΙΛΟΓΟΣ

1. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η πολιτική σκηνή της Τουρκίας διατρέχεται από τρεις κυρίαρχες και χρονικά αλληλοεπικρατούσες τάσεις. Η παραδοσιακή, κεμαλική προσέγγιση, που κάνει λόγο για εθνικισμό και κρατισμό, αλλά και εκφράζεται αυταρχικά όταν η χώρα «παρεκκλίνει» από τον ορθό δρόμο, με το Στρατό σε ρόλο θεματοφύλακα των αξιών της. Το ρεύμα του πολιτικού Ισλάμ, το οποίο ενσωματώνει αντιδυτικές τάσεις, είναι επίσης εθνικιστικό και έχει στο επίκεντρο μια θεολογική προσέγγιση της κρατικής δομής και της κοινωνικής λειτουργίας. Τέλος, υπάρχει η «γκιουλενική» φόρμα, η οποία επιχειρεί να γεφυρώσει την κοσμικότητα με το θρησκευτικό αίσθημα, που αποστρέφεται μεν την άμεση παρέμβαση στην πολιτική, αλλά δηλώνει συνεχώς το έμμεσο παρών της σε αυτή και επικεντρώνεται στον ευσεβή βίο, σύμφωνα με τα ισλαμικά διδάγματα.

Ο Κεμάλ Ατατούρκ, μέσα σε ένα πολύ σύντομο χρονικό διάστημα λίγων ετών, δημιούργησε μια νέα χώρα, με νέα εθνικά σύνορα, με νέα εξωτερική πολιτική κατεύθυνση, με νέα γλώσσα, νέα εθνική συνείδηση, νέο πολιτισμό και βραχύβιο ιστορικό παρελθόν. Για τη σύγχρονη Τουρκία του Κεμάλ, η ιστορία του κράτους, ουσιαστικά ξεκινά από την εποχή των Νεότουρκων το 1908. Το αυτοκρατορικό Οθωμανικό παρελθόν διαγράφηκε βίαια και ο Στρατός καλύπτει αυτό το κενό στην ιστορική μνήμη μεταξύ Οθωμανικής εποχής και σύγχρονης Τουρκίας, διατηρώντας την ταυτότητά του και αναλαμβάνοντας το ρόλο του προστάτη και συνεχιστή του έργου του ιδρυτή της Τουρκικής Δημοκρατίας.

Ο Στρατός είχε την αμέριστη υποστήριξη των ιδρυτών της Τουρκικής Δημοκρατίας και κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα κατοχύρωσε συνταγματικά την προνομιακή του θέση στο τουρκικό πολιτικό σύστημα, με άμεσες παρεμβάσεις και κατάλυση της δημοκρατικής τάξης, αλλά δίχως τη λαϊκή υποστήριξη και ανοχή, η παντοκρατορία του θα ήταν βραχύβια και δίχως συνέχεια. Αυτή ακριβώς η ειδική θέση που έχει καταλάβει ο Στρατός στην τουρκική συνείδηση και ψυχοσύνθεση, είναι η πραγματική πηγή της ισχύος του και ο ουσιαστικός λόγος που δεν επιτυγχάνεται ποιοτική αλλαγή του δημοκρατικού πολιτικού συστήματος της Τουρκίας.

Ο παρεμβατικός του ρόλος στις πολιτικοκοινωνικές εξελίξεις της χώρας, αποτελεί το ισχυρότερο θεσμικό συστατικό στοιχείο της σύγχρονης Τουρκικής εθνικής ταυτότητας, συνιστώντας το μοναδικό στοιχείο σύνδεσης της τουρκικής κοινωνίας με το παρελθόν της, που του εξασφαλίζει μια προνομιακή σχέση στο σύγχρονο πολιτικό σκηνικό. Είναι ουσιαστικά ο διαμορφωτής του σημερινού πολιτικού συστήματος της Τουρκίας, με όλες του τις αδυναμίες, τα κενά και τις αρνητικές πρωτοτυπίες, το οποίο δεν επιθυμεί να καταλύσει η σημερινή άρχουσα ισλαμική τάξη του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, αλλά αντίθετα να εκμεταλλευτεί τις δομές και τις δυνατότητές του, αντικαθιστώντας απλώς τους κατά περίπτωση χειριστές με πρόσωπα προσκείμενα σε αυτήν. Βέβαια, το ιδιόμορφο, πολύπλοκο και πολυδαίδαλο δημιούργημα που αποκαλούμε Τουρκική Δημοκρατία, λίγα κοινά έχει με το φιλελεύθερο δημοκρατικό σύστημα λειτουργίας των χωρών που βρίσκονται δυτικά των εθνικών συνόρων της χώρας.

Είναι αξιοσημείωτο ότι ο Στρατός δεν λειτουργεί ερήμην της τουρκικής κοινωνίας. Αντίθετα, προσπαθεί να εμφανίζει την κάθε επέμβαση του στο πολίτευμα της χώρας, ως προστασία της δημοκρατικής λειτουργίας του και προσπάθεια βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου της ζωής του μέσου πολίτη. Η παρεμβατική λειτουργία του Στρατού, διευκολύνεται αν όχι νομιμοποιείται, από το γεγονός ότι κάθε πολιτειακή κρίση συνοδεύεται από οικονομικές αναταράξεις και πολιτική ανεπάρκεια, κενό εξουσίας. Ο Στρατός στην Τουρκία έχει αναπτύξει έναν ρόλο που μοιάζει με τον «Από μηχανής Θεό». Όταν το πολιτικό σύστημα τελματώνει, τότε δίχως να προσκληθεί, παρεμβαίνει για να προσφέρει στους πολίτες την επιζητούμενη κάθαρση. Η πλειοψηφία όμως των Τούρκων πολιτών, αδυνατεί να κατανοήσει ότι ανασταλτικός ρόλος του Στρατού, που εμποδίζει κάθε εξέλιξη αντίθετη προς την Κεμαλική ιδεολογία, είναι το αίτιο της αδυναμίας του τουρκικού πολιτικού συστήματος να προσφέρει λύσεις και να εκσυγχρονίσει την χώρα.

Ο Στρατός δεν είναι απλώς συστατικό μέρος του βαθέως τουρκικού κράτους, αλλά είναι υπεράνω του κράτους και των μηχανισμών διοίκησης αυτού. Είναι ένας θεσμός που επιθυμεί να παραμείνει αυτόνομος και να διατηρήσει την δυνατότητα της επιλεκτικής εμπλοκής του στην πολιτική ζωή της χώρας. Η ουσιαστική ισχύς του, πηγάζει από το ότι ο Κεμαλισμός, μέσα από ένα διευρυμένο πλαίσιο θεμελιακών μεταρρυθμίσεων, τον ανέδειξε σε μοναδικό σημείο σύνδεσης του παρελθόντος με το παρόν της νέας χώρας, με αποτέλεσμα να αποτελεί πλέον για τον μέσο πολίτη κυρίαρχο μέρος της εθνικής του συνείδησης και ταυτότητας, αλλά και τον ισχυρότερο νομιμοποιητικό παράγοντα, για την ιδιόμορφη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος της χώρας. Αυτή ακριβώς την ιδιότητα θέλει να εκμεταλλευτεί ο Ερντογάν, επιδιώκοντας όχι την κατάργηση και υποβάθμιση των δυνατοτήτων

του Στρατού, αλλά τον πλήρη έλεγχο της λειτουργίας του και την μεταλλαγή του σε αξιόπιστο εργαλείο, από ανεξάρτητο και κυρίαρχο δρώντα της πολιτικής.

Παρά το γεγονός ότι η Τουρκία έχει βελτιώσει το επίπεδο της δημοκρατίας της σε σχέση με την περίοδο της ίδρυσής της, τα προβλήματα σχετικά με τις σχέσεις κράτους και θρησκείας εξακολουθούν να υπάρχουν. Το θρησκευτικό στοιχείο υπήρχε πάντοτε και σε σημαντικό βαθμό στην πολιτική ζωή της. Παρά την επικράτηση του κεμαλισμού, το αίτημα για αναβίωση του Ισλάμ ποτέ δεν εξέλιπε. Έτσι, ήδη από το 1940 ισλαμικά πολιτικά κινήματα εμφανίστηκαν στη χώρα, τα οποία αντιμετωπίστηκαν βίαια από το κεμαλικό καθεστώς. Πριν από την έλευση της πολυκομματικής δημοκρατίας στη δεκαετία του 1950, ο ισλαμισμός δεν είχε καμία έκφραση στο πολιτικό σύστημα, το οποίο ήταν στην αποκλειστική αρμοδιότητα του επίσημου κεμαλικού κόμματος, του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος (Cumhuriyet Halk Partisi, CHP). Τα ισλαμικά κινήματα, βρέθηκαν σε σύγκρουση και με τα κόμματα της Αριστεράς, όπως και με εκείνα της παραδοσιακής κεμαλικής «Δεξιάς», ενώ ανέδειξαν σκληρούς πυρήνες, αλλά και νομιμοφανή κόμματα, όπως το Εθνικής Τάξεως του Νετσημεντίν Ερμπακάν, ο οποίος ίδρυσε μια σειρά ισλαμικών κομμάτων τα τελευταία 30 χρόνια, ασκώντας μεγάλη επιρροή τη δεκαετία του 1970 και για μικρό χρονικό διάστημα τη δεκαετία του 1990. Από αυτό το κόμμα και μετά από μια περίπλοκη διαδρομή διασπάσεων αλλά και απαγορεύσεων λειτουργίας από το βαθύ κεμαλικό κράτος, θα προέλθει και το σημερινό Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP) του Ταγίπ Ερντογάν.

Ο όρος «ήπιος Ισλάμ» εκτιμάται ότι δεν είναι απόλυτα ορθός, καθώς το Ισλάμ είναι μοναδικό και δεν δέχεται συμβιβασμούς στις εντολές του. Αυτό είναι γνωστό και στις τάξεις των κοσμικών τούρκων που αντιτίθενται συνεχώς στις πρωτοβουλίες της Κυβέρνησης και θεωρούν ότι κρύβουν πολιτικές σκοπιμότητες. Επομένως, μεταρρυθμίσεις που προσδίδουν νέα δυναμική εισόδου του Ισλάμ στον κοινωνικό ιστό, θα οδηγήσουν αναπόφευκτα στο σχηματισμό μιας κοινωνίας απομακρυσμένης από τη Δύση, όπου θα εφαρμόζονται έμπρακτα τα προστάγματα του πολιτικού Ισλάμ.

Η σχέση του πολιτικού Ισλάμ με το κοσμικό κράτος, χαρακτηρίζεται από τη συνεχή προσπάθεια των υπερασπιστών της κεμαλικής ιδεολογίας να χαλιναγωγήσουν το πολιτικό Ισλάμ και να το χρησιμοποιήσουν, πάντα εντός ενός καθεστωτικού πλαισίου, για την αδρανοποίηση και τελικά την εξαφάνιση των αριστερών τάσεων από την πολιτική σκηνή της τουρκικής δημοκρατίας.. Η προσπάθεια της κεμαλικής στρατογραφειοκρατικής ελίτ για αποτελεσματικό έλεγχο του πολιτικού Ισλάμ, εκφράζεται μέσα από τις ενέργειες δύο θεσμικών οργάνων, του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας και του Συνταγματικού

Δικαστηρίου. Ο στρατός μετά τα πραξικοπήματα του 1971 και 1980, έχει κατοχυρώσει συνταγματικά την αρμοδιότητα των δύο αυτών οργάνων να παρεμβαίνουν με σκοπό την επαναφορά της τάξης, σε περίπτωση που το πολιτικό Ισλάμ τείνει να αποκτήσει περισσότερη επιρροή και να απειλήσει την κοσμικότητα του κράτους, κατοχύρωση όμως που εξασθένησε μετά τις θεσμικές αλλαγές που ο Ερντογάν κατάφερε να επιφέρει στη λειτουργία των παραπάνω οργάνων. Παράλληλα, έχει τη δυνατότητα και τη θέληση να κινητοποιήσει, μέσω των μηχανισμών που διαθέτει, την τουρκική κοινωνία για να προβεί σε επίδειξη δύναμης όποτε κριθεί αναγκαίο, όχι όμως πάντοτε με επιτυχία, όπως αποδείχθηκε στις 15 Ιουλίου 2016, λόγω ακριβώς της γιγάντωσης του πολιτικού Ισλάμ και της συνεπακόλουθης αύξησης των αμυντικών αντανακλαστικών του.

Παρόλο που η σχέση μεταξύ Ισλάμ και δημοκρατίας είναι ένα ζήτημα αμφιλεγόμενο, η πραγματικότητα δείχνει πως η επιτυχία των ισλαμιστών της Τουρκίας οφείλεται στην αποστασιοποίησή τους από αυτή την επικρατούσα τάση, καθώς και από τον εξτρεμισμό, τουλάχιστον μέχρι τώρα. Το πολιτικό Ισλάμ, φαίνεται να είχε κατανοήσει ότι ο συμβιβασμός και η αποφυγή του ριζοσπαστισμού ήταν ο μόνος τρόπος για τη διατήρησή του στην εξουσία. Στο πλαίσιο αυτό, η ρητορική του ΑΚΡ είχε προσαρμοστεί τόσο στους περιορισμούς και τις απαγορεύσεις που είχαν τεθεί από το κοσμικό κράτος στα προγενέστερα ισλαμικά κόμματα όσο και στις σύγχρονες νόρμες, ειδικά στον τομέα της οικονομίας. Ωστόσο, τον τελευταίο καιρό, εμφορούμενο από μια τάση εσωστρέφειας, απομακρύνεται από την μετριοπαθή τακτική του και υιοθετεί μια επεκτατική και προκλητική ρητορική, αποτέλεσμα κυρίως της σύγκρουσης με τον έτερο θρησκευτικό πόλο του Φετουλάχ Γκιουλέν, έχοντας στο μεταξύ κυριαρχήσει επί της τρίτης τάσης της τουρκικής πολιτικής σκηνής, τις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις.

Οι ισλαμικές οργανώσεις τα τελευταία 35 χρόνια, κατάφεραν να εδραιώσουν την θέση τους μέσα στην τουρκική κοινωνία. Η αύξηση των ιεροσπουδαστηρίων και των λυκείων ήταν μεγάλη. Οι ισλαμικές οργανώσεις έχουν καταφέρει να δημιουργήσουν δεσμούς μέσα στο κράτος ακόμη και στον στρατό. Ο νουρισμός έχει καταφέρει να υπεισέλθει σχεδόν σε όλα τα κλιμάκια εξουσίας του τουρκικού κράτους.

Το κίνημα του Φετουλάχ Γκιουλέν αποτελεί μια εθνικιστική κίνηση με θρησκευτικό μανδύα. Ο βασικός σκοπός του είναι να διαφυλάξει, να προωθήσει και να αναδείξει τον τουρκικό εθνικισμό, ενώ η διαφύλαξη και προώθηση του Ισλάμ αποτελεί θέμα δεύτερης προτεραιότητας. Το ιδεολογικό υπόβαθρο του κινήματος Γκιουλέν πηγάζει από την ιδεολογία του τουρκο-ισλαμισμού, δεδομένου ότι αυτό το κίνημα χρησιμοποιεί την εν λόγω ιδεολογία

για ανάδειξη της κυριαρχίας των Τούρκων. Από μία άποψη, το κίνημα του Γκιουλέν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μία νέα έκδοση της πολιτικής του τουρκο-ισλαμισμού, την οποία μερικοί Τούρκοι αναλυτές αποκαλούν ως οθωμανο-τουρκική σύνθεση (Osmanlı-Türk sentezi).

Αν Ερντογάν και Γκιουλέν αποτελούν δύο διαφορετικές εκδοχές του πολιτικού Ισλάμ, η κοινή τους πορεία ήταν πολύχρονη. Οι δύο άνδρες ήταν σύμμαχοι κατά την εντυπωσιακή πολιτική ανέλιξη του Ερντογάν, καθώς ο τελευταίος αξιοποίησε την επιρροή του κινήματος για την επάνδρωση της τουρκικής κρατικής διοίκησης με «φιλικά» στελέχη, αλλά και για να προωθήσει μια σειρά από νομοθετικές μεταρρυθμίσεις. Ο μυστικιστικός χαρακτήρας του κινήματος, σε συνδυασμό με την παρακρατική δράση των μελών του εναντίον της κυβέρνησης (σκάνδαλο υποκλοπών των συνομιλιών κυβερνητικών μελών), είναι ο λόγος που ο Ερντογάν άνοιξε μέτωπο εναντίον του «αφανούς» ιεροκύρηκα, με σκοπό τον περιορισμό των δράσεών του στην τουρκική πολιτική σκηνή, με την οριστική τομή των σχέσεων να επέρχεται το 2012-2013 και να κορυφώνεται με το αποτυχημένο πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου 2016.

Ο Γκιουλέν δεν επιτίθεται αδιακρίτως προς το ΑΚΡ, αλλά προς τον άμεσο κύκλο του Ερντογάν, με στόχο την πολιτική του απαξίωση και την αποσταθεροποίησή του. Ο Γκιουλέν θεωρεί υπερβολικά ισχυρό τον Ερντογάν αλλά και υπερβολικά απολυταρχικούς τους τρόπους του, μετά και την στάση που κρατάει στη Μέση ανατολή. Τον κατηγορεί επίσης ότι έχει εγκαταλείψει την ατζέντα με τις δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις και ότι η υποψηφιότητα εισδοχής στην ΕΕ, έχει έρθει σε δεύτερη μοίρα. Από την άλλη πλευρά, ο Ερντογάν, με τις σαφείς ηγεμονικές και μονοκρατορικές τάσεις, αντιμετωπίζει τον Γκιουλέν ως απειλή και επιθυμεί να τον περιορίσει μέχρι εξαφάνισης. Η σύγκρουσή τους είναι αναμενόμενη και υπαγορεύεται τόσο από την πολιτική όσο και από τη θρησκευτική (ισλαμική) τουρκική κουλτούρα, που αμφότερες αποδέχονται έναν αρχηγό, τον δυνατότερο, αποκλείοντας τη δυαρχία.

Στην παρούσα χρονική φάση, στην Τουρκία βρίσκεται σε εξέλιξη μια συνεχής διελκυστίνδα, ένας πόλεμος κοινωνικής επικράτησης, μεταξύ δύο κόσμων που ποτέ δεν κατάφεραν να συνυπάρξουν ειρηνικά, τόσο κατά τη διάρκεια της σύγχρονης ιστορίας της Τουρκίας όσο και κατά τη διάρκεια των τελευταίων χρόνων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ανάμεσα στους θιασώτες της εκκοσμίκευσης και τους υποστηρικτές της θρησκείας. Αν και φαινομενικά ο πόλεμος αυτός έχει κοπάσει, επειδή η στρατογραφειοκρατία δέχθηκε ισχυρό πλήγμα από τις δικαστικές εκδιώξεις Εργκενεκόν και Βαριοπούλα, ιδιαίτερα δε μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου 2016, στην πραγματικότητα όμως, έστω και κεκαλυμμένα, δεν έπαψε να υφίσταται,

καθώς η κοσμική πτέρυγα συνεχίζει την πολεμική της, αναμένοντας ευνοϊκότερη συγκυρία παρέμβασης. Συγχρόνως έχει ξεκινήσει ισχυρή διαμάχη εντός της θρησκευόμενης πτέρυγας (κίνημα Γκιουλέν), με αφετηρία το θέμα της εκπαίδευσης, γεγονός που περιπλέκει ακόμα περισσότερο την κατάσταση. Στη μέση αυτής της συνεχόμενης διαμάχης εξουσίας, βρίσκεται ο απλός Τούρκος πολίτης, που περιμένει ποια πλευρά θα επικρατήσει, ώστε να γνωρίζει τον επόμενο ταγό του.

2. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η σύγχρονη Τουρκία αποτελεί μια κρίσιμη δοκιμασία για το ρόλο του Ισλάμ στην πολιτική ζωή και την επιρροή του στην εξωτερική πολιτική της χώρας. Αν και το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (Adalet ve Kalkinma Partisi, AKP), υπό την ηγεσία του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, κυβερνά με μεγάλη ισχύ ως μια σταθερή κυβέρνηση πλειοψηφίας, η κατάσταση διαφαίνεται ότι θα παραμείνει συγκρουσιακή και στο μέλλον, αν και όσο η πολιτική ισχύς του χαρισματικού ισλαμιστή ηγέτη Ερντογάν παραμένει σε υψηλό επίπεδο θα συνεχιστεί η υπάρχουσα κατάσταση. Το προφίλ όμως του τούρκου Προέδρου έχει ήδη αρχίσει να βάλλεται, ειδικά από φορείς της θρησκευτικής πτέρυγας, με κύριο εκφραστή τον άλλοτε συνοδοιπόρο του Φετουλάχ Γκιουλέν και αναμένεται να περιορίσει τη δυναμική του, επιφέροντας συμβιβασμούς στην μελλοντική του πολιτική, παρά την ενδυνάμωση που του προσέφερε η συνταγματική αναθεώρηση του δημοψηφίσματος της 16^{ης} Απριλίου 2017 .

Από την άλλη πλευρά, ο Στρατός αν και αποδυναμωμένος πολιτικά, μετά το πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου 2016 και παρά τις αλλαγές στο πολιτικό σκηνικό της Τουρκίας, εξακολουθεί να συμμετέχει στη διαμόρφωση του σύγχρονου πολιτικού συστήματος της χώρας, με όλες του τις αδυναμίες, τα κενά και τις αρνητικές πρωτοτυπίες. Είναι αυτός που έχει κερδίσει μια εξέχουσα θέση στο σύγχρονο πολιτικό σκηνικό της Τουρκίας, μέσα από μια μακρά σειρά παρεμβάσεων, πραξικοπημάτων και πιέσεων σε αυτό που σήμερα ονομάζουμε Τουρκική Δημοκρατία και το οποίο ως πολιτικό σύστημα διαφέρει πολύ από το φιλελεύθερο δημοκρατικό σύστημα των χωρών του δυτικού κόσμου.

Ο φιλόλογος καθηγητής πανεπιστημίου, συγγραφέας και πρώην μέλος του στρατού, İskender Pala, συνοψίζει με τον πιο απλό και κατανοητό τρόπο το δίλημμα μπροστά στο οποίο βρίσκεται ολόκληρη η τουρκική κοινωνία: «*Αν κάποια μέρα βρεθείς μεσοπέλαγα με δυο βιβλία σε κάθε σου χέρι, το Κοράνι και το Μέγα Ρητορικό του Ατατούρκ και πρέπει να κολυμπήσεις μόνο με ένα χέρι, ποιο βιβλίο θα προτιμήσεις να πετάξεις;*»

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

- «Α» Τοπογραφία Τουρκικών Πολιτικών Κομμάτων
- «Β» Γεωγραφική Κατανομή Εθνοτήτων στη Σύγχρονη Τουρκία
- «Γ» Θρησκευολογική Σύνθεση της Σύγχρονης Τουρκίας

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α» ΣΤΗΝ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΒΑΜΒΑΚΙΔΗ

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ

Figure 1. Political map of Turkey after the 2015 elections

Source: CNN Türk.com. 2015 GENEL SEÇİM MERKEZİ / @cnnturk

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΣΥΝΤΜΗΣΕΩΝ

ΑΚΠ: Το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης, Adalet ve Kalkınma Partisi,
The Justice and Development Party

CHP: Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα, Cumhuriyet Halk Partisi,
The Republican People's Party

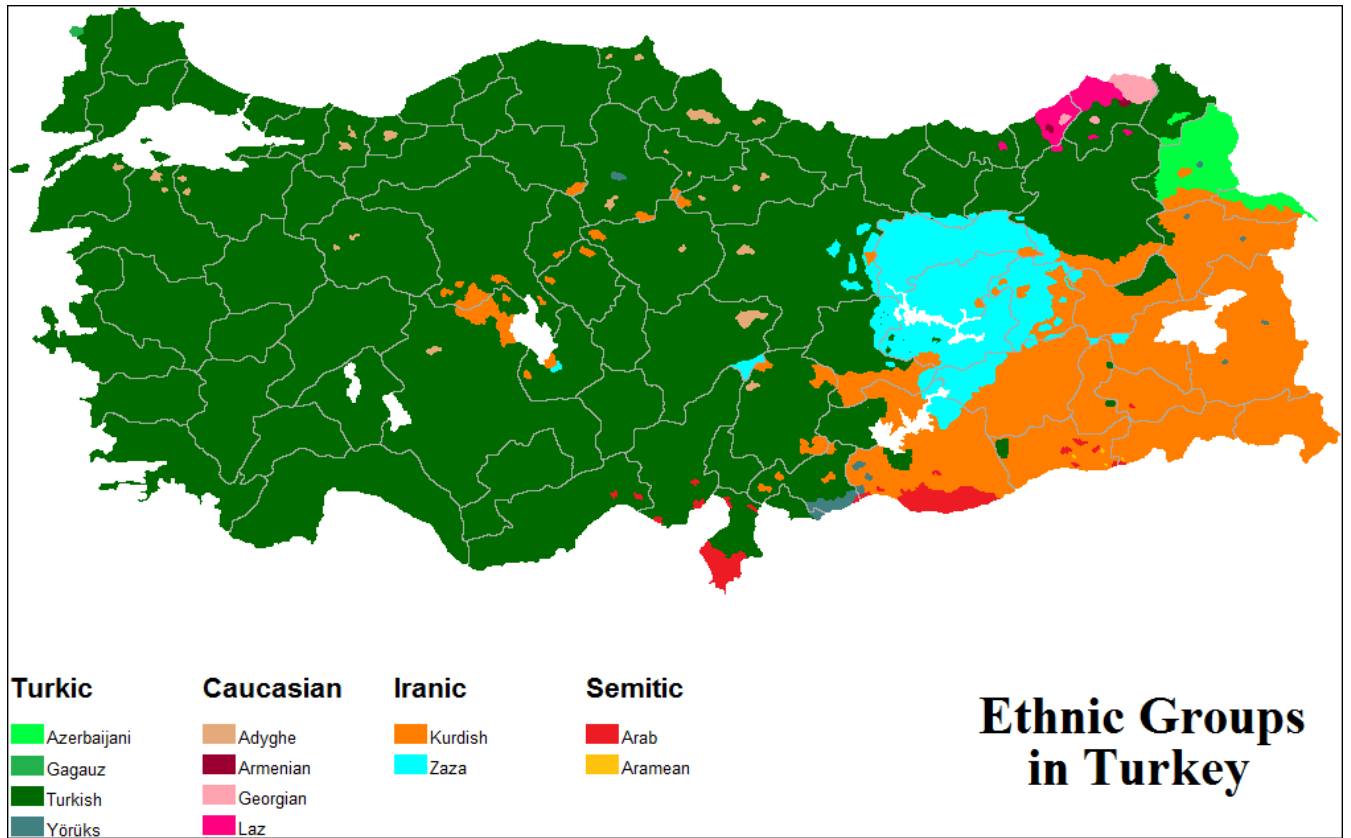
MHP: Το Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης, Milliyetçi Hareket Partisi,
The Nationalist Movement Party

HDP: Το Κόμμα Δημοκρατίας των Λαών, Halkların Demokratik Partisi,
The Peoples' Democratic Party

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Β» ΣΤΗΝ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΒΑΜΒΑΚΙΔΗ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΕΘΝΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ
ΤΟΥΡΚΙΑ

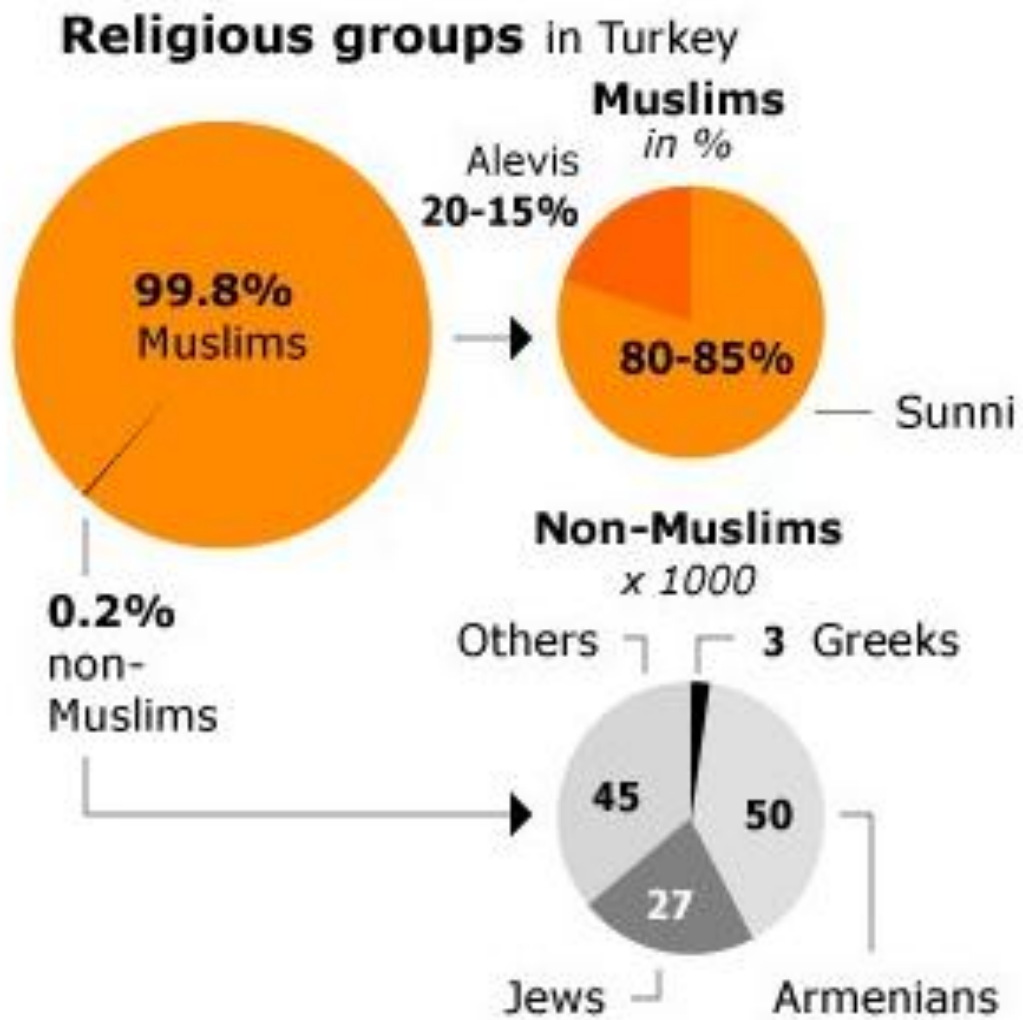

Source : www.reddit.com

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Γ» ΣΤΗΝ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΒΑΜΒΑΚΙΔΗ

ΘΡΗΣΚΕΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Source : www.fanack.com

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βερβερίδου Μ., “Διαστάσεις και Δράσεις του Ισλαμικού Κεφαλαίου στην Τουρκία: Οι Επιχειρηματικές Οργανώσεις της MÜSİAD και της TUSKON”, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ), Αθήνα, 2010

Γιαλλουρίδης Χ.Κ., «Η Τουρκία στον 21ο αιώνα: Ο Μακρύς Δρόμος Προς την Ευρώπη», Σιδέρης, Αθήνα, 2004

Γώγος Κ., «Το Τουρκικό Πολιτικό Ισλάμ και Ισλαμιστικά Δίκτυα στη Γερμανία», Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 2011

Δούδος Γ., «Φετουλάχ Γκιουλέν: Ο διδάσκαλος του Ερντογάν που τώρα μαλώνει τον μαθητή του», available at <http://www.onalert.gr>.), 11/2013

Καραμπελιάς Γ., Η Αβάσταχτη Ελαφρότητα της Πολιτικής Κυριαρχίας των Στρατιωτικών στην Τουρκία: Η Θεσμική Διάσταση, στο Η Σύγχρονη Τουρκία: Κοινωνία, Οικονομική και Εξωτερική Πολιτική, επιμ Θ. Βερέμης & Θ.Π.Ντόκος, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, 2002

Καραμπελιάς Γ., Ο ρόλος των ενόπλων δυνάμεων στην πολιτική ζωή Τουρκίας και Ελλάδας, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2009

Καραμπελιάς Γ., «Τουρκία», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2009 β

Λίτσας Σ., «Η σύγχρονη Τουρκική πραγματικότητα και ο ρόλος του στρατού στις δομές εξουσίας του κράτους: Από τη θεσμική κατοχύρωση στη συνειδησιακή ταύτιση», ΟΡ07.02, Ειδικές Μελέτες, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 2007

Λυγερός Σ., Μελάς Κ., «Μετά τον Ερντογάν, τι», Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2013

Μηνάγιας Χ., «Η γεωπολιτική στρατηγική και η στρατιωτική ισχύς της Τουρκίας», Εκδόσεις Κων. Τουρίκη., Αθήνα, 2010

Παπασωτηρίου Χ., «Η Διεθνής Πολιτική στον 21ο Αιώνα», Ποιότητα, Αθήνα, 2008

Παρέσογλου Α. Ε ., “Το Τουρκικό Πολιτικό Σύστημα”, στο “Η Τουρκία Σήμερα: Πολιτεία, Κοινωνία, Οικονομικά, Εξωτερική Πολιτική, Θρησκεία”, επιμ. Θ. Βερέμης, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1995

Πρωτόπαπας Ξ. Γ., «Σύγκρουση μεγατόνων Ερντογάν και Γκιουλέν: Το σκάνδαλο διαφθοράς, η επόμενη μέρα και οι νέες συμμαχίες», Ερευνητικό Ινστιτούτο Ευρωπαϊκών και Αμερικάνικων Μελετών (RIEAS), περιοδικό “Άμυνα & Διπλωματία”, Τεύχος 269, Φεβρουάριος 2014

Τεάζης Χ., «Η Δεύτερη Μεταπολίτευση στην Τουρκία», Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2013

ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Akyeşilmen N. and Özcan A.B., “Islamic Movements and Their Role in Politics in Turkey”. Selcuk University Social Sciences Institute Journal .Vol. 31, 2014

Alptekin Y., Can Progressive Education Be Translated into a Progressive Idea? Dewey’s Report on Turkish Education, “International Journal on Progressive Education”, vol. 2, no. 2, 2006

Berman P., “ Terror and Liberalism”, New York, N.Y.: W. W. Norton, 2003

Birand M. A., Komutanım E., « Διατάξτε κ’ε Διοικητά,» Εκδόσεις Milliyet, 1986

Birand M.A., «The Generals Coup in Turkey. An Inside Story of 12 September 1980», Brassey’s Defence Publishers, London, 1987

Birand M.A., «Shirts of Steel: An Anatomy of the Turkish Armed Forces», IB Tauris & Co Ltd, London, 1991

Bozarslan H., «*Ιστορία της Σύγχρονης Τουρκίας*», Αθήνα, 2004

Bulaç A., «İslam’ın Üç Siyaset Tarzı veya İslamcıların Üç Nesli», σε Yasin Aktay (εκδ.),İslamcılık (Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Cilt 6), İletişim, Κωνσταντινούπολη, 2004

Çagaptay S., “The November 2002 elections and Turkey’s new political era”, Middle East Review of International Affairs, Vol. 6, No. 4, 2002

Carkoglou K., «Turkey's November 2002 Elections: A New Beginning?», Middle East Review of International Affairs), vol. 6, No.4, Dec. 2002

Cox C.& Marks J., «The West, Islam and Islamists: Is Ideological Islam Compatible with Liberal Democracy?», Civitas, London, 2003

Duran B., «Approaching the Kurdish Question via Adil Duzen: An Islamists Formula of the Welfare Party for Ethnic Co-existence», Journal of Muslim Minority Affairs, vol. 18, April 1998

Elliot H.T., «The Political Economy of Turkish Military Modernization», The Middle East Review of International Affairs, vol. 8, No.4, Article 5, Gloria Center, Dec. 2004

Faltas S. & Jansen S., "Governance and the Military: Perspectives for Change in Turkey", Center for European Security Studies, 2006

Goodwin G., The Janissaries, Saqi Books, London, 2006

Gözen R., "Turgut Ozal and Turkish Foreign Policy: Style and Vision", Foreign Policy, 20, 1996

Harris G. S., "The Role of the Military in Turkish Politics", vol. 19, no. 1, 1965

Heper M., «Ismet Inonu: Turkish Democrat and Statesman», Brill, 19

Husain M. Z., «Global Islamic Politics», HarperCollins College, New York 1995

Karpat K., "Turkey's Politics. The Transition to a Multi-Party System", Princeton, Princeton University Press, 1959

Kent M., «The Great Powers and the End of the Ottoman Empire», Frank Cass Publishers, London, 1996

Kia M., Daily Life in the Ottoman Empire, Santa Barbara, CA, Greenwood, 2011

Kızılyürek N., «Κεμαλισμός», Αθήνα, 2006

Kuru A.T., «Changing perspectives on islamism and secularism in Turkey: The Gülen Movement and the AK Party», 2007

Lewis B., «The Emergence of Modern Turkey», Oxford University Press, II εκδ., 1969

Lewis B., «Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας», τομ. I, Παπαζήσης, Αθήνα, 2001

Logoglu O.F., Ismet Inonu and the Making of Modern Turkey, Inonu Vakf, 1997

Mango A., «The Turks Today», John Murray, London, 2004

Mardin S., «Turkish Islamic Exceptionalism Yesterday and Today: Continuity, Rupture and Reconstruction in Operational Codes», Turkish Studies, Vol. 6, No. 2, 2005

Narlı N., «The rise of the islamist movement in Turkey», MERIA Journal, Vol.3, No.3, 1999

OECD, «Economic Surveys: Turkey overview», 2014

Pala I., İki Darbe Arasında D.I. – Μεταξύ δυο Πραξικοπημάτων, Εκδόσεις Καρι, 2014

Quataert D., «The Ottoman Empire 1700-1922», University Press, New York, Cambridge, 2005

Rabasa R.and Larrabee F.S., «The Rise of Political Islam in Turkey», *The Rand Corporation*. Santa Monica, CA: The Rand Corporation, 2008

Rainer H., «Die drei Versionen dew politishen Islam in der Türkei», Orient, 1996

Rubin B., «The Turkish Economy in Crisis», Frank Cass Publishers, 2003
Shaw S.J. and Shaw E. K., «History of the Ottoman Empire and Modern Turkey, voll: Reform, Revolution and Republic: The Rise of Modern Turkey, 1808-1975», New York, Cambridge University Press, 1977

Sakallioglu Ü. C., «The Anatomy of the Turkish Military's Political Autonomy», *Comparative Politics*, vol. 29, no. 2, New York, 1997

Sambur B., «The Great Transformation of Political Islam in Turkey: The Case

of Justice and Development Party and Erdogan”, *European Journal of Economic and Political Studies*, Vol.2, No.2, 2009

SEC, 2004 Regular Report on Turkey’s Progress towards Accession, 2004

Sharon-Krespin R., *Fethullah Gülen's Grand Ambition Turkey's Islamist Danger*», *Middle East Quarterly*, 2009

Smith T.W., “Between Allah and Atatürk: Liberal Islam in Turkey” *The International Journal of Human Rights*, Vol.9, No.3, 2005

Tibi B., «*Political Islam, World Politics and Europe*», Routledge, London/New York 2008

Toledano E., “The AKP's New Turkey”. *Current Trends in Islamist Ideology*. Hudson Institute. Washington DC, 2011

Turfan M.N., “The Rise of the Young Turks: Politics, the Military and Ottoman Collapse”, I.B. Tauris, London, 1999

Turkish Daily News, Δηλώσεις του τούρκου Αρχηγού ΓΕΕΘΑ, 10 Απρ 2006

Uslu N., “Turkish – American Relationship Between 1947 and 2003: The History of a Distinctive Alliance”, Nova Science Publishers Inc, 2003

Uzgel İ., “Ordu Dış Politikanın Neresinde?” (Ποια η θέση του στρατού στην εξωτερική πολιτική;), *Birikim*, vol. 160, İstanbul, 2002

Weiker W. F., «*The Turkish Revolution 1960 – 1961*», Brookings Institution, Washington, 1963

Yavuz H., «*Islamic political identity in Turkey*», Oxford press, 2003

Yıldız A., «*28 Şubat Belgeleri (Τα Έγγραφα της 28ης Φεβρουαρίου)*», Κωσταντινούπολη, 2000

Zürcher E., «*Turkey, A Modern History*», London, 1997

Zürcher E., “*Turkey A Modern History*”, London, I.B.Tauris Ltd, 2004

Άρθρο 111, παράγραφος 3 του Τουρκικού Συντάγματος του 1961

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Βαφειάδης Ν., «Η θανάσιμη σχέση Ερντογάν – Γκιουλέν», antenna.gr, 25 Ιουλίου 2016, www.antenna.gr/news/blogs/article/449426/i-thanasimi-sxesi-erntogan--gkioulen (πρόσβαση 30 Νοε 2017)

Γαλανοπούλου Χ., «Σε τι κατάσταση βρίσκεται σήμερα ο τουρκικός στρατός», lifo.gr, 23 Αυγ 2016, http://www.lifo.gr/articles/world_articles/110957 (πρόσβαση 10 Δεκ 2017)

Γκαβέας Δ., « Τελικά νίκησε ο Ερντογάν; Ποια θα είναι η επόμενη ημέρα για την Τουρκία και την ευρύτερη περιοχή;», huffingtonpost.gr, 17 Ιουλίου 2016, http://www.huffingtonpost.gr/2016/07/17/diethnes-turkey-praxikopima_n_11043290.html (πρόσβαση 12 Δεκ 2017)

Δεμέτης Χ., «Φετουλάχ Γκιουλέν: Ο άνθρωπος που κατηγορήσε ο Ερντογάν», news247.gr, 16 Ιουλίου 2016, <http://news247.gr/eidiseis/kosmos/news/fetoylax-gkioulen-o-anthrwpos-poy-kruvetai-pisw-apo-to-praksikophma.4173444.html> (πρόσβαση 29 Νοε 2017)

Δούδος Α. Γ., «Φετουλάχ Γκιουλέν: Ο Διδάσκαλος του Ερντογάν που τώρα "μαλώνει" το μαθητή του - Ποιος είναι;», onalert.gr, 24 Νοεμβρίου 2013, <http://www.onalert.gr/stories/o-fetullah-guken-kai-h-kinhsh-hizmet> (πρόσβαση 30 Νοε 2017)

Δούδος Α. Γ., «Πραγματικός δάσκαλος του Ερντογάν ο Ερμπακάν», onalert.gr, 24 Νοεμβρίου 2013 β, www.onalert.gr/stories/pragmatikos-daskalos-erdogan-o-erbakan/30429 (πρόσβαση 30 Νοε 2017)

Καπούτσης Χ. «Οι εξελίξεις στην Τουρκία μετά το Πραξικόπημα- Οι συνέπειες για την Ελλάδα», athina984.gr, 30 Ιουλ 2016, <http://www.athina984.gr/2016/07/30/i-exelixis-stin-tourkia-meta-to-praxikopima-i-synepies-gia-tin-ellada/> (πρόσβαση 11 Δεκ 2017)

Καρβουνόπουλος Π., «Γκιουλέν: Ποιος είναι ο ιμάμης που ο Ερντογάν μισεί και φοβάται;», militaire.gr, 17 Ιουλίου 2016, <http://www.militaire.gr/γκιουλεν-ερντογαν/> (πρόσβαση 28 Νοε 2017)

Κωνσταντινίδης Γ., «Το Αναδυόμενο Ισλαμικό Κεφάλαιο Στην Τουρκία – Ο Ρόλος Του Κινήματος του Φ. Γκιουλέν», eliamep.gr, 4 Ιανουαρίου 2011,

<http://blogs.eliamep.gr/gkonstan/to-anadiomeno-islamiko-kefaleo-stin-tourkia-%E2%80%93-o-rolous-tou-kinimatos-tou-f-gkioulou/> (πρόσβαση 30 Οκτ 2017)

Λιγουριώτης Λ., «Έντονη σύγκρουση Ερντογάν – Γκιουλέν», [onalert.gr](http://www.onalert.gr/stories/entonh-syngkroush-erdogan-gulen18.11.2013), 18 Νοεμβρίου 2013, <http://www.onalert.gr/stories/entonh-syngkroush-erdogan-gulen18.11.2013> (πρόσβαση 28 Νοε 2017)

Λυγερός Σ., «Χωρίς τον φίλο Γκιουλέν και μακριά από τις ΗΠΑ: Εκτός νυμφώνος η Τουρκία στη Μέση Ανατολή», mignatiou.com, 21 Σεπτεμβρίου 2017, <http://mignatiou.com/2017/09/ektos-nimfonos-i-tourkia-sti-mesi-anatoli/> (πρόσβαση 30 Νοε 2017)

Ματζάκος Α., «Ερντογάν - Γκιουλέν: Πώς από σύμμαχοι κατέληξαν εχθροί;», [liberal.gr](http://www.liberal.gr), 28 Ιουλίου 2016, <http://www.liberal.gr/arthro/67945/amyna--diplomatia/2016/erntogan---gkioulouen-pos-apo-summachoi-katelixan-echthrois.html> (πρόσβαση 30 Νοε 2017)

Μαυραγάνης Κ., «Προς αποδεκατισμό οι τάξεις των στρατηγών στην Τουρκία μετά το πραξικόπημα», [huffingtonpost.gr](http://www.huffingtonpost.gr), 17 Ιουλίου 2016, http://www.huffingtonpost.gr/2016/07/17/strathgoi-syllhpseis_n_11039582.html?utm_hp_ref=greece (πρόσβαση 12 Δεκ 2017)

Μαύρου Ο., «Κεμαλιστές, ισλαμιστές και ο σκοτεινός Γκιουλέν», [presspublica.gr](http://www.presspublica.gr), 17 Ιουλίου 2016, <http://www.presspublica.gr/o-skoteinos-gkioulouen-allyote-symmachos/> (πρόσβαση 30 Νοε 2017)

Μελέτης Ν., «Γκιουλέν ή Ερντογάν; μια διαμάχη, που θα έχει θύματα ...», www.ethnos.gr, 15 Δεκεμβρίου 2013, <https://micrasia.wordpress.com/2013/12/20/gkioulouen-h-erntogan-mia-diamachh-pou-tha-echei-thymata> (πρόσβαση 30 Νοε 2017)

Μηνάγιας Χ., «Τουρκία: Από το στρατιωτικό πραξικόπημα στην πολιτική δικτατορία;», [liberal.gr](http://www.liberal.gr), 19 Ιουλίου 2016, <http://www.liberal.gr/arthro/65932/amyna--diplomatia/2016/tourkia-apo-to-stratiotiko-praxikopima-stin-politiki-diktatoria.html> (πρόσβαση 11 Δεκ 2017)

Μπερσή Ε., «Τι κρύβει η σύγκρουση Ερντογάν με Γκιουλέν», [kathimerini.gr](http://www.kathimerini.gr), 19 Ιανουαρίου 2014, <http://www.kathimerini.gr/552719/article/epikairothta/kosmos/ti-kryvei-h-syngkroysh-erntogan-me-gkiouylen-19-01-2014> (πρόσβαση 28 Νοε 2017)

Ντίνης Α. «Ένας χρόνος από το πραξικόπημα στην Τουρκία – Ο Ερντογάν, ο Γκιουλέν και οι... άλλοι», [elftherostypos.gr](http://www.elftherostypos.gr), 15 Ιουλίου 2017, <http://www.elftherostypos.gr/istories/113823-enas-xronos-apo-to-praksikophma-sthn-tourkia-o-erntogan-o-gkioulen-kai-oi-alloi/> (πρόσβαση 11 Δεκ 2017)

Πασούνης Ν. «[Το τουρκικό στράτευμα μετά το πραξικόπημα](http://www.foreignaffairs.gr/articles/71203/nikolaos-paounis/to-toyrkiko-strateyma-meta-to-praksikopima)», [foreignaffairs.gr](http://www.foreignaffairs.gr), 20 Μαρτίου 2017, <http://www.foreignaffairs.gr/articles/71203/nikolaos-paounis/to-toyrkiko-strateyma-meta-to-praksikopima> (πρόσβαση 11 Δεκ 2017)

Σαββίδης Φ., «ΑΝΑΛΥΣΗ: Ο Φετουλάχ Γκιουλέν, το Hizmet και η σύγκρουση με Ερντογάν», [The toc.gr](http://www.thetoc.gr), 19 Δεκεμβρίου 2013, <http://www.thetoc.gr/diethni/article/analusi-o-fetoulax-gkioulen-to-hizmet-kai-i-sugkrousi-me-ton-erntogan> (πρόσβαση 28 Νοε 2017)

Σιδέρης Θ., «Ο ιδιότυπος πόλεμος Ερντογάν-Γκιουλέν στην Αφρική», [ert.gr](http://www.ert.gr), 5 Μαΐου 2017, <http://www.ert.gr/eidiseis/mono-sto-ertgr/o-idiotypos-polemos-erntogan-gkioulen-stin-afriki-arthro/> (πρόσβαση 30 Νοε 2017)

Στέλγιας Ν., «Συνεχίζεται η κρίση στις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις», [kathimerini.gr](http://www.kathimerini.gr), 13 Φεβρουαρίου 2017, <http://www.kathimerini.gr/895996/article/epikairothta/kosmos/synexizetai-h-krish-stis-toyrkikes-enoples-dynameis> (πρόσβαση 12 Δεκ 2017)

Τσάβαλος Κ., «Ένα χρόνο μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα, ο Ερντογάν εξακολουθεί να κατηγορεί τον Φετουλάχ Γκιουλέν, αλλά ελάχιστοι σύμμαχοί του μοιράζονται την πεποίθησή του», [thetoc.gr](http://www.thetoc.gr), 15 Ιουλίου 2017, <http://www.thetoc.gr/diethni/article/ena-xrono-meta-to-praksikopima-i-tourkia-buthizetai-stin-abusso> (πρόσβαση 12 Δεκ 2017)

Τυρογιάννης Κ., «Η ρήξη Ερντογάν-Γκιουλέν και η “νέα πολιτική” της Τουρκίας», [huffingtonpost.gr](http://www.huffingtonpost.gr), 18 Οκτωβρίου 2017, http://www.huffingtonpost.gr/kostas-tyrogiannis/-_7870_b_12524366.html (πρόσβαση 28 Νοε 2017)

Χειλαδάκης Ν., «Η αλήθεια και οι “κίνδυνοι” από τον πόλεμο Ερντογάν – Γκιουλέν», aktines.blogspot.gr, 19 Δεκεμβρίου 2013, http://aktines.blogspot.gr/2013/12/blog-post_2023.html 19 Δεκ 2013 (πρόσβαση 29 Νοε 2017)

Χριστοδουλάκη Ε., «Η “άνοδος” και η “πτώση” του Φετουλάχ Γκιουλέν στην Τουρκία», kedisa.gr, 31 Οκτωβρίου, 2016, [http://kedisa.gr/h-άνοδος-και-η-πτώση-του-φετουλάχ-γκιουλέν-στην-Τουρκία/](http://kedisa.gr/h-anoδος-και-h-ptωση-tou-feτουλάχ-γκιουλέν-στην-Τουρκία/) (πρόσβαση 30 Νοε 2017)

Akiyol M., «Σύγκρουση Ερντογάν-Γκιουλέν: Μερικά πράγματα που πρέπει να γνωρίζουμε», ardin-rixi.gr, 14 Ιανουαρίου 2014, <http://ardin-rixi.gr/archives/15788> 14 Ιανουαρίου 2014 11:54 (πρόσβαση 29 Νοε 2017)

Economist «Γιατί οι στρατιωτικοί επιχείρησαν το πραξικόπημα κατά του Ερντογάν», newsbeast.gr, 16 Ιουλίου 2016, <https://www.newsbeast.gr/world/arthro/2312446/giati-i-stratiotiki-epichirisan-to-praxikopima-kata-tou-erntogan> (πρόσβαση 11 Δεκ 2017)

Kaya S., «Πώς ο Ερντογάν υπέταξε τον τουρκικό στρατό», tvxs.gr, 25 Νοε. 2016, <http://tvxs.gr/news/kosmos/pos-o-erntogan-ypetakse-ton-toyrkiko-strato> (πρόσβαση 10 Δεκ 2017)

Krutikov E., «Paper Tiger: Why Turkish Army is Not as Strong as It Seems», sputniknews.com, 27 Ιουλίου 2016, <https://sputniknews.com/politics/201607271043684978-turkey-army-power-coup/> (πρόσβαση 10 Δεκ 2017)

Ulgen S., «Οι Στρατηγικές Συνέπειες του Αποτυχημένου Πραξικοπήματος της Τουρκίας», geoparatirisy.com, 23 Ιουλίου 2016, <https://www.project-syndicate.org/commentary/turkey-international-relations-failed-coup-by-sinan-ulgen> Απόδοση-Επιμέλεια: Αριστέα Τσαμαδιά <https://geoparatirisy.com/2016/07/23/oi-στρατηγικές-συνέπειες-του-αποτυχη/> (πρόσβαση 11 Δεκ 2017)

«Απίστευτο: “Ξέμεινε” από πιλότους η Πολεμική Αεροπορία της Τουρκίας!», newsbomb.gr, 05 Σεπ 2017, <http://www.newsbomb.gr/kosmos/news/story/818628/apisteyto-xemeine-apo-pilotoys-i-polemiki-aeroporia-tis-toyrkias#ixzz51ayDzOO4> (πρόσβαση 11 Δεκ 2017)

«Εκκαθαρίσεις διάρκειας στη διχασμένη Τουρκία», [e-Amyna.gr](http://e-amyna.gr), 15 Ιουλίου 2017, <http://e-amyna.com/εκκαθαρίσεις-διάρκειας-στη-διχασμέν/> (πρόσβαση 10 Δεκ 2017)

«Ερντογάν – Γκιουλέν: Οι ισλαμιστές σύμμαχοι που έγιναν εχθροί», naftemporiki.gr, 23 Ιανουαρίου 2014,

<http://www.naftemporiki.gr/story/756816/erntogan-gkioulen-oi-islamistes-summaxoi-pou-eginan-exthroii/> (πρόσβαση 28 Νοε 2017)

«Η άγρια σύγκρουση του Ερντογάν με τον “πνευματικό” του, Γκιουλέν πριν τις κρίσιμες εκλογές», mignatiou.com, 15 Μαΐου 2015, <http://mignatiou.com/2015/05/i-agria-sigkrousi-tou-erntogan,-me-ton-pnevmatiko-tou-gkioulen-prin-tis-krisimes-ekloges/> (πρόσβαση 28 Νοε 2017)

«Ποιος είναι ο Γκιουλέν που ο Ερντογάν έδειξε ως «εγκέφαλο» του πραξικοπήματος -Η “παράλληλη δομή”», [iefimerida.gr](http://www.iefimerida.gr), 16 Ιουλίου 2016, <http://www.iefimerida.gr/news/278449/poios-einai-o-gkioulen-poy-o-erntogan-edeixe-os-egkefalo-toy-praxikopimatos-i-parallili-domi-16/07/2016> (πρόσβαση 28 Νοε 2017)

«Συνέπειες του πραξικοπήματος», isozygio.wordpress.com, 30 Ιαν 2017, <https://isozygio.wordpress.com/2017/01/30/praxikophma-15hs-iouliou/> (πρόσβαση 10 Δεκ 2017)

«Τουρκικές ένοπλες δυνάμεις: 8.651 στρατιώτες συμμετείχαν στο πραξικόπημα», [protothema.gr](http://www.protothema.gr), 27 Ιουλίου 2016, <http://www.protothema.gr/world/article/598363/tourkia-peripou-to-15-tou-stratou-summeteihe-sto-praxikopima/> (πρόσβαση 10 Δεκ 2017)

«Φετουλάχ Γκιουλέν, γιατί ο κεμαλιστής ιμάμης είναι εχθρός του Ερντογάν», [iefimerida](http://www.iefimerida.gr), 17 Ιουλίου 2016, <http://www.iefimerida.gr/news/278616/gkioulen-giati-o-kemalistis-imamis-einai-ehthros-toy-erntogan-eikones-17-ioul-2016> (πρόσβαση 30 Νοε 2017)